

Alapította: Heimler Károly

Kiadja:
a Kisalföld Kiadó Betéti Társaság

Főszerkesztő: MOLLAY KÁROLY

A szerkesztőség tagjai:

BOGNÁR DEZSŐ, DOMONKOS OTTÓ, HÁRS JÓZSEF olvasószerkesztő, HILLER ISTVÁN titkár és technikai szerkesztő, HIRSCHLER REZSŐ, HORVÁTH ZOLTÁN, KÖRNYEI ATTILA, KUBINSZKY MIHÁLY, METZL JÁNOS; SARKADY SÁNDOR

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Fogarassy László: A soproni népszavazás helye Európa korabeli diplomáciai történetében

Fogarassy László: A soproni népszavazás helye Európa korabeli diplomáciai történetében

1. 1919. január végén Bernben megnyílt, Európa valamennyi szociáldemokrata pártjának részvételével, a II. Internacionálé konferenciája, hogy megvitassa mindazokat a kérdéseket, amelyek a már megkezdődött békekonferencia asztalára kerültek. Erre a Magyarországi Szociáldemokrata Párt megbízásából Buchinger Manó vezetésével háromtagú küldöttség utazott Svájcba, később Kunfi Zsigmond közoktatásügyi miniszter is kiment Bernbe. A magyar delegáció feladata az volt, hogy a Woodrow Wilson által hangoztatott és a győztes hatalmak által elvben elfogadott önrendelkezési jogra hivatkozva védje meg az ország érdekeit. Ebből támadt az első nagy vita a nemzetközi szocialista konferencia területi kérdésekkel foglalkozó bizottságában. Buchinger Manó 1919. február 2-án a területi bizottságban azt javasolta, hogy a területi kérdéseket népszavazás útján oldják meg a semleges államok közreműködése mellett. Ez alkalommal felrótta a cseheknek és románoknak, hogy minden őket érdeklő területet megszállottak, tekintet nélkül az ott élő lakosság nemzetiségére. Kijelentette, hogy a szocializmus nevében elítél minden erőszakos hódítást, bárhonnan jöjjön is. Běchyně cseh delegátus (a későbbi miniszterelnökhelyettes) kijelentette, hogy a csehek is az önrendelkezési jog alapján állanak, ugyanakkor ellenezte a népszavazást.

A délután folytatott vitában Bíró Dezső is erélyesen védte a magyar álláspontot, amely alkalommal a holland Troelstra, az angol MacDonald és Henderson, sőt a franciák is helyeslésüket nyilvánították a magyar állásponttal kapcsolatban. A magyar delegátusoknak heves összetűzéseik voltak nemcsak cseh elvtársaikkal, hanem egyes osztrák kiküldöttekkel is. A konferencia második napján mind a magyar, mind a

cseh delegáció külön határozati javaslatot terjesztett a konferencia elé. A magyar javaslat népszavazást kívánt az elcsatolandó területeken, a cseh javaslat ezt ellenezte. Az utóbbinak egy mondata azonban figyelemre méltó: „A csehszlovák és a magyar szocialisták teljesen egy nézeten vannak azon tekintetben, hogy a csehszlovák köztársasághoz semmiféle tiszta magyar területek, a magyar köztársasághoz pedig semmiféle tiszta szlovák területek nem csatolhatók.” Ez elvtől való eltérést csupán gazdasági okokból és csak a két fél kölcsönös megegyezése alapján engedte volna meg, vitás esetben pedig semleges döntőbíróság határozott volna.

290A határozat, amelyet végül a berni konferencia elfogadott, majdnem teljesen méltányolta a magyar érdekeket. Eszerint a szocialista konferencia követelte:

Vitás területeken népszavazást a Népszövetség ellenőrzése alatt, amely a végső fórumon dönt.

Új államok alakulásánál és a meglevő államoknak más államhoz való csatlakozásánál a Népszövetségnek ügyelnie kell arra, hogy ez új alakulatoknál a nemzetek gazdasági életbe vágó érdekeit kereskedelmi és közlekedési szerződésekkel biztosítsa.

A konferencia tiltakozik azon kísérlet ellen, hogy az említett alapelveket meghamisítsák, ezért nem ismeri el a győztesnek zsákmányhoz és olyan szövetségi szerződésekhez való jogát, amelyek az államnak a háborúhoz való csatlakozás fejében területgyarapodást biztosítsanak más nemzetek rovására. Tiltakozik a vitás területek előzetes megszállásával tervezett befejezett tények ellen.

A Budapesti Hírlap 1919. február 5-én vezércikket írt a berni konferenciáról, amelyben méltatta Buchinger és Bíró Dezső szereplését. A Székely Nemzeti Tanács Buchingerhez intézett levelében is elismeréssel nyilatkozott a berni küldöttség munkájáról. Hazatérése után igen ünnepélyes hivatalos fogadtatásban részesült. Ez alkalommal a kommunisták ellentüntetést rendeztek, de az ünnepséget nem nagyon zavarták meg.

(Buchinger Manó: Tanúvallomás. Az októberi forradalom tragédiája. Bp., 103–114; Székely Vera: Kunfi Zsigmond 1919. februári memoranduma Magyarország külpolitikai helyzetéről. Levéltári Közlemények 1969, 353–362; Vincze Sándor: A berni nemzetközi szociáldemokrata kongresszus. Bp., é n.)

A korabeli békekonferencia csodálatosképpen csak Németország esetében volt hajlandó respektálni a népek önrendelkezési jogát, de ott sem teljes egészében. A német békelegáció nem érte el, hogy összes elcsatolandó területein népszavazást tartsanak, mert a franciák hallani sem akartak róla, hogy erre Elzász-Lotaringiában is sor kerüljön. A Belgiumnak szánt Eupen és Malmédy körzetben pedig gyakorlatilag lehetetlenné tették, hogy lakossága szabadon dönthessen hovatarozása felől.¹⁽¹⁾ A versaillesi békeszerződés csak Schleswigben, Kelet-Poroszországban, Felső-Sziléziában és a Saar-medencében engedélyezett népszavazást. (Majd a saint-germaini szerződés Karintiában.)

2. Wilson békeprogramjában szó sem esett a schleswigi kérdésről. Schleswig 1864-ig Dániához tartozott, illetve a dán király háborúban vesztette el. Ráadásul Dánia az első világháborúban semleges maradt és hogy alkalmat adtak neki területének visszaszerzésére, ez látványos szépségtapaszt volt Wilson elméleti politikája részére. Nem is tévesztette el hatását a skandináv államok közvéleményére!²⁽²⁾ Így történt meg, hogy az első népszavazást 1920. február 10-én Schleswig 1. zónájában tartották meg, ahol a lakosság nagyrészt dán anyanyelvű volt. Itt 111 191 lakos volt szavazásra jogosult: ezek közül 101 642 élt szavazati jogával (91,5%). Dániára esett 75 431 szavazat (74,2%), Németországra 25,8%, azaz 25 329 szavazat, 882 szavazatot érvénytelennek nyilvánítottak. Ennélfogva ezt a zónát visszacsatolták Dániához. Miután az

291eredmény ismeretessé vált, 1920. március 14-én a déli, II. zónában hajtották végre a népszavazást. Itt 167 helységben 70 988 lakos volt jogosult szavazni, akik közül 64 524 járult az urnák elé (90,6%). Bár a dánok élénk propagandát fejtettek ki, 51 724 szavazat (79%) Németországra, 12 800 Dániára esett. A Dániára esett szavazatok közül 8 944-et Flensburg városában adtak le, ugyanott Németország mellett 27 081 szavazó döntött Ennélfogva a 11. zóna Németországgé maradt és hovátartozásának kérdését a második világháború után sem bolygatták.³⁽³⁾

Miután a versaillesi békeszerződés népszavazás nélkül kijáratot ítélt meg Lengyelországnak a tengerhez, Danzigot (ma Gdansk, magyar neve Dancka) pedig, népszövetségi ellenőrzés mellett, szabad várossá nyilvánította, Kelet-Poroszország elveszítette területi összefüggését Németország többi részével. Kelet-Poroszország déli sávjából a békeszerződés két népszavazási zónát alakított ki (Marienwerder-Kwidzyn és Allenstein-Olsztyn). A népszavazást mind a két zónában 1920. július 1-re tűzték ki. Marienwerder körzet lakosságának csak 15%-a volt lengyel anyanyelvű (ill. kasub és mazúr), Allenstein igen vegyes lakosságú körzetében viszont nem a német ajkú lakosság képezte a többséget. Papírforma szerint a németek csak Marienwerder körzetben győzhettek volna. Azonban az eredmény mind a két körzetben a németek javára ütött ki: Marienwerder-zónában 125 090 jogosultból 105 071 szavazott (84%): Németországra 96 923, Lengyelországra csak 8018. Allenstein-zónában pedig 371 734 szavazóból 363 209 Németország és 7980 pedig Lengyelország mellett döntött.⁴⁽⁴⁾ Csak nyolc falut csatoltak Lengyelországhoz.⁵⁽⁵⁾

A felső-sziléziai népszavazási területen 1919. augusztus 16-án tört ki az első lengyel felkelés, amelyet a német hadsereg alakulatai hamarosan leszereltek. A második lengyel felkelés 1920. augusztus elején Katowice tájékán robbant ki.

Mind a két mozgalom célja volt a lengyel közigazgatás megteremtése még a népszavazás előtt; az utóbbinak az is volt a célja, hogy megakadályozza a német katonai beavatkozást a lengyel–orosz háborúba. A lengyelek attól tartottak, hogy a német segítség ára a Felső-Sziléziáról való lemondás lesz, függetlenül attól, hogy a németek a három balti állam területén is harcoltak a szovjetorosz csapatok ellen. Pilsudski tábornagy egyébként enélkül is megnyerte a varsói csatát, a második felső-sziléziai lengyel felkelés pedig 1920. szeptember 2-án a beutheni egyezményrel ért véget.⁶⁽⁶⁾

A korabeli nyugat-magyarországi események és a soproni népszavazás történetéből ismert Guillaume Árpád vezérőrnagy (később altábornagy) a kritikus időben Krakkóban volt a magyar királyi főkonzulátus vezetője és e minőségében közelről figyelhette meg a felső-sziléziai eseményeket.

A felső-sziléziai népszavazás 1921. március 20-án zajlott le, az előbbiekhöz hasonlóan antant-ellenőrzés mellett. Az 1 220 514 szavazásra jogosultból ²⁹²1 190 846 szavazott le (97,6%): az érvényes szavazatok közül 707 605 (59,6%) esett Németországra és 479 359 (40,3%) Lengyelországra. Ennek folytán az egész terület a németeké maradt volna. Erre azonban Wojciech Korfanty, a német Reichstag egykori képviselője megszervezte a harmadik felső-sziléziai felkelést. Csapatai Pilsudski volt legionistáiból és önkéntesekből állottak, s 1921. május 3-6. közt a lengyelek által igényelt területet megszállták. Ez alkalommal a rendfenntartást végző olasz katonaságot is megtámadták. A németek sem maradtak veszteg, mert Hoefler tábornok vezénylete alatt szabadcsapatokkal és reguláris alakulatokkal felvonultak a lengyel felkelők ellen. 1921. május 22–24-e közt a németek ostrommal elfoglalták Annaberget, június 2-án a lengyel ellentámadást Koselnél visszaverték, mire a Korfanty-Doliwa féle lengyel felkelőcsapatok súlyos veszteségek után kiürítették a felső-sziléziai iparvidéket. E harcokban mind a két részről tüzéséget is bevetettek. Ekkor aztán a Nagykövetek Tanácsának tiltakozására a német kormány felszólította Hoefler

tábornokot, hogy a lengyel szabadcsapatok üldözését szakítsa félbe, illetve álljon meg a kijelölt demarkációs vonalon. Ezáltal a harcok 1921. június 18/19-én véget értek.⁷⁽⁷⁾ A lengyel felkelők katonai vereségük ellenére részleges politikai sikert hoztak a lengyel kormánynak, mert a Nagykövetek Tanácsa 1921. október 20-án hozott döntésével Felső-Sziléziát a két fél között felosztotta. E szerint:

Németországnak jutott:	7559 km ² (70,4%)	1 050 517 (54,1%) lakos.
Lengyelországnak jutott:	3214 km ² (29,6%)	891 669 (45,9%) lakos.
Összesen:	10 773 km ² terület	1 942 186 lakossal.

A Lengyelországnak juttatott területrészen a szavazatok 55,8 százaléka esett a lengyel államra, úgyhogy ezt a salomoni megoldást igazságosnak lehet tartani.⁸⁽⁸⁾

3. Csak tizenhárom évvel a soproni népszavazás után, 1935. január 13-án történt meg a népszavazás Saar-medencében, amikor az 539 541 jogosultból leszavazott 528 105 (97,08%). Németországra szavazott 477 119, a status quo fenntartása mellett 46 613, Franciaországra 2124, fehér lappal (bulletin blanc) szavazott 1292, érvénytelen volt 905 szavazat.⁹⁽⁹⁾ Egyszóval, a lakosság 90,5%-a döntött úgy, hogy vissza akar kerülni a Német Birodalomhoz. Ezt a döntést a II. világháború után sem helyezték hatályon kívül, az Atlanti Chartát csak a kelet-poroszországi és felső-sziléziai népszavazási területek esetében negligálták!

4. Német-Ausztria egy elveszített helyi háború után is ki tudott harcolni népszavazást Karintia területén. Másutt azonban nem. A laibachi (ljubljanai) Szlovén Nemzeti Tanács ugyanis már 1918 novemberében megkezdte Karintia vegyes, ill. szlovén-német lakosságú részének fegyveres megszállását, sőt ²⁹³Klagenfurtot is birtokba akarta venni. Ez ellen a karintiai Heimwehr félkatonai szervezet szabadcsapatokat állított szembe, a Volkswehr is ellenállt, sőt a szlovének által megszállt terület egy részét vissza is foglalta. Ekkor közbelépett a Coolidge-féle amerikai misszió, amelynek közvetítésével a hadakozó felek 1919. január 13-án fegyverszünetet kötöttek. A demarkációs vonalat is amerikai alezredes jelölte ki. A Coolidge-misszió jelentésének hatása alatt úgy határozott a párizsi békekonferencia területi bizottsága (a magyarok előtt rossz emlékéű André Tardieu elnöklété alatt!), hogy a klagenfurti medencében népszavazást fog javasolni. Erre a szlovének igényeik megvédésére külön delegációt küldtek Párizsba és április 29-én megújították az ellenségeskedést Karintiában. A völkermarkti hídfőből támadva Klagenfurtot egészen megközelítették. Ekkor az osztrák hadügyi hivatal (ekkor még nem vette föl a „minisztérium” nevet) a karintiai hadszíntérre küldte a bécsi Volkswehr harc képes csapatait. A karintiai Heimwehr és Volkswehr, Hülgerth alezredes parancsnoksága alatt, még az erősítés kirakodása előtt megállította a szlovén támadást, utána pedig ellentámadásba ment át és 1919. május 7-ig általában elérte Karintia határát. A bécsi antantmisszió főnöke, Segré olasz tábornok tiltakozott az ellen, hogy Hülgerth alezredes csapatai a Dráva-vonalat is átlépték, de hajlandó volt közvetíteni új demarkációs vonal megállapítása ügyében. Ezt követően eredménytelen tárgyalások folytak Klagenfurtban a német-osztrák és délszláv megbízottak között. Ennek következtében a délszlávok május 28-án a Dráva-hadosztállyal, Smiljanic szerb királyi tábornok parancsnoksága alatt újból támadást kezdtek. A Dráva-hadosztály szlovén (volt osztrák) és szerb királyi kombinált csapatokból állt (12 977 ember, 409 géppuska és 81 löveg), Hülgerth alezredes viszont 6 923 ember, 219 gépfegyver és 75 géppuska fölött rendelkezett, ebbe beleszámítva a reguláris Volkswehrt, a paramilitáris Heimwehrt és a munkászászlóaljakat is.) A karintiai csapatok hősiességgel harcoltak, de a túlnyomó erővel szemben a Dráva-vonalat sem tudták megvédeni. Smiljanic tábornok június 4-én Völkermarktot foglalta el, 6-án pedig bevonult Klagenfurtba, mire a harcok véget értek. Segré olasz tábornok még Klagenfurt délszláv megszállása előtt Klagenfurtba érkezett, egy hét múlva pedig egy

szövetségi katonai bizottság váltotta fel egy-egy angol, amerikai, olasz és francia taggal.¹⁰⁽¹⁰⁾

Időközben azonban a német-osztrák kormány megkapta a meghívást a párizsi békekonferenciára. Delegációja 1919. május 14-én érkezett meg Saint Germain-en-Laye-be. Az osztrák delegáció tagjait internáltak gyanánt kezelték, sem a német békeküldöttséggel, sem francia politikusokkal nem érintkezhetek. Május 19-én kapták meg a békeszerződés-tervezet nem végleges, június 2-án pedig a véglegesnek szánt 1. szövegét, kiábrándító területi határozmányokkal. A tervezet tiltotta Ausztriának Németországhoz való csatlakozását, sőt azt is előírta, hogy a köztársaság „Deutschösterreich” helyett az „Österreich” névhez térjen vissza. Renner Párizsban értesülve Klagenfurt elfoglalásáról, június 13-án jegyzékben tiltakozott az ellen, hogy a jugoszlávok fajt accompli elé akarják állítani a békekonferenciát és népszavazást követelt. Renner akciója sikerrel járt: 1919. július 20-án kikézbcsítették neki a békeszerződés II., javított szövegét, amely Karintia egy részében népszavazást engedélyezett, Nyugat-Magyarországot pedig a *kért népszavazás mellőzésével ítélte oda Ausztriának*. Az osztrák békedelegáció azon kísérlete, hogy a nyugat-magyarországi 294németlakta területen és további, a cseheknek, jugoszlávoknak és olaszoknak már odaítélt német lakosságú sávokban is elérjen népszavazást, eredménytelen maradt. A szeptember 2-án kézbesített harmadik, most már végleges békeszerződés szövegében a győztesek ezt az osztrák javaslatot nem vették figyelembe. Az osztrák békeszerződést 1919. szeptember 10-én írták alá Saint Germainben. Hogy legalább egy 2070 négyzetkilométernyi területen sikerült az osztrákoknak népszavazást kiharcolniok, legalább is ugyanannyira köszönhették a karintiai felkelőknek (és nemcsak a reguláris Volkwehrnek), mint annak a ténynek, hogy az osztrák delegáció már ott lehetett a békekonferencia színhelyén és idejében óvást emelt.

Mármost a népszavazási területen 71 800 német és 54 100 szlovén lakos élt. A területet két zónára osztották, ami a jugoszlávok győzelmi kilátásait legalábbis részben növelte, mert a déli zónában (1705 km) csak 22 800 német, viszont 49 600 szlovén lakos élt. Ha a szavazók zöme a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság mellett döntött volna, akkor lett volna népszavazás az északi zónában is, ahol 49 000 német és 4500 szlovén lakos volt.

A szövetségi katonai bizottságot egy nemzetközi népszavazási bizottság váltotta fel 1920 júliusában. A jugoszláv katonaság 1920. szeptember 13-án a déli népszavazási zónát is kiürítette, a közrend fenntartását pedig, a szövetségi katonai bizottság felügyelete alatt, jugoszláv csendőrség végezte. Az 1014 csendőrből csak 425 volt szlovén nemzetiségű karintiai.

A népszavazás 1920. október 10-re volt kitűzve. A megelőző időben krajnai és alsó-stájerországi szlovén propagandaosztatok szóródtak szét a déli zónában, röpcédulákat osztogattak, plakátokat ragasztottak ki, egyes helyeken három zöld kereszttel jelölték meg az ausztrófileknek ismert lakosok házait, sőt olyan feliratokat is festettek a falaikra, hogy „To je švabska hiša” (ez sváb hajlék) és „Tod, wenn du deutsch stimmst”. Ámde a másik fél sem maradt veszteg: a jugoszláv propaganda ellensúlyozására megalakult a Kärntner Heimatdienst nevű propagandaszervezet, amelyben kiemelkedő szerepet játszott Hans Steinacher. (Mind ő, mind pedig a szervezet több tagja a következő évben bekapcsolódott a soproni népszavazás előtt létesült Ödenburger Heimatdienst propagandaszerv tevékenységébe.) A Kärntner Heimatdienst plakátjainak és röpcéduláinak szövegéből néhány példa: „Mutter, stimm nicht für Jugoslavien, sonst muss ich für König Peter einrücken!” (Az ötletet felújították a soproni népszavazás idején: egy képes levelezőlap szövege: „Mutter, stimme nicht für. Ungarn, sonst muss ich Horthy-Soldat werden!”) Továbbá: „Der 10. Oktober ist Euer Schicksalstag! Wählt ihr für Jugoslawia, ist er auch Euer Todestag!” – „Landsleute der Zone A, habt ihr Lust eure Männer wieder in den Krieg zu schicken? Nach Macedonien oder Albanien einrücken zu

lassen? Wenn nicht, dann wählt grün!” Szlovén szövegű röpcédulákat is kiadtak.

A 39 291 szavazásra jogosultból csak 332 nem járult az urnákhoz. Érvényesen leszavazott 37 304 fő és pedig 22 025, azaz 59,04% Ausztriára, 15 279 a Szerb–Horvát–Szlovén királyságra esett. Azaz mintegy tízezer szlovén szavazó döntött úgy, hogy a régi hazájához kíván tartozni. A szövetségi népszavazási bizottság ennek megfelelően az I. népszavazási zónát visszaadta Ausztriának, abba osztrák csendőrség vonult be, a II. zóna pedig népszavazás nélkül Ausztriáé maradt és a tartományi kormány 1920 novemberében Sankt Veithből visszatért Klagenfurtba.

295A jugoszláv kormány most Laibach-Ljubljana ösztönzésére a népszavazási területnek a Drávától délre fekvő községeit szerette volna megmenteni. Arra hivatkozott, hogy ezen a sávon leadott 20 488 szavazatból 10 405 szavazat, azaz 50,8% a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságra és csak 10 083 (49,2%) szavazat esett Ausztriára. A belgrádi jegyzéket azonban 1921 júniusában a Nagykövetek Tanácsa elutasította, arra hivatkozva, hogy a saint-germaini békaszerződés 50. pontja értelmében a népszavazás eredménye az egész zóna területére mérvadás.¹¹⁽¹¹⁾

1. A szavazásra kijelölt Kis (ma: Pócsi) utcai kereskedelmi iskola előtt 1921. dec. 14-én (Király Tibor gyűjteményéből)

A korabeli helyzetre jellemző, hogy a határkérdésekben az antant szövetségesei sem tudtak egymással szót érteni, sőt a csehek és lengyelek közt a tescheni hercegség (Těšín) birtoklása miatt 1919. január 23–30 közt reguláris csapatokkal szabályos háború folyt. Az antant diplomáciája igen rugalmasnak (és igazságosnak) bizonyult, amikor két szövetségese közti vitát kellett rendezni. Demarkációs vonalat húzott meg a két fél között, amely mögé a cseheknek vissza kellett vonulniuk, majd népszavazást rendelt el a tescheni hercegség, valamint Árva és Szepes vármegyék egy-egy részében. Ez a népszavazás azonban elmaradt, mivel mind a két kormány egyezséget kötött, hogy erről lemondanak és a határok megállapítását a Nagykövetek Tanácsára bízzák, alávetve magukat a nagyhatalmak döntésének. A Nagykövetek Tanácsa 1920. július

28-án határozatilag állapította meg a csehszlovák–lengyel határt: a tescheni szénbányák Csehszlovákiának jutottak, Árva és Szepes megye részeit [296](#)pedig Lengyelország kapta meg.[12\(12\)](#) Ez a megoldás a publicisztikában sok vitát keltett, az érdekelt és nem érdekelt államok történészei is bírálták, tény azonban, hogy előzőleg mind a két felet a győztes nagyhatalmak megkérdezték.

5. A magyarokat viszont az I. világháború után soha nem kérdezték meg, mielőtt őket érintő területi kérdésben határozatot hoztak volna. A trianoni békeszerződésben semmilyen határozmány népszavazásról *nincs*. A győztesek rosszabbul bántak velük, mint a németekkel, akiknek elvették a gyarmataikat, de mégsem merték a limine elutasítani a népszavazás iránti igényüket. Ennek köszönhetően Wilson, hogy akadtak olyan emberek, akik a Nobel-békedíjra javasolták és ráadásul meg is kapta. Ő, aki a fegyverszünetek megkötése utáni gazdasági blokád fenntartásával a legyőzött országokban egymillió ember éhhalálát okozta, a csecsemőket beleértve. Az első világháború utáni békekonferencia történetével foglalkozó kiadványokból tudjuk, ki volt ez a Wilson, aki a magyarokat nem ismerte és nem szerette és akinek a békeprogramjában vakon hitt a naiv gróf Károlyi Mihály. Talán nála is naivabb volt Kun Béla; aki fanatikusan hitt a világforradalom közeli eljövételében és ugyancsak rossz lóra tett.

Kun Bélának alkalma lett volna népszavazást javasolni az elcsatolandó területeken, amikor Clemenceau jegyzékben közölte vele az egyoldalúan megállapított magyar határokat Csehszlovákiával és Romániával szemben. Kun Béla ehelyett azt válaszolta, hogy a megállapított határokat elfogadja, csak szerényen kifogásolta, hogy túl sok magyar kerül a határokon túlra. Erre a békekonferencia az osztrák és délszláv állam felé is egyoldalúan és ugyancsak népszavazás elrendelése nélkül állapította meg a határokat.[13\(13\)](#) Kun Béla a magyar vörös hadsereg látványos felvidéki győzelmei után lehetett volna erélyesebb is, mint Renner kancellár az elveszített karintiai helyi háború után! Az antant respektálta az erőt, aminek magas bizonyossága az első török békeszerződéssel szembeszálló Kemál pasa győztes hadseregével szemben tanúsított magatartása. A gróf Apponyi Albert által vezetett békedelegáció azonban már ütöképes hadseregére sem támaszkodhatott, csak arra a lehetőségre, hogy az antant legalábbis annyira respektálni fogja a magyarokkal szemben Wilson békeprogramját, mint ahogyan azt a németekkel és osztrákokkal szemben megtette. Ám ez a reménysége sem vált be. Apponyi javaslatát, hogy a békekonferencia rendeljen el népszavazást valamennyi elcsatolandó területen, a békekonferencia akkori elnöke, Armand Millerand 1920. május 6-án kelt jegyzékében elutasította és tíznapos határidőt kötött ki annak a megválaszolására, hogy hajlandó-e a delegáció aláírni a békeszerződést, vagy nem.[14\(14\)](#) A jegyzékből idézzük: „Igaz, hogy a magyar békedelegáció azzal érvel, hogy a békefeltételek sehol sem rendelték el népszavazást. Ha a szövetséges és társult hatalmak fölöslegesnek tartották, hogy a népesség ilyen irányú megkérdezéséhez folyamodjanak, ez azért történt, mert meggyőződtek róla, hogy [297](#)ha ez a megkérdezés az őszinte véleménynyilvánítás teljes biztosításával történék, nem vezetne számbavehetően más eredményre, mint amilyenre Közép-Európa néprajzi viszonyainak és nemzeti aspirációinak tüzetes vizsgálata vezette a Hatalmakat. A népek akarata megnyilatkozott 1918. október és november havában, a kettős monarchia összeomlásakor, amikor a soká elnyomott nemzetiségek egyesültek az olasz, román, jugoszláv vagy cseh-szlovák testvéreikkel.” Kevésbé bonyolultan fogalmazva: Millerand úr azt állítja, sehol sincs értelme népszavazást rendezni, mert nem dőlne el Magyarország javára. Utána félre nem érthetően a turócszentmártoni, gyulafehérvári és újvidéki határozatokra céloz, utána bírálja a magyar kormányok nemzetiségi politikáját. (Az elszakítás ellen tiltakozó marosvásárhelyi és kolozsvári magyar népgyűlés határozatait nem vette tudomásul.) Utána azonban váratlan fordulattal lehetőséget ígér a békeszerződésben rögzített határok módosítására:

„A szövetséges és társult hatalmak azonban nem feledkeztek meg arról gondolatról, amely őket a határok

kiszabásánál vezette és foglalkoztak azzal az eshetőséggel is, hogy az így megállapított határ esetleg nem felel meg a néprajzi vagy gazdasági kívánalmaknak. A helyszínen megejtett vizsgálat esetleg szükségessé fogja tenni, hogy egyes helyeken a szerződésben megállapított határt áthelyezzék. Ilyen vizsgálatot azonban nem lehet ma megejteni, mert ez bizonytalan időre kitolná a béke megkötését, pedig ezt egész Európa sóvárogja. De majd ha a határbizottságok megkezdték munkájukat, ha úgy vélik, hogy a szerződés intézkedései, mint fentebb mondtuk, valahol igazságtalanok, s hogy ennek az igazságtalanságnak orvoslása közérdek, módjukban lesz erről jelentést tenni a Nemzetek Szövetsége Tanácsának. Ebben az esetben a Szövetséges és Társult Hatalmak hozzájárulnak, hogy ha az egyik érdekelt fél kéri, a Szövetség Tanács felajánlhassa jó szolgálatait azon célból, hogy az eredeti határt ugyanazon feltételek mellett megváltoztathassa ott, ahol annak megváltoztatását valamennyi határbizottság kívánatosnak mondja. A szövetséges és társult hatalmak bíznak benne, hogy ez az eljárás megfelelő módot nyújt minden igazságtalan határvonal kiigazítására, ha azok ellen alapos ellenvetés tehető.”

Apponyi válaszul az ultimátum lejárata napján lemondott a békedelegáció elnöki tisztségéről és a magyar kormányra bízta a döntést a további teendőket illetően. Tekintettel az ország teljes politikai és katonai izoláltságára, a kormány nem is adhatott más választ Millerandnak, mint azt, hogy a békeszerződést alá fogja írni. A május 17-i válaszigjegyzékében azonban hangsúlyozta, hogy „a magyar kormány tiltakozik a népek önrendelkezési jogának kézzelfogható megsértése ellen, mert ez az elv az egyetlen eszköz a zavarok és forrongások megelőzésére. A magyar kormány csak erre az elvre való tekintettel nem helyezkedett elvitatathatlan történelmi jogainak álláspontjára.”¹⁵⁽¹⁵⁾

Amikor 1920. június 4-én megtörtént a magyar békeszerződés aláírása a versailles-i Trianon palotában, Wilson már bukott politikus volt. Az USA aláírta ugyan a békeszerződéseket, de új elnöke, Warren Gamaliel Harding alatt már nem ratifikálta. Sőt Németországgal és Magyarországgal különbékét kötött. A német–amerikai különbéké-szerződést 1921. július 25-én, a magyar–amerikait 1921. augusztus 29-én írták alá. Ebben területi határozományokról szó sem esett. Amerika visszavonult az európai ügyektől és ebből következően a velencei egyezményhez sem foglalt állást.

2986. Az osztrák-magyar határkérdés és ezen belül a békeszerződések aláírásától a velencei egyezmény megkötéséig számított időszak története részletesen fel van dolgozva,¹⁶⁽¹⁶⁾ nem is szólva a soproni népszavazással és a nyugati határok megállapításával összefüggő eseményekről. Amikor e sorok írója „A nyugat-magyarországi kérdés diplomáciai története” c. tanulmányában a velencei egyezményig ment el, a folytatást illetően olvasóit korábbi, a Soproni Szemlében megjelent dolgozataira utalta.¹⁷⁽¹⁷⁾ Most, hogy alkalmam nyílt közzétenni a soproni népszavazásra vonatkozó történelmi adalékokat, ki kell emelnem egy újsághírt, amely a soproni „Hétfő” c. hírlap 1933. január 16-i számában jelent meg azon alkalommal, hogy Hock János, az akkori magyar emigráció egyik vezéralakja, tizennégy évi külföldi tartózkodás után hazatért és nemzetgyalázás vádjával bíróság elé állították.

A „Hock János és a soproni népszavazás” c. újsághírből idézzük:

„Bármilyen eltérő lehet a megítélése Hock János közéleti működésének, abban nincs nézeteltérés, hogy őt mindenki, aki csak vele az életben egyetlenegyszer is érintkezett, nem tartja képesnek arra, hogy hazája, Magyarország ellen törvénykönyvbe ütköző cselekményt elkövessen.

Teljesen ismeretlen része Hock János emigrációbeli szereplésének az, hogy beleszólása volt az immár a történelem körébe tartozó soproni népszavazás lefolyásába.

Magyarország és Ausztria képviselői 1921. évi október 13-án Velencében della Torretta elnökle mellett

egyezményt létesítettek, amelynek értelmében Sopron város és nyolc községének lakossága népszavazással dönti el, hogy meg akar-e maradni Magyarországnál, vagy Ausztriához akar-e csatlakozni.

A velencei egyezmény megkötése után Ausztria társadalma is megmozdult és szervezetet létesített, amely a népszavazást Ausztria javára törekedett befolyásolni. »Ödenburger Heimatdienst« név alatt a Sopronból származó Wallheim Alfréd dr., Burgenland jelenlegi tartományfőnöke elnökle alatt egy társadalmi szervezet alakult, amely a Bécsben élő soproni és nyugat-magyarországi emigráció nagyon számos tagját olyképen igyekezett befolyásolni, hogy azok a népszavazásban résztvegyenek és szavazatukat Ausztria mellett adják le.

A sopronkörnyéki magyarokból és németekből álló emigráció felfogása e kérdésben nem volt egységes. Voltak, akik tartózkodni kívántak minden szavazástól, voltak, akik Magyarország és voltak akik Ausztria mellett akarták szavazatukat leadni. Minthogy egységesen szerettek volna eljárni és maguk között megállapodni nem tudtak, az volt a határozatuk, hogy Hock Jánost kérdezik meg, mielőtt állást foglalnának.

Szűkebb körű küldöttség kereste fel a Károlyi-féle Magyar Népköztársaság nemzeti tanácsának számüzetésben Bécsben élt elnökét és elibe terjesztette a kérdést. Hock János gondolkodás nélkül így válaszolt:

299– Ha alkalom kínálkozik arra, hogy a megcsonkított szegény Magyarország egyetlen rögét is szavazatunkkal megmentjük a történelmi Magyarország számára, úgy a mi számunkra nem lehet kétséges az, hogy hova szavazzunk. El kell felejtenünk minden keserűséget, amelyet nem az ország, hanem annak egyes polgárai, vagy polgárainak egyes csoportjai okoztak nekünk. Nagy hálát és tiszteletet érzek én is, mint minden magyar politikai menekült, Ausztria iránt, de ezt sohasem szabad az ország rovására leróni, ez mindegyikünknek egyéni tartozása, amelyet a sajátunkból kell kifizetni, nem pedig a haza területéből, vagy egyéb elévülhetetlen erkölcsi értékeiből.

Evvel megadta az utasítást a soproni politikai menekülteknek. Így kapcsolódott be Hock János a soproni népszavazás kérdésébe és tett tanúságot törhetetlen hazafiasságáról.”

Az említett emigráns-megbeszélésen résztvett dr. Schwarz Sándor ügyvéd is, aki hamarosan hazatért Magyarországra. A Hock-pörben mentőtanúnak jelentkezett, de kihallgatására nem került sor. Hock János védőügyvédje a fenti lapszámot becsatolta az iratokhoz is.¹⁸⁽¹⁸⁾ A perről kiadott könyv rajtam kívül minden más kutató figyelmét valahogyan elkerülte. Már pedig ez nem elhanyagolandó adalék nemcsak a soproni kérdés, hanem a két világháború közti magyar emigráció történetéhez is, amelynek egy része jó- vagy rosszhiszeműen előzőleg Pécs és Baranya szerbek által tervezett annexiójához engedte magát kihasználni.¹⁹⁽¹⁹⁾

Az eredményes velencei tárgyalások után gróf Bethlen István miniszterelnök a nyugat-magyarországi szabadcsapatok fővezerségét a felkelés leszerelésére szólította fel, elismervén: „Kétségtelen, hogy az ország és a magyar kormány a szabadcsapatoknak Nyugat-Magyarország ügyében rendkívül sokat köszönhet. Az ő hazafiasságuk, önfeláldozásuk és kitartásuk tette lehetővé azt, hogy az osztrákok a mai napig határainktól távol tartattak, és a magyar kormány ezt a helyzetet felhasználhatta arra, hogy a kérdésnek Magyarországra nézve előnyös rendezését diplomáciai úton kezébe vehesse. Az érdem oroszánrésze tehát a felkelőké. Elsősorban azoké, akik az ország önvédelmi harcában életüket áldozták a honért. Ezt az ország és a magyar kormány nemcsak hogy készséggel elismeri, de azt hiszem, nem fog megfélemlíteni azokról a kötelességekről sem, amelyek ebből a felkelőkkel szemben folynak. Ennek a munkának volt eredménye,

hogy hosszas diplomáciai előkészületek és bevezető tárgyalások után Olaszország mediációját megragadva, leültünk a velencei tárgyaláshoz, hogy ott Ausztriával, Olaszország vezetése mellett, a kérdésre vonatkozólag megegyezést kössünk.” Ezután ismertette Prónay Pállal azokat a veszélyes kilátásokat, amelyeknek élébe nézhetnek, ha további ellenszegülésre szánnák el magukat.”²⁰⁽²⁰⁾ Bethlen jóslata majdnem bevált a második restaurációs kísérlet idején: a csehek és szerbek nemcsak mozgósítottak, de Beneš a velencei egyezmény eltörlését is követelni merete.

300A Prónay által vezérelt szabadcsapatok elszánása semmivel sem volt kifogásolhatóbb, mint a lengyel és német felkelők, akik Felső-Sziléziában csaptak össze. Karintiában az osztrák kormánycsapatok sikereiket az ottani felkelők közreműködésével érték el. A burgenlandi felkelők zöme nem erről a területről származott, de ottlétük alatt nem volt több súrlódásuk a helyi lakossággal, mintha más, de reguláris fegyveres alakulatok tartózkodtak volna ottan. Olyanok, akik Burgenland területén éltek át mind az 1921. évi, mind pedig az 1945. évi eseményeket, jelentették ki e sorok írója előtt, hogy még a Héjjas-felkelők is dzsentlemenek voltak azokhoz képest, akik őket 1945-ben „felszabadították”.²¹⁽²¹⁾

1921-ben a külpolitikai helyzet annyira labilis volt, hogy a tiroli tartományi kormány mert április 24-én népszavazást rendezni, amikor is a leadott szavazatok többsége a Németországhoz való csatlakozásra esett. A franciák tiltakozása után ugyanezt megtette a salzburgi tartományi kormány is. Május 29-én e tartományban a szavazóknak közel 80%-a kívánta az Anschlusst, Vorarlberg pedig Svájcra akart csatlakozni. Az osztrák szövetségi kormány most már erélyesebb lett és hasonló népszavazás végrehajtását Stájerországban idejében letiltotta, de kicsit későn ahhoz, hogy a nagyhatalmak fel ne figyeljenek: az egykori osztrák császárságból megmaradt alpesi tartományok szövetséges köztársaságában elhanyagolni merészelik a saint-germaini szerződés 88. §-át! Ez pedig valamivel merészebb gesztus volt, mint a nyugat-magyarországi felkelők, akik győztes hatalmak szuronyerdejének rohantak neki: a trianoni szerződés nem tiltotta meg az önrendelkezési jog követelését, sőt a népszövetségi alapokmány XIX. cikkelyére hivatkozhattak is. A velencei egyezménynek is ez lett a jogalapja.

A hatvanas évek végén Karsai Elek tollából megjelent a „Számjeltávirat valamennyi magyar királyi követségnek” c. kiadvány. A szerzőt valahogyan nem érdekelték a nyugat-magyarországi szabadcsapatokkal, a velencei egyezménnyel és főleg a soproni népszavazással kapcsolatos iratok, ezért más szerzők számára is hagyott elegendő tallóznivalót.²²⁽²²⁾ A szerző erre támaszkodva kívánja kiegészíteni a soproni népszavazásról már korábban megjelent két dolgozatát.

7. 1921. október 27-én a velencei egyezmény szövegét a Nagykövetek Tanácsa jóváhagyta. Schober kancellár ezután közvetlen magyar–osztrák tárgyalásokat javasolt. Bánffy számjeltáviratban közölte Masirevich Szilárd bécsi követtel, hogy erre csak akkor volna szükség, ha a népszavazást nem lehetne végrehajtani a megjelölt időben a jelenlegi politikai válság miatt. A szövetséges hatalmak elismerték a soproni rendőrséget, így nincs további akadálya a népszavazási szabályok megalkotásának. Azt fogja felelni az osztrák kormánynak, hogy a magyar kormány nem kíván a népszavazást illetően **301**tárgyalni, mivel annak a lefolytatását a Nagykövetek Tanácsa már elhatározta. Válaszát csak akkor fogja elküldeni az osztrák kormánynak, ha a felkelők már teljesen kiűrtették Nyugat-Magyarországot.²³⁽²³⁾

2. Ostenburg-Moravek Gyula őrnagy és társasága a soproni Pannónia szállóban (1921). (Király Tibor gyűjteményéből)

November 6-án Masirevich fölkereste Schobert, hogy a fentieket közölje vele. Schober szemrehányást tett, hogy a magyar kormány nem adott határozott választ azon javaslatára, hogy kezdjenek közvetlen tárgyalásokat és vissza szándékozik utasítani javaslatát, amint megtörtént Burgenland kiürítése a felkelők által. Schober ezt kétszínű cselekedetnek tekintette és azzal vádolta a magyar kormányt, hogy a szövetséges tábornokok támogatásával akarja keresztülvinni a népszavazást, mielőtt Ausztria garanciát kapott volna, hogy az igazságosan fog lefolyni. Masirevich azt válaszolta a kancellárnak, hogy az egyezményt megváltoztatni teljesen lehetetlen, miután azt a Nagykövetek Tanácsa jóváhagyta és az osztrák külügyi bizottság elvben elfogadta. Ha az osztrák kormány úgy véli, hogy sérelem esett rajta, inkább a nagyhatalmakhoz forduljon, mint Magyarországhoz.²⁴⁽²⁴⁾ Bánffy másnap már jelentést is kapott: Schober tiltakozott mind Torrettánál, mind pedig a Quai d'Orsayn, hogy a soproni Szövetségek Tábournoki Bizottság már intézkedett a népszavazás ügyében, mielőtt Ausztria a biztosítékot megkapta volna. Masirevich azt jósolta, hogy az osztrák kormány és a Nagykövetek Tanácsa Brianddal ³⁰²és Berthelottal fog takaródní. Nem hiszi, hogy ebből jó származhatik Magyarországra, mert értesülése szerint Franciaország Beneš befolyása alatt vezető szerepet játszott a Nagykövetek Tanácsa döntésében, amely szerint Magyarországot kötelezni kell arra, hogy a Habsburgokat még választás útján sem engedi trónra jutni.²⁵⁽²⁵⁾ (Briand a restaurációs kísérletek idején megbízhatatlan politikusnak bizonyult).

A Nagykövetek Tanácsa által hozott népszavazási szabályzatot Hamelin tábornok személyesen hozta el Párizsból Sopronba: végleges szövegét az osztrák és magyar ellenjavaslatok mérlegelése után november 15-én adta ki a Szövetségek Tábournoki Bizottság. Ennek 10. pontja mind a két félnek megtiltotta, hogy népszavazási területen nyilvános propagandát folytasson.²⁶⁽²⁶⁾ Ezen a napon tartott Schober megbeszélést a Szövetségek Tábournoki Bizottsággal. Itt megegyezés történt úgyszólván minden, a SZTB által előkészített rendszabállyal kapcsolatban, véleménykülönbség csak néhány kevésbé fontos részletkérdésre

vonatkozólag áll fenn. Ezekre vonatkozólag az osztrák kormány nem küld külön megbízottat Budapestre és e részletkérdésekre vonatkozó tárgyalásokat Cnobloch budapesti követre fogja bízni. Az egyetlen pont, amelyhez Schober mint *conditio sine qua non*-hoz ragaszkodik: ne maradjanak magyar csapatok a népszavazási területen, hanem a rendfenntartást olasz csapatok vagy nemzetközi erők lássák el.²⁷⁽²⁷⁾ Schober kívánsága megvalósult: a népszavazási területen olasz, angol és francia csapatok vették át a rendfenntartást, amelyeknek az összlétszáma az igényelt 450 főt nem érte el, a magyar csapatok (két zászlóalj) pedig a népszavazás előtt kivonultak. A legkritikusabb időtájban Weygand tábornok, a francia hadsereg akkori vezérkari főnöke és exponáltan csehbarát személyiség azzal a javaslattal állott elő, hogy a népszavazási övezetbe csehszlovák csapatokat küldjenek. (Ezt Ormos Mária derítette ki.) A soproni antant-tábornoki bizottság tagjai, akik a helyzetet jól ismerték, annál inkább is elképedtek e hír hallatára, mert ezt az osztrákok sem igényelték. Hamelin tábornok ez ellen eredményesen óvást is emelt Párizsban.²⁸⁽²⁸⁾ Weygand tábornokról tudjuk, hogy IV. Károly második visszatérési kísérlete idején, amikor elrendelték a csehszlovák mozgósítást, Csehszlovákiában tartózkodott. Windischgrätz Lajos herceget azon a vonaton toloncolták Pozsony felé, amely Weygand szalonkocsija volt csatolva. Egyes állomásokon a francia tábornok üdvözlésére díszszázadok állottak, útközben mindenütt csapat- és hadianyagszállító vonatokat lehetett látni.²⁹⁽²⁹⁾ Ha Ormos Mária által talált dokumentumban valóban 3 hadosztály (és nem 3 osztály) csehszlovák katona Sopronba küldéséről van szó, ez arra vall, hogy Weygand tábornok a prágai kormány (recte Beneš) ösztönzésére ilyen módon akarta megvalósítani az áprilisban már tervbevett hadműveletet Szombathely felé. A francia katonai misszió tagjai akkoriban fontos pozíciókat töltöttek be a csehszlovák hadseregben, sőt a fejük, Mittelhauser tábornok e hadsereg vezérkari főnöke volt. Az viszont nem volt francia ³⁰3érdek sem, hogy e hadsereg de facto korridort hozzon létre, mert nem érte meg, hogy emiatt az olaszokkal ujjat húzzanak. Nekik a csehszlovák hadsereg inkább Németország sakkbantartására kellett, ami angol érdek is volt, a kisantant viszont egészen 1937-ig csak a magyarokra koncentrálna magát.³⁰⁽³⁰⁾

A bécsi magyar követség november 13-án már tudta, hogy Ausztriában illegális fegyveres csoportok szervezése folyik azzal a céllal, hogy a soproni kérdést erőszakosan oldják meg. Ezt Hans Steinacher emlékezéseiben maga is elismerte. Schober akkoriban még azt mondta a magyar követnek, hogy semmiféle ilyen tervről nincsen tudomása, de azt is hozzátette, bizonyos idő óta nem folytat tárgyalásokat Alfred Walheimmel (az Ödenburger Heimatdienst vezetője), aki nem viselkedett kifogástalanul. Hangsúlyozta, okvetlenül meg fog akadályozni minden erőszakos kísérletet.³¹⁽³¹⁾ Ez november 27-én is szóba került, két nappal azelőtt, hogy az osztrák Bundesheer teljesen befejezte Burgenland déli részének megszállását is. Masirevich megemlítette Schobernek azon értesülését, hogy pángermán egyetemi hallgatók és atlétikai szervezetek, hasonlóképpen Kismartonban és Sopronkeresztúrott létrejött védőalakulatok akciót terveznek Sopron ellen, ha a népszavazás Ausztriára nézve kedvezőtlenül dőlne el. Megemlékezett az Ödenburger Heimatdienst-szervezet propagandájáról is, amely egyrészt a velencei egyezményrel, másrészt a népszavazás rendszabályaival ellentétes. A kancellár tudomásul vette a magyar követ közléseit és kijelentette, ő sem a Heimatdienstet nem támogatta, sem tevékenységével nem volt semmiféle összeköttetésben és ezért már szemrehányások is érték.³²⁽³²⁾

Ez diplomatához illő válasz volt, mert az Ödenburger Heimatdienst szervezői Wallheimmel az élükön rögtön a megalakulásuk után tisztelegtek Schobernél, támogatást kérve és az ő jóvoltából kaptak helyiségeket az egykori „Marinesektion” bécsi épületében Marxergasse 2. sz alatt. Erről természetesen az osztrák közvéleménynek sem volt szabad tudnia. A Kärntner Heimatdienst vezetője, dr. Hans Steinacher mint népszavazási szakértő érkezett Sopronba, további tagjai részben a népszavazási területen, részben pedig az Ödenburg Heimatdienst központjában vagy bécsújhelyi és lépesfalvi kirendeltségén dolgoztak,

mint a szuggesztív hatású könyvéről ismeretes dr. Victor Miltschinsky.³³⁽³³⁾ (1974-ben még élt Bécsben, ő ösztönözte Hans Pflugert hasonló témájú könyve megírására). Az előzőleg Felső-Sziléziában hasonló minőségben működött Steinachert a soproni rendőrség letartóztatta, mert okot adott rá és az antanttábornoki bizottság kiutasította a népszavazási területről. (Wambaugh tévesen nevezi Steinacker-nek.) Ez azért is gondolkodásra késztető gesztus volt, mert az említett bizottság az osztrák–magyar propagandaháborúba nem avatkozott bele túl erélyesen és azt is eltúrta, hogy a Bundesheer igen vontatottan hajtsa végre Burgenland megszállását. Csak december 3-án állapították meg, hogy Burgenland pacifikálása megtörtént. Amikor a magyar kormány ³⁰⁴a velencei egyezményre támaszkodva kívánta, hogy a népszavazást e dátumtól számított nyolc nap múlva, azaz december 11-én tartsák meg, az antanttábornoki bizottság a népszavazást a december 14–16 közti időszakra tűzte ki, mivel az antantcsapatok csak december 8-án érkeztek be és a magyar csapatok csak 12-én voltak eltávoztatók. Masirevichnek Bánffyhoz menesztett számjeltávirataiból kiderül, mi volt a háttérben. Így december 8-án 7645/pol. sz. alatt iktatott jelentésében³⁴⁽³⁴⁾ megírja, hogy megkérdezte Schober kancellártól: mit jelent az új halasztási törekvés a soproni népszavazásnál, amelyről a Havas-ügynökség adott hírt, t.i., hogy december 13-án fogják megtartani. A kancellár azt felelte, Peter követségi tanácsos³⁵⁽³⁵⁾ személyes megfigyelés alapján azt jelentette, hogy a szavazók listáit meghamisították és azt javasolja, ha a szavazást 13-án tartják meg, Ausztria tartózkodjék a részvételtől. A kancellár meg akarja beszélni az ügyet a kormány tagjaival és a politikai pártok vezetőivel. Schober szerint a népszavazáson Magyarországnak minden előnye megvan, mert magyar adminisztráció mellett lesz végrehajtva. A szövetséges csapatok 8-án este előtt nem fognak eljutni a népszavazási területre. A magyar csapatok 9-én fogják elhagyni Sopront s így ha a szavazást 13-án tartják, csak három napi időköz lesz távozásuk és a szavazás között. Ő ezt az eljárást nem lesz képes menteni a politikai vezetők előtt, akik azzal fogják vádolni, hogy rá hagyta magát szedni és lemondását fogják követelni. Masirevich erre ismételt megkérdezte Schobert, mi lenne az utolsó szavazási időpont, amely Ausztria számára elfogadható lenne. Schober nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a további halogatási törekvéseket csak akkor tudná meghiusítani, ha a népszavazást 8 nappal azután tartanák meg, hogy a szövetséges csapatok megszállták a területet. Egyben felkérte Masirevichet, e javaslata támogatása érdekében vesse latba minden befolyását. Az agitátorok eltávolítása Nyugat-Magyarország területéről Benešsel szemben is megszilárdítaná a helyzetét. A vele való (előkészületben levő)³⁶⁽³⁶⁾ találkozáskor ugyanis attól tart, erős nyomásnak lesz kitéve, hogy elfogadja a Csehszlovákia felé való orientáció politikáját. A cseh sajtó szén és cukor hitelbe való felajánlásával próbálja Ausztriát csábítani. Számításba kell venni a két elnök, Masaryk és Hainisch barátságát is. Felhívta erre Bianchieri olasz ügyvivő figyelmét. Végül tájékoztatta a magyar követet, hogy ellenőrizhetetlen híre van: Magyarországon második felkelést készítenek elő, a magyar kormány idevonatkozó utasításai nemcsak az ő kezében, de más hatóságok birtokában is vannak.

Bánffy már másnap visszatáviratozta:

Peter követségi tanácsos állítása, hogy a szavazólisták hamisítottak, alaptalan. A valóság az, hogy a velencei egyezménynek megfelelően azonnal lépések történtek a jogosultak névsorának összeállítására. A soproni szövetségközi tábornoki bizottság folyton változó álláspontja a szavazási jogosultság feltételeiről elkerülhetetlenül bizonyos zavart okozott a szóban forgó listák összeállításában, amelyeket természetesen minden gondolható összefüggés figyelembevételével készítettek elő. December 5. óta folyik a szavazólisták felülvizsgálása és helyesbítése. Falragaszokon hívják fel mindazokat, akik a jegyzékből kimaradtak, kérjék nevük bevezetését a panaszbizottságoknál. Tehát Ausztria ³⁰⁵vádjai nem egyebek, mint ezzel az ügygel kapcsolatos halogató taktikájának bizonyosságai. A szavazók listájáról történt kiesések jóhiszemű voltának legbiztosabb bizonyítéka, hogy magyar részről több kérelem érkezett pótlólagos bevezetés iránt, mint az

Ausztriával rokonszenvezőktől. Ez a pártatlan listakészítésnek legkétségtelenebb tanújele.

A környező falvakban teljesen készen állanak a helyesbített jegyzékek, úgyhogy a népszavazást akár aznap is meg lehetne tartani. Sopron néhány kerületében még folyik a jegyzékek kijavítása, de az is befejeződik három-négy nap alatt. A szavazásnak már november közepén kellett volna megtörténni, további eltolása nem volna igazolható Ausztria részéről. Schober kancellár és az osztrák külügyi bizottság törvénytisztelete világossá fogják tenni előttük a velencei egyezmény kategorikus kikötését: a népszavazásnak nyolc nappal azután kell megtörténnie, hogy a szövetségi tábornoki bizottság kimondta a pacifikációt. Schober kancellárnak állítása, hogy a népszavazással kapcsolatban minden Magyarországnak kedvez, nem felel meg a valóságnak. A szövetségi tábornokok az osztrákoknak minden egyes kérését teljesítették, ennek következtében az osztrákok korlátlan agitációt folytattak Sopronban és környékén. Az a körülmény, hogy az egész népszavazási terület osztrák csapatokkal van körülvéve, óriási erkölcsi erőt jelent az osztrákok részére, amit a Schober által hivatkozott magyar adminisztráció semmiképpen sem egyensúlyoz. Különben is, mint a kancellár nagyon jól tudja, a népszavazási terület közigazgatása nem Magyarország, hanem a szövetségi tábornoki bizottság kezében van, amely a legnagyobb nyomást gyakorolja a közigazgatás minden ágára. A magyar közvélemény és a parlament keserűen vádolja a magyar kormányt, hogy gyengén védte Magyarország érdekeit Ausztria halogató taktikájával szemben, aminek következtében a konfliktus végleges elintézése ismételen halasztást szenvedett; ez ellentétben áll a lakosság legegységibb gazdasági és egyéb érdekeivel. Szeretné azt is kiemelni, az agitátorok beözönlése Nyugat-Magyarországra csak Ausztria részéről folyik és Magyarország boldog volna, ha az említett agitátorok onnan eltávolíthatók lennének. Ha Ausztria visszalépne a népszavazásban való közreműködéstől, ez a velencei egyezmény egyenes megsértése volna és Ausztria elvesztené azt a kiváltságot, amelyet az egyezmény neki a határforgalommal kapcsolatban biztosított. Ami Schobernek egy újabb felkelés előkészítésére irányuló bizonyítékait illeti, ezek csak hamisítványok lehetnek, minthogy a magyar kormány őszinte és elhatározott szándéka a lehető legjobb kapcsolatot létesíteni Ausztriával, mihelyt ez az incidens lezárul.³⁷⁽³⁷⁾

Meglepő tartalmú jelentést küldött Nemes gróf római magyar követ december 10-én Bánffyknak, amelynek az eredetije csodálatosképpen megmaradt. Ezért módunkban van nem az angolból visszafordított tartalmát, hanem az autentikus magyar szöveget közölni:³⁸⁽³⁸⁾

„Legelőbb alkalmam volt a Consulta³⁹⁽³⁹⁾ egy igen befolyásos, magasrangú tisztviselőjével nem hivatalos jellegű hosszú eszmecsere folytatnom. Tekintettel arra, hogy az illető már többször tett nekem hasonló bizalmas formában ³⁰⁶közléseket, amelyek később az események által erősítették meg s nem lévén okom őszinteségemben kételkednem, a hallottakról Nagyméltóságodnak jelenteni kötelességemnek tartom.

Konverzációnk tárgya elsősorban a soproni népszavazás volt és én felhasználtam az alkalmat, hogy kifejezést adjak ama aggodalmamnak, hogy a megállapított terminus minden elhalasztása azzal a veszéllyel jár, hogy ellenfeleink az összes rendelkezésükre álló eszközzel (pénz stb.) Magyarország ellen dolgoznak a vitás területen. A főtisztviselő élénk érdeklődéssel feltett kérdésemre, hogy mely oldalról vélem ezt a veszélyt legeklatánsabbnak, azt feleltem, hogy kevésbé félek az osztrák aknamunkától, mint a többi szomszédaink, jelesen Jugoszlávia és Csehszlovákia üzelmeitől, kik nézetem szerint legfőbb érdeküknek tartják, hogy Magyarországon ne álljon helyre a nyugalom. A Consulta hivatalnokai eme felfogásomat nem osztotta s kijelentette, hogy benyomása szerint a nyugat-magyarországi kérdésben főleg *német kezek*⁴⁰⁽⁴⁰⁾ dolgoznak. Eltekintve attól, hogy Németországnak érdekében áll, hogy Középeurópa ne jusson nyugalomhoz s ennek következtében a békeszerződések által teremtett helyzet tarthatatlansága minél nyilvánvalóbbá váljék, azt hiszi, hogy Németország nem látna szívesen egy Ausztria és Magyarország közötti közeledést s különösen ellenszenvvel tekintené azt, ha a Habsburgok visszatérését hozná magával. Olaszország érdeke azt kívánja,

hogy Bécs és Budapest között jó viszony jöjjön létre, sőt ha másképpen nem volna lehetséges, perszonalunió formájában is. Ausztria jövőjére nézve két lehetőség áll nyitva: vagy a Németországhoz való csatlakozás, vagy pedig a Magyarországhoz való közeledés. Olaszország érdekei személyes felfogása szerint ellenkeznek a Német Birodalomhoz való csatlakozással, mivel szemben nem lát semmi okot, ami miatt Olaszország Ausztria és Magyarország újraegyesülése ellen foglalhatna állást. Részemről utaltam ama nagy nehézségekre, melyekkel egy esetleges, a barátságos viszony kereteit túllépő közeledés találkozna s minthogy partnerem többször említette a perszonaluniót, egyenesen rámutattam arra, hogy nézetem szerint ez az unió csakis a Habsburg ház jogara alatt volna lehetséges. A tisztviselő erre a legnagyobb nyíltsággal jelentette ki, hogy ezt természetesnek találja. Nekünk magyaroknak – mondotta – tisztában kell lennünk azzal, hogy mily nehéz volt Olaszország helyzete még rövid idővel ezelőtt is. Jelenleg azonban Olaszország a szociális krízis tetőpontján már túlhaladt s csakis gazdasági természetű nehézségekkel kell küzdenie, miért is módjában áll Magyarorszáért sokat tenni, s hogy mit tesz e tekintetben, arra legjellemzőbb az a tény, hogy a Consultának túlhajtott magyarbarátságát több külföldi oldalról felrójják. – Meg kívánom e helyen jegyezni, hogy midőn beszélgetésünk kezdetén említést tettem egy az itteni sajtóban közzétett baseli táviratról, mely nyugat-magyarországi zavargások s ezzel kapcsolatban a kisantant fegyverek közbelépésének lehetőségéről beszél, a Consulta embere leghatározottabb formában kijelentette, hogy Magyarország ez esetben számíthat a Rómából jövő legmesszebbmenő támogatásra.”⁴¹⁽⁴¹⁾

Torretta magasrangú beosztottja a „szigorúan bizalmas” jelzetű okmány szerint még különvéleményét is merete hangoztatni főnökével szemben, amikor ³⁰⁷Nemes grófnak kijelentette, hogy kívánatosnak látszik Magyarország és Ausztria újraegyesülése Habsburg uralkodó alatt. Ezt mondta azok után, amikor a magyar nemzetgyűlés az antant pressziójára (beleértve Olaszországot) és katonai inferioritásának tudatában megszavazta a detronizációs törvényt, nem is szólva arról, hogy az antant durván megsértette a nemzetközi jogot és a királyi pár személyében magyar állampolgár kiszolgáltatását követelte. Erre a békeszerződés értelmében sem volt jogosult, nem is szólva arról, hogy a monarchia utolsó uralkodóját a győztesek nem is deklarálták háborús bűnösnek, mint II. Vilmos német császárt, aki Hollandiában talált menedéket. Őt is kikövetelték volt, de holland részről azt a választ kapták, hogy nem adják ki. (Éppen úgy, mint hét évtizeddel korábban a török szultán nem volt hajlandó kiszolgáltatni az osztrákok és oroszok együttes követelésére sem Kossuth Lajost, az általuk „lázadónak” minősített Magyarország kormányzó elnökét.)

A királykérdés tehát ekkor már el volt intézve, úgy, mint korábban az Anschluss ügye. Az osztrák–cseh közeledés kilátása azért is idegesítette az olaszokat, mert a velencei egyezmény létrejötte után az osztrák–magyar kapcsolatok a népszavazással összefüggő események miatt kezdtek újból elmérgesedni.

Végeredményben a soproni antanttábornoki misszió a népszavazást Sopronban december 14-re, Brennbérgbányán 15-re, a nyolc környékbeli faluban pedig 16-ra tűzte ki, mivel a magyar csapatok 12-én voltak elhagyandóban Sopront. (Az antantcsapatok már 8-án megérkeztek.)⁴²⁽⁴²⁾ Az antant bécsi ill. budapesti képviselői e napon felszólították mind a két kormányt, hogy a határt a népszavazási területtel szemben zárják le. December 12-én déltől e területre utazni csak Ferrario tábornok engedélyével lehetett. A szavazásra jogosító igazolványok tulajdonosai természetesen akadály nélkül utazhattak.⁴³⁽⁴³⁾

Az osztrák kormány kérelmét, hogy a népszavazást december 18-ra tolják el, élénk diplomáciai tevékenység vezette be. Masirevich követ figyelmeztette őket arra, hogy a velencei egyezmény szerint a népszavazás 8 nappal Burgenland pacifikálása után kell, hogy megtörténjék, az osztrák álláspont szerint pedig ez a nyolcnapos határidő a magyar csapatoknak a népszavazási területről való kivonulásától volt számítandó.

(Interpretatio extensiva esete. Eredetileg a magyar csapatoknak december 10-én kellett volna távozniuk.) Schober úgy nyilatkozott Masirevichnek, hogy ellenkező esetben az osztrák parlament valószínűleg kényszeríteni fogja a kormányt, álljon el a népszavazásban való közreműködéstől. De azt is leszögezte, ha az osztrák népszavazási biztosok még akkor is ragaszkodnának lemondásukhoz, ha a szavazás nyolc nappal a magyar katonaság távozása után történne meg, új megbízottakat fog kinevezni.⁴⁴⁽⁴⁴⁾

December 12-én Masirevich két siffrírozott sürgönyt menesztett Bánffyának az esetleges hátrányos következményekről, ha a népszavazást december 14-én és nem az osztrák kormány által kívánt későbbi időpontban tartanák meg. Az első táviratban jelenti, hogy ez esetben két lehetőséggel kell számolni: a) Ausztria tartózkodni fog a népszavazástól és Schober magára hagyja; b) a másik, hogy Ausztriában a cseh orientáció győzedelmeskedik. Mindkét lehetőség ³⁰⁸káros lenne Magyarországra. Oppenheimer külügyi osztályfőnök nyomatékosan kérte Masirevichet, érvényesítse kormányánál befolyását, hogy a négy nap halasztás árán mindkét alternatívát elkerülhessék. Mert csak arról van szó, hogy a népszavazást december 18-a és 20-a közt tartsák meg, minden további késedelem nélkül. Masirevich azt felelte, hogy az elmúlt hetekben sem volt a magyar kormánynak semmiféle befolyása a szövetségközi tábormokok halasztásaira, amelyekkel eltolták a velencei egyezmény végrehajtását Ausztria érdekében, sem pedig most sincs az időpontra, amelyet 14-re állapítottak meg, minthogy a népszavazás a tábormokok hatáskörébe tartozik. Ha Ausztria visszautasítaná a népszavazásban való részvételt, ez a velencei egyezmény nyílt megszegése lenne, ami annál súlyosabb volna, mivel az osztrák nemzetgyűlés, már ratifikálta. Masirevich Bánffyának elbírálására bízta, hogy vajon a népszavazás 14-én való megtartása kedvező kimenetel szempontjából oly nagy fontosságú-e, hogy kellően igazolná a Schober által kívánt 4–5 napi végső halasztás visszautasítását.⁴⁵⁽⁴⁵⁾

A következő számjeltáviratban Masirevich azt közli, hogy a bécsi francia követ és olasz ügyvivő véleménye szerint is kár lenne 4–5 napi különbség miatt az osztrák kormányválságot provokálni, mert ha Ausztria nem volna hajlandó a népszavazásban közreműködni, ez ismét a népszavazás elhalasztását jelentené. Masirevich mégegyszer hangsúlyozza, ha baráti politikát akarnak Béccsel kezdeményezni, akkor nagyon fontos és kívánatos, hogy Schober maradjon a kormányzat élén, mert nem lehet tudni, hogy utóda milyen álláspontra fog helyezkedni. A kancellár helyzete a december 1-jei tüntetések következtében nagyon megrendült és számolni lehet lemondásával, ha nem éri el a népszavazás időpontjának elhalasztását. Ez esetben a pártok, különösen az őt támadó nagynémet párt előtt hivatkozhatna arra, hogy a szavazás pártatlanságának formai feltételei teljesítve vannak.⁴⁷⁽⁴⁶⁾

Az osztrák kormány interveniált a Nagykövetek Tanácsánál is, utasítsa a soproni antanttábormoki bizottságot, hogy halassza el a népszavazást december 18-ig. A Nagykövetek Tanácsa azonban nem adott ki ilyen parancsot, csak felhatalmazta a tábormokokat, hogy ezt megtehetik, ha így látják jónak. Azonban Ferrario tábormok 12-én már kihirdette, hogy a szavazás 14-én megkezdődik. Tekintettel a lakosságnak az osztrák propaganda által okozott izgatottságára, a tábormokok csak akkor lettek volna hajlandók így cselekedni, ha Bethlen miniszterelnök írásos beleegyezésével fedezhetik magukat. Éppen az utolsó csengetés előtt, amikor az antant budapesti képviselői is elismerték, hogy a magyar kormány nem tehet több engedményt az osztrákoknak.⁴⁷⁽⁴⁷⁾ Ezért Ferrario tábormok 13-án már nem is volt olyan helyzetben, hogy a másnapra kitűzött népszavazást lefújja, habár az osztrák delegáció és a népszavazási biztosok tiltakoztak. Erre megtagadták a népszavazási jegyzékek aláírását. Késő este pedig Bécsből parancsot kaptak, ha a népszavazás december 14-én valóban megindulna, abban ne működjenek közre, hanem azonnal utazzanak el. Ez aznap meg is történt.⁴⁸⁽⁴⁸⁾ Erre a budapesti sajtó annyira nem számított, ³⁰⁹hogyan pl. a „Magyarság” 1921. december 13-i számában közzétette a soproni osztrák szavazóbiztosok kerületenkénti névsorát és hírt

adott róla, hogy a kormányzót háromtagú soproni küldöttség (közte Bencze Klári) kereste föl, kérve Ostenburg szabadonbocsátását.⁴⁹⁽⁴⁹⁾

8. Másnap azonban már hírül adta, hogy az osztrák kormány visszarendelte a szavazóbiztosokat és nem akarja elismerni a népszavazás eredményét. Felpanaszolja, hogy az osztrákbarát Ödenburger Zeitung zavartalanul megjelenhet, a magyar nyelvű és magyarbarát német nyelvű lapok viszont több ízben néhány napra be voltak tiltva. (Az érem másik oldala: Miltschinsky és Steinacher viszont az olasz missziót minősítették elfogultnak a magyarok javára.) Gagyí Jenő a Magyarország december 15-i számában „Sopron a népszavazás napján” főcím alatt Magyarország nagy győzelmét jövendöli. A riport néhány alcíme: „A lakosság Ostenburgot várja – Ausztria futásnak indul – A szocialisták Magyarország mellett szavaznak.” Ebből többek közt megtudjuk, hogy Brennebergbányán 860 igazolt szavazó van, de hatvanan nem vették ki jegyüket (azaz szavazóigazolványukat. Nyilván Ausztriába menekültek.) Az újságírók közt még a madridi El Sol és az olasz Corriere della Sera tudósítója is jelen van, viszont egyetlen osztrák újságíró sem jött el.

Még mielőtt az osztrák kormány a népszavazási delegációt visszahívta volna, Schober magához kérte a magyar követet és szigorúan bizalmasan felolvasta neki a prágai osztrák ügyvivő jelentéseit Hainisch elnök és Schober kancellár előkészületben levő prágai látogatását illetően. Nagyszabású gazdasági tervet szándékoztak felajánlani Ausztriának és nagyszabású hivatalos lakomát rendezni pohárköszöntőkkel december 17-én. Schober azonban üzenetet küldött Benešnek, hogy 17-én vissza kell térnie Bécsbe és kérte, álljon el minden ünnepeltetéstől. Látnivaló, hogy Beneš részéről milyen nyomással áll szemben. A kancellár kérve kérte, hogy a magyar kormány könnyítse meg helyzetét némi engedménnyel a népszavazás időpontjának kérdésében, egyben arra kérte Masirevichet, hogy Prágába való utazása előtt látogassa meg, hogy bizalmasan beszélgethessenek.⁵⁰⁽⁵⁰⁾

Bánffy azt sürgönyözte Masirevichnek, hogy a népszavazás elhalasztását kérő osztrák javaslat magyar belpolitikai szempontból sem fogadható el, mert politikai pártok és közvélemény Magyarországon is van.⁵¹⁽⁵¹⁾ Hivatkozik még a november 22-én Budapesten Cnobloch báró és általa aláírt okmányra,⁵²⁽⁵²⁾ amely az osztrák kormány kívánságára kimondotta, hogy a népszavazási rendszabályok egybehangzóan a velencei egyezményvel és alkalmasak rá, hogy a népszavazás pártatlanságát biztosítsák. Felhívja a figyelmet azokra a technikai nehézségekre, amelyeket az utolsó pillanatban történő elhalasztás a szavazásnak okozna. Számításba kell venni a lakosság izgatottságát is a folytonos osztrák agitáció miatt. A mindössze 450 emberből álló szövetséges csapatok ³¹⁰nem jelentenek sok biztonságot, tekintettel arra, hogy a magyar rendőrség is kivonandó e területről.⁵³⁽⁵³⁾ S habár a népszavazási terület belenyúlik Ausztriába és körül van véve az osztrák hadsereggel, nincs biztosíték, hogy kommunista és terrorista elemek ne szivárognak be. Kéri, hogy erről tájékoztassa az antant bécsi képviselőit. Azt is hangsúlyozza, hogy a népszavazás törvényessége kétségbevonhatatlan.

Mielőtt Schober kancellár Hainisch elnökkel elutazott volna Prágába, Masirevichsel teljesen bizalmas beszélgetést folytatott, amelynek során kijelentette, hogy a népszavazás kérdésének jelenlegi megoldása mélyen sértő Ausztriára, ezért nagyon gyengítette helyzetét Beneš csábításaival szemben. Enhet: ellenére érzéseiben – amiben a pártok nagy része és Ausztria népe is osztozik – Magyarország felé hajlik. Nem adta fel a reményt, hogy sikerülni fog létrehozni a kibékülést Magyarországgal, ami sokkal közelebb állana szívéhez, mint a Csehszlovákiával való. A Benešsel való tárgyalásokat tisztán gazdasági természetűekre akarta korlátozni és minden más ajánlatával szemben tartózkodó magatartást fog tanúsítani. A Magyarországgal való kibékülés fő feltétele a népszavazási kérdés revíziója és reméli, hogy ez meg is fog

történni.

Masirevich kételkedését fejezte ki, hogy a nagyhatalmak megváltoztatnának (értsd: megismételtetnének) egy már végrehajtott népszavazást és kifejezte azon reményét, hogy a körülmények ereje idővel létre fogja hozni a közeledést a két állam között a népszavazás revíziója nélkül is.⁵⁴⁽⁵⁴⁾

Bánffy a népszavazás harmadnapján, arra való tekintettel, hogy félhivatalos újsághírek szerint az osztrák kormány tiltakozott a népszavazás ellen azzal, hogy a népszavazás eredményét nem fogja elismerni, a párizsi és római diplomáciai ügyvivőnek, valamint a londoni követnek lényegében azonos tartalmú számjeltáviratot küldött azzal a meghagyással, hogy tájékoztassák a francia kormányt (és a Nagykövetség Tanácsát), illetve az olasz és angol kormányt a magyar kormány álláspontját illetően.⁵⁵⁽⁵⁵⁾ Ebből hadd emeljük ki: Habár a Nagykövetség Tanácsa még november 5-én úgy határozott, hogy a népszavazási területre nem fognak szövetséges csapatokat küldeni és a velencei egyezményben nincs is szó a magyar csapatok távozásáról, mindazonáltal a szövetséges csapatok Ausztria kérésére átvették a népszavazási körzet ellenőrzését és a magyar csapatok két nappal a népszavazás kezdete előtt kivonultak. Schober is eleinte csak azt kívánta, hogy a magyar csapatokat a népszavazás időtartamára vonják ki a területről.⁵⁶⁽⁵⁶⁾ A szavazólistákra vonatkozó tiltakozással kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a szavazási feltételeket háromszor változtatta meg a Szövetségek Tábournoki Bizottság, minden alkalommal osztrák részről emelt óvás miatt. A szavazási bizottságok szövetséges ellenőrzés mellett december 5-e és 13-a közt helyesbítették és lezárták a szavazók listáit. A szövetséges tábornokok minden bizonnyal tájékoztatták a Nagykövetség Tanácsát a követett eljárásról, ennél fogva az Ausztria részéről emelt panaszok alaptalanok. Több tiltakozás történt magyar, mint osztrák részről, ez mindenképpen ³¹¹ azt bizonyítja, hogy a listákat pártatlanul állították össze. A népszavazási terület közigazgatását a szövetséges tábornokok a velencei egyezménynek megfelelően október 23-án vették át, bár Ausztria csak november 30-án ratifikálta ezt az egyezményt és így december 1-jéig nem is követelhetett volna antant-közigazgatást ezen a területen.

Ezután Bánffy konkrétan felsorolja, hogy a Szövetségek Tábournoki Bizottság öt esetben tért el a velencei egyezmény határozmányaitól Ausztria érdekében. Bár az antant-tábournoki bizottság a propagandát megtiltotta, Ausztria erőteljes agitációba bocsátkozott, amely állandóan folyik.⁵⁷⁽⁵⁷⁾ Mikor Ausztria újabb négy napos halasztást kért, a Nagykövetség Tanácsa, ahelyett, hogy utasította volna a tábornokokat a népszavazásnak a kitűzött időben való megtartására, felhatalmazta őket, hogy azt 18-ig elhalasszák, feltéve, hogy a magyar kormány beleegyezik. Egy nappal a szavazásra kitűzött időpont előtt, mikor már minden elő volt készítve, a magyar kormány a soproni lakosság és a közvélemény érdekeire való tekintettel nem vállalt felelősséget újabb halasztásért Ausztria érdekében. A magyar kormány hűségesen teljesítette az egyezménynek megfelelő összes kötelezettségeket és mivel a népszavazás pontosan a velencei egyezmény előírásainak megfelelően történt, a magyar kormány nyomatékosan tiltakozik Ausztriának a velencei egyezmény érvénytelenítésére irányuló törekvései ellen.⁵⁸⁽⁵⁸⁾

9. A népszavazás eredményét december 18-án hozták nyilvánosságra. Ennek részletes eredményeit Miltschinsky, Wambaugh és Villani tették közzé. Villani adatai a legmegbízhatóbbak, leszámítva egy szedési és egy összeadási hibát. Eszerint volt

	Sopronban	Vidéken	Összesen
Szavazásra jogosult	19 164	7905	27 069
leszavazott	17 298	6765	24 063
Magyarországra	12 331	3007	15 338

Ausztriára	4616	3607	8223
érvénytelenül szavazott	351	151	502
nem ment szavazni:	1866	1140	3006

Valamennyi, az 1. világháború utáni népszavazás közül itt volt aránylag a legnagyobb a szavazástól tartózkodók száma (11,1%). Ausztriára szavazott Sopronban a 3. kerület és Brennbergbánya, valamint hat németajkú falu többsége, viszont a többi soproni kerület, egy német és az egyetlen horvát és magyar falu Magyarország mellett döntött. A katolikus Fertőboz és Fertőrákos községekben a Magyarországra és Ausztriára esett szavazatok aránya 782:886 volt, az evangélikus Balf, Harka és Sopronbánfalva községekben 501: 1791. Ami a szociáldemokrata munkásságot illeti: a MSZDP a berni konferencia határozata mellett kötötte le magát, Peyer Károly el is jött Sopronba Magyarország mellett [312](#) agitálni, de a német munkások (a keresztényszocialistákat kivéve) inkább Ausztriára szavaztak. Ezt bizonyítják a brennbergbányai szavazás adatai is: 706 szavazatból 554 esett Ausztriára.

Sopronban az 1920. évi népszámlálás szerint a lakosság 48,7%-a volt magyar és 48%-a német, de a hozzá tartozó Brennbergbányán csak 8,1% magyar, viszont 83,7% német volt. A falvakban a németajkúak százalékaránya: Harka 99%, Ágfalva 96,5%, Fertőrákos 96,6%, Fertőboz 94,3%, Balf 93,3%. Sopronbánfalva 88,2% (10,9% magyar). A magyar Nagycenken 8,2%, a horvát Kópházán viszont csak 2,7% volt a németek százalékaránya, a magyaroké is csak valamivel több. Kópházán kívül csak Sopronban élt 733 horvát, ami a lakosság 2%-át tette ki, a többi helységben pedig összesen 58 volt. Téves tehát az irodalomban felmerült megállapítás, hogy a Sopron körüli falvakban nagyszámú magyar kisebbség élt volna. Ez elől csak Bánfalva volt kivétel.[59\(59\)](#)

A népszavazás eredményét december 18-án hirdették ki, függetlenül attól, hogy annak megtartása ellen az osztrák kormány – ha elkésetten is, de tiltakozott. Ez ellen a magyar kormány mind a Quai d’Orsayn és a Nagykövetek Tanácsánál, mind az angol és olasz külügyminisztériumban óvást emelt. Schober is terjedelmes memorandumban fejtette ki álláspontját a nagyhatalmak előtt, utalva a népszavazással kapcsolatban felmerült visszásságokra.[60\(60\)](#)

A magyar diplomáciai képviseltek Budapestre küldött jelentései közül Hedry londoni ügyvivőé a legérdekesebb: a népszavazás kérdéséről Nicholsonnal, az angol külügyminisztérium közép-európai osztályának vezetőjével tárgyalt. Nicholsonnak az volt a véleménye, hogy a magyar kormány álláspontja e kérdésben támadhatatlan és kétszer is hangsúlyozta, hogy a népszavazás megismétlését minden áron el kell kerülni. Mindazonáltal Schobert is szeretnék hivatalában megtartani és azért a döntést egy Ausztria által is elfogadott fórumra akarják bízni. Az elgondolás az (habár lord Curzon külügyminiszter még nem hagyta jóvá), hogy haladéktalanul közmegegyezéssel választott döntőbíróra bízzák a népszavazás lefolyásának törvényességi szempontból való felülvizsgálatát. Az angol külügyminisztérium fő törekvése, hogy szívesen látná Magyarország csatlakozását az Ausztria és Csehszlovákia közt már fennálló egyezményhez[61\(61\)](#) és ezért érdeke, hogy a soproni kérdésnek ne maradjon rossz emléke a két érdekelt állam között. Egyúttal fölvetette a kérdést, nem kérhetné-e fel a magyar kormány Benešt az Ausztria és Magyarország közti közvetítésre. Hedry tagadólag válaszolt: ez lehetetlen azért, mert Beneš agresszív magatartást tanúsított Károly király visszatérési kísérlete alkalmával.[62\(62\)](#)

Ormos Mária, aki már a francia és olasz levéltári anyagban is kutathatott, megírta, hogy a soproni

antanttábornoki bizottság a népszavazás befejezte után táviratot kapott a Nagykövetek Tanácsától, hogy felül akarja vizsgálni a népszavazás érvénytelenítésére irányuló jegyzéket. „A táborno­kok 17-én, 313 majd ismét­len 19-én kaptak értesítést arról, hogy a Nagykövetek Tanácsának végleges döntéséig nem intéz­kedhetnek a terület átadásáról. Ezt az értesülést azonban újabb pánik elkerülése érdekében egyelőre titokban kellett tartaniuk. A magyar kormány viszont, ismerve a szavazás kimenetelét, valamint azt, hogy a velencei egyezmény értelmében az átadásra 10 napon belül sor kell, hogy kerüljön, már mindenféle részletek felől érdeklődött, hogy a szükséges előkészületeket megtehesse. December 23-án a táborno­ki misszió jelezte, ha Párizs 24-én délig nem értesíti a magyar kormányt, úgy azt ők fogják megtenni, hiszen az átadás 26-án lenne esedékes. Az pedig mégis csak lehetetlen, hogy annak elmaradásáról, vagy egyenesen a népszavazás megismétléséről a magyar kormány az utolsó pillanatban értesüljön. A nagykövetek megvitatták a kérdést 21-én is, de végső döntést csak 23-án hoztak. 21-én erre azért nem került sor, mert az angol nagykövettel az olasz és francia képviselőnek nem sikerült lezárnia a vitát. Harding – mint mondta – azt szerette volna elérni, hogy Ausztria önként és szabadon nyilatkozzék az eredmény elfogadásáról. Bonín Longare és Laroche e törekvést a nagyhatalmi presztízs megóvására hivatkozva ellenezte, de a vita nem zárult le. Végre december 23-án felszállt a füst. A Nagykövetek Tanácsa a budapesti antantképviselők és a soproni táborno­ki misszió jelentései, valamint a szavazási eredmények alapján elfogadta az utóbbiakat és elutasította az osztrák javaslatot. Ugyanezen a napon Briand utasítást adott arra, hogy a magyar kormánnyal közöljék: az átadásra december 26-a helyett (1922) január 1-jén kerül sor. Az osztrák kormány újabb és egyúttal utolsó tiltakozását a Nagykövetek Tanácsa december 28-án elutasította. Leszögezte, hogy a népszavazást rendbenlevőnek találja és nem változtatja meg határozatait.⁶³⁽⁶³⁾

Ennek megfelelően jelentek meg 1921 karácsonyán a soproni és környékbeli utcákon az antanttábornoki bizottság plakátjai, amelyek hírül adták, hogy a Nagykövetek Tanácsa jóváhagyta a népszavazás eredményét és a terület újév napján visszakerül az anyaország­hoz. Most már csak arról volt szó, hogy Schober kancellár formai elégtételt kapjon a magyar kormánytól. Ennek a szövegét Masirevich bécsi követ december 24-én megbeszélte Schoberrel, aki biztosította őt, hogy ha ezt a nyilatkozatot megkapja, Hainisch elnök is rövid időn belül alá fogja írni a velencei egyezmény ratifikálási okmányát és így a soproni kérdés Ausztria részéről a megtartott népszavazás eredményei alapján lesz lezárva. A kancellár arra fogja felhasználni a javasolt nyilatkozatot, hogy elnyerje az osztrák nemzetgyűlés későbbi hozzájárulását a végleges megállapodáshoz.⁶⁴⁽⁶⁴⁾

December 25-én Masirevich számjeltáviratban közölte Bánffyval azon nyilatkozat szövegét, amelyet Schober kancellár­hoz intézendőnek javasolt: „A magyar kormány sajnálattal értesült arról, hogy az osztrák kormány a december 14-én Sopron és környékén megtartandó népszavazással kapcsolatban elutasító álláspontra helyezkedett, mivel a népszavazásnak december 18-ra való halasztására irányuló követelését nem teljesítették. [...] A magyar kormány őszintén sajnálja, hogy csak e hónap 14-én, tehát a népszavazás napján értesült róla, hogy az osztrák kormány a Nagykövetek Tanácsának garantálta, 314 miszerint a népszavazásnak 18-ra való elhalasztása esetén további késedelem nem fog történni, továbbá az osztrák kormánynak halasztásra irányuló óhajáról túl későn szerzett tudomást, amikor ennek útjában már igen nagy technikai és egyéb nehézségek állottak volna. A magyar kormány nem késik kijelenteni, hogy amennyiben az említett körülményekről idejében értesült volna, készséggel beleegyezett volna a négy napi halasztásba. A magyar kormány örömmel üdvözlö­né, ha az osztrák kormány indítatva érezné magát, hogy a soproni ügyet a szavazási eredmények alapján a maga részéről is végérvényesen lezárná és ezáltal megadná a lehetőséget a velencei egyezmény által előirányozott s Ausztria és Magyarország között a baráti kapcsolatok helyreállítását célzó egyébirányú megbeszélések felvételére.”⁶⁵⁽⁶⁵⁾

Bánffy külügyminiszter ezt a szöveget jóváhagyta.

Hainisch szövetségi elnök december 28-án írta alá a velencei egyezmény ratifikációs okmányát. Masirevich átnyújtotta Schobernek a magyar kormány idézett nyilatkozatát, a kancellár pedig az ő jelenlétében ellenjegyezte Hainisch aláírását az egyezmény ratifikálására vonatkozó okmányon. Schober közölte a magyar követtel, hogy a szövetséges nagyhatalmakat értesítette a ratifikációról. Egyben közölte, hogy az osztrák parlament hangulatát kedvezően befolyásolná, ha Bethlen vagy Bánffy újságcikk, vagy interjú formájában barátságos nyilatkozatot tenne a soproni német lakosok nemzeti és kulturális érdekeire vonatkozólag. Ezen a megbeszélésen állapodtak meg abban, hogy a soproni kérdés véglegesen el van intézve.⁶⁶⁽⁶⁶⁾

Szilveszterkar- az ausztriai újságok olyan értelmű félhivatalos hírt tettek közzé, hogy az osztrák kormány nem változtatta meg álláspontját a soproni népszavazással kapcsolatban. Viszont Schober kancellár Masirevichnek nyomatékosan kijelentette, minden úgy marad, ahogyan megegyeztek, a soproni ügy lezárult és nem kell róla említést tenni. A szóban forgó újságcikk felbujtója Ludwig osztrák sajtófőnök volt, amit a kancellár nagyon szerencsétlen szövegezésnek tartott. Schober egyúttal közölte a bécsi magyar nagykövettel, nem fog megjelenni a népszavazási terület január 1-jei átadási ünnepélyén és nem fogja aláírni az átadási jegyzőkönyvet, de mondotta, ezt ne tekintse a magyar kormány tüntető gesztusnak, de a magáéhoz hasonló eljárásnak.⁶⁷⁽⁶⁷⁾ Tényleg, a visszacsatolási ünnepélyen Sopronban osztrák részről senki sem volt jelen. Ugyanakkor hiányzott onnan a két sopronkörnyéki felkelővezér: Maderspach Viktor és Gebhardt Pál, valamint Ostenburg Gyula, akinek a soproni szereplését az akkori közhangulat pozitívnek ítélte.

Villani Frigyes báró titkos jelentéséből tudjuk, hogy hozzávetőlegesen 60%-os eredményre számított, ha a magyar csendőrség nem fogja elhagyni a népszavazási területet, a magyar közvélemény viszont 80%-os eredményt várt. Ártott a második restaurációs kísérlet kudarca, mert a császárhű németek egy része távolmaradt a szavazástól, vagy pedig Ausztriára szavazott. Ha Ausztria nem vonult volna vissza a népszavazásban való részvételtől, ez a végső kimenetelen nem változtatott volna. Láthattuk, hogy az Ausztriába menekült soproni emigránsok sem voltak egységesek abban a tekintetben, ha résztvesznek a **315**szavazáson, voksukat melyik államra adják. Azt viszont el lehetett volna kerülni, hogy olyanok is szavazzanak, akik nem voltak jogosultak. Ezeknek a számát ma is néhány százra tehetjük.

A magyar kormány és a törvényhatóságok képviselői 1922. január 10-én, öt nappal az antantsapatok eltávozása után jöttek el Sopronba, élükön gróf Klebesberg Kunó belügyminiszterrel, Sopron nemzetgyűlési képviselőjével. Ekkor katonai ünnepély volt a Széchenyi-szobornál, amikor a soproni helyőrség zászlójáról levették a gyászfátyolt. Utána díszközgyűlés volt a városháza nagytermében, ahol felolvasták Bethlen miniszterelnök üdvözlő táviratát és a városi tanács határozati javaslatát, amelyben arról is szó volt, hogy Sopron város rendelje el a népszavazás történetének megírását.⁶⁸⁽⁶⁸⁾ Délután pedig a vármegyeházán volt hasonló díszközgyűlés. Tekintettel arra, hogy Bethlen látogatása Schobernél 1922. január 12-én volt esedékes, nem is volt ideje előzőleg Sopronban is tartózkodni. Ez alkalommal Bethlen érdeklődött az iránt, hogy az 1921. december 16-i osztrák csehszlovák prágai egyezmény után (az irodalomban lánai egyezményként ismeretes) érvényben van-e még a korábbi, Renner–Beneš féle titkos megegyezés. Schober szerint e titkos megegyezés lehetővé tette volna, hogy Csehszlovákia Sopront akár fegyveres beavatkozás árán is megszerezze Ausztriának. Ha az osztrák kormány ezt a lehetőséget nem vette igénybe, erre az a megfontolás késztette, hogy Közép-Európa békéjének megóvása végett nem akart Magyarország és Ausztria közé újabb éket verni.⁶⁹⁽⁶⁹⁾ A lánai egyezmény folytán a Renner-féle titkos egyezség hatálya megszűnt, az újabb pedig nem is annyira politikai, mint inkább gazdasági jelentőségű lévén, már nem

irányult Magyarország ellen. A soproni kérdés lezárása után a magyar–osztrák kapcsolatok jó ideig nem voltak harmonikusak, de végeredményben Ausztria nem került a kisantant uszályába.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mollay Károly: A Szövetségek Katonai Bizottság bizalmas utasítása a hozzá beosztott antanttisztékhez (1921. augusztus 1.)

316 Mollay Károly: A Szövetségek Katonai Bizottság bizalmas utasítása a hozzá beosztott antanttisztékhez (1921. augusztus 1.)

1. Folyóiratunk munkatársának, Király Tibornak szívességéből jutottam hozzá a Sopronban székelő, Burgenland átadásával megbízott Szövetségek Katonai Bizottság 1921. augusztus 1-jén kiadott „direktívái”-hoz, amelyekben meghatározta a hozzá beosztott antanttiszték feladatát és kötelességeit. Az utasítás a burgenlandi kérdés és a soproni népszavazás eddigi irodalmában ismeretlen, pedig nyomtatásban jelent meg. A rendelkezésemre álló 6 lapnyi, francia nyelvű füzet borítóján olvasható, hogy ez volt a 45. számú példány. Ez és az utasítás végén látható sajátkezű aláírások az utasítás bizalmas, sőt titkos jellegéről tanúskodnak. Az aláírók: Ivaldi olasz vezérkari ezredes, a Szövetségek Katonai Bizottság olasz tagja, egyúttal elnöke (olasz nyelvű bélyegzője is látható!), De Redon kapitány, a Bizottság francia tagja, és Gundry-White ütegparancsnok, a Bizottság angol tagja.

2. Az utasítás többször említi az átadási tervet (*Plan de Transfert*). Ennek 15. pontja intézkedik a Bizottsághoz beosztott antanttiszték elosztásáról Burgenland területén. Egy-egy járásban (*Bezirk*) működő tiszték rangidős vagy legidősebb tagja egy-egy csoport elnöke, aki felel a feladatok végrehajtásáért. Ténykedéséről az átadási terv 34. pontja intézkedik.

A tiszték feladata lesz a Sopronban székelő Szövetségek Katonai Bizottság irányítása mellett az átadási műveletek felügyelete (az átadási terv 3. pontja). Ez a felügyelet a következőket jelenti: először a Szövetségek Katonai Bizottság intézkedéseinek, valamint a két érdekelt ország, Ausztria és Magyarország, sajátos kívánságainak (*projets particuliers*) maradéktalan végrehajtása; másodsorban a legfontosabb osztrák és magyar tisztségviselők mellett ellenőrizni az átadási műveleteket, hogy semmi se késleltesse vagy nehezítse (*compliquer*) azokat; szükség esetén energikusan figyelmeztessék a tisztségviselőket kötelességük szigorú és lojális betartására; harmadszor akadályozzanak meg minden visszaélést a lakossággal szemben, a lakossági panaszokat Ausztria és Magyarország képviselőivel egyetértésben orvosolják.

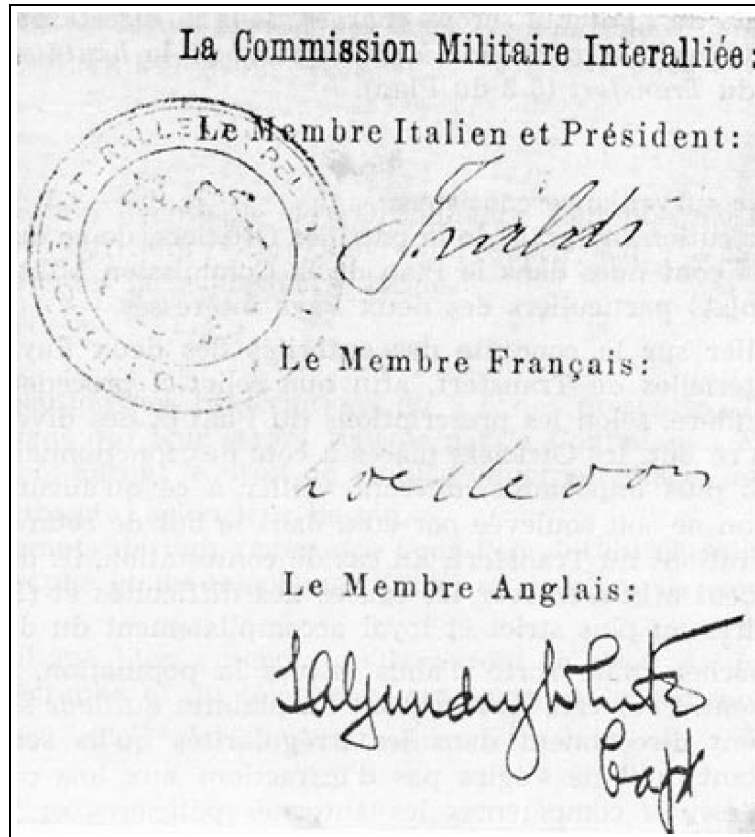
A tiszték számára tilos a két ország, Ausztria és Magyarország, pénzügyi, vagyoni és közhivatali igazgatásának átvállalása, még akkor is, ha a helyi hatóságok erre felkérlik őket.

Az átadás idején a tiszték önálló kezdeményezésükkel oldják meg a felmerült nehézségeket, mégis az átadási terv 4. pontja szellemében: csak szükség esetén forduljanak a Szövetségek Katonai Bizottsághoz. Augusztus 26-tól 28-ig bezárólag naponként 6 óránként küldjenek jelentést a Szövetségek Katonai Bizottságnak; fontosabb információkat ezenkívül sürgősen juttassák el a Szövetségek Katonai Bizottsághoz, amely a biztonság kedvéért az átvételt igazolni fogja.

Az átadási terv 24. pontjának részletei a két ország, Ausztria és Magyarország külön tervezetében (*Projets*

particuliers) szerepelnek: ennek végrehajtása során a tisztek különösen azon örködjének, hogy a két ország haderői sohasem kerüljenek érintkezésbe egymással.

317A futárszolgálatra a tisztek az illetékes hatóságok mellett működő csendőrséget kérjék fel. Jelentéseik továbbítására a Szövetségek közötti Katonai Bizottság által rendelkezésükre bocsátott eszközökön kívül joguk lesz helyben lefoglalni gépkocsikat, járműveket, írógépeket stb., szükségletük szerint. Ellenszolgáltatás nélkül használhatják a vasutat, a postát, a távírókat, a hivatali és a magán távbeszélőt, ezek használatában éjjel és nappal elsőbbséget élveznek.

A bizalmas utasítás vége (Király Tibor gyűjteményéből)

Rendeltetési helyükre való elutazásuk előtt a Szövetségek közötti Katonai Bizottságtól minden tiszti csoport elszámolásra bizonyos összeget kap költségei fedezésére, amit nyugtákkal kell igazolniuk. Szolgálatuk befejeztével a nyugtákkal együtt kimutatást nyújtanak be a Szövetségek közötti Katonai Bizottsághoz.

3. Az utasítás eredeti szövege:

*Commission Militaire Interalliée
Oedenburg
Directives
pour les Officiers de l'Entente mis à la
disposition de la Commission Militaire*

Interalliée pour le Transfert

1°

Les Officiers de l'Entente affectés à la Commission Militaire Interalliée d'Oedenburg seront répartis sur le territoire du Burgenland selon le Tableau du §15 du Plan de Transfert.

318 L'Officier le plus élevé en grade ou le plus ancien du groupe détaché dans chaque Bezirk assumera la Présidence du groupe et la responsabilité de l'exécution des tâches assignées au groupe.

C'est ainsi à lui qu'appartiendra la fonction dont il est question au § 34 du Plan (*1. lap*).

2°

Les Officiers de l'Entente seront chargés, sous la direction de la Commission Militaire Interalliée qui réside à Oedenburg, de la *haute surveillance sur les opérations du Transfert* (§ 3 du Plan).

3°

Cette haute surveillance consistera:

1° Par l'exécution intégrale de la part des Officiers, de ce qui leur incombe des dispositions contenues dans le Plan de la Commission Militaire Interalliée et dans les projets particuliers des deux Pays intéressés.

2° De veiller sur la conduite des autorités des deux Pays chargées des opérations matérielles de Transfert, afin que celles-ci procèdent d'une façon paisible et régulière, selon les prescriptions du Plan et des divers Projets susindiqués. Dans ce but, les Officiers placés à côté des fonctionnaires autrichiens et hongrois les plus importants, devront veiller à ce qu'aucune difficulté ni aucune objection ne soit soulevée par eux, dans le but de retarder ou de compliquer les opérations du Transfert. En cas de contestation, ils devront intervenir énergiquement afin d'enlever les causes des difficultés et (*2. lap*) rappeler ces fonctionnaires au plus strict et loyal accomplissement du devoir.

3° A empêcher toute sorte d'abus envers la population, de quels côtés qu'ils proviennent. Pour cela ils recevront les plaintes qui leur seront adressées et interviendront directement dans les irrégularités qu'ils seraient à même de constater, tant qu'il ne s'agira pas d'infractions aux lois communes, pour lesquelles sont seules compétentes les autorités policières et judiciaires. Les Officiers examineront au plus vite les plaintes qui leur seront soumises et prendront les décisions, d'accord, s'il y a lieu, avec les Représentants des deux Pays.

4°

Il est absolument interdit aux officiers de se charger d'administration d'argent, de bien et de bureaux publics des deux pays, même s'ils sont requis par les autorités locales.

5°

Pendant le Transfert les Officiers devront suppléer de leur propre initiative aux inconvénients qui pourraient se produire, en s'inspirant toujours des prescriptions du § 4 du Plan de Transfert, en ce qui concerne leur autorité. Ils (*3. lap*) s'adresseront à la Commission Militaire Interalliée seulement dans le cas qu'ils estimeraient nécessaire son intervention.

6°

Ils tiendront chaque jour la Commission Militaire Interalliée au courant de leur activité et, du 26 AUG au 28 AUG, inclus, ils enverront un rapport 319 chaque six heures, en dehors, bien entendu, des informations d'un caractère plus important qui doivent être envoyées d'extrême urgence et qui seront confirmées pour la certitude de réception par la Commission Interalliée.

7°

Dans l'exécution du § 24 du Plan de Transfert, dont les détails sont contenus dans les Projets particuliers des deux Pays, les Officiers auront surtout à veiller à ce que les forces armées des deux Pays ne soient jamais en contact. C'est au Président du groupe de désigner les Officiers pour l'exécution de ce service.

8°

Pour l'exécution éventuelle de l'Ordonnance contenue dans le dernier § du Manifeste, les Officiers (4. lap) devront requérir, s'il y a lieu, auprès des autorités compétentes la gendarmerie locale.

9°

Pour l'exécution des prescriptions du § 6 des présentes „Directives”, en dehors des moyens qui leur seront fournis par la Commission Militaire Interalliée, les officiers auront le droit de réquisitionner sur place: autos, véhicules, machines, à écrire etc., selon leur besoin.

Ils sont exempts de tout redevance pour l'emploi du chemin de fer, de la poste, du télégraphe et du téléphone officiel et privé qu'ils emploieront pour leur service.

En outre, il est bien entendu qu'ils auront le *droit de préséance* pour l'emploi du télégraphe et du téléphone, qui seront à leur disposition de jour et de nuit.

10°

Chaque groupe d'Officier recevra de la Commission Militaire Interalliée avant le départ pour sa destination une certaine somme dont il sera comptable, pour lui permettre de parer aux dépenses dont il est question au § précédent. Les Officiers se feront délivrer des reçus pour toutes les dépenses qu'ils feront pour l'exécution de (5. lap) leur mission et remettront un relevé avec les reçus à la Commission Militaire Interalliée à la fin de leur service.

Oedenburg, le 1er août 1921.

La Commission Militaire Interalliée:

Le Membre Italien et Président: Ivaldi m. p.

Le Membre Français: De Redon m. p.

Le Membre Anglais: Gundry-White battery commander m. p.

Kivül: Commission Militaire Interalliée Oedenburg. Exempleire No. 45. Directives pour les Officiers de l'Entente mis à la disposition de la Commission Militaire Interalliée pour le Transfert.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Katona Imre:
Az ún. királypucss ismeretlen részletei egy könyv ürügyén (Vágvölgyi Tibor: Junkers F–13.
Közlekedési Dokumentációs Vállalat. Bp., 1990)

**Katona Imre: Az ún. királypucss ismeretlen részletei egy könyv ürügyén
(Vágvölgyi Tibor: Junkers F–13. Közlekedési Dokumentációs Vállalat. Bp., 1990)**

A. Közlekedési Múzeum repüléstörténeti állandó kiállításán, a Petőfi Csarnokban látható Junkers F–13 típusú repülőgép 1922-ben került a Múzeum tulajdonába. A gép eredetileg a svájci légitársaságnál üzemelt és IV. Károly király 1921-es visszatérési kísérlete után foglalta le a magyar állam. Előbb a Nemzeti Múzeum mögött, a Nemzeti Lovardában állította ki a Magyar Aero Szövetség, később a Közlekedési Múzeumnak adták át megőrzésre.

A repülőgép Budapest 1945-ös ostromakor megsérült, ezért nemcsak az utaskabin belső kárpitját cserélték ki az eredetivel mindenben hasonlóra, hanem a futómű gumibroncsait is újjal pótolták.

Kevesen tudják, hogy a Junkers F–13 repülőgép nemcsak IV. Károly személye miatt, hanem technikatörténeti szempontból is figyelemreméltó. Ugyanis ez az első tiszta fémépítésű utasrepülőgép a világon. Kialakítását hosszas kísérletek előzték meg, melyek még az I. Világháború előtti évekre nyúltak vissza. 1909-ben a német Reissner professzor már konstruált olyan kétfedelű repülőgépet, melynek építésénél a fa, vászon és az acél merevítőanyagokon kívül acélcsövet is alkalmaztak. Reissner és Junkers együttműködése már ezen az eredményen is túlmutatott: olyan egyfedelű gépet konstruáltak, melyen a hordfelületek acélcsővel merevített, hullámosított vaslemezekből álltak. Ez volt az első Junkers fémrepülőgép, melynek szárnyait még külső huzalok merevítették. Junkers már 1909 előtt kísérletezett repülőgéphordfelület új, eddigiektől eltérő kialakításával. Elképzelése szerint e hordfelületben nyert volna elhelyezést a hajtómű, az üzemanyagtartály, a hasznos terhelés és a gép személyzete. Véleménye szerint a vastag szelvényű szárny szerkezet belsejében a szárny merevségét biztosító tartószerkezetek is elhelyezhetők. Ez a megoldás csökkenti a légellenállást és kedvezően befolyásolja a repülési teljesítményt. Ezért először egy önhordó, tisztán fém, egyfedelű repülőgépet kívánt elkészíteni. A fa heterogén anyag, tűzveszélyes, korhadásnak van kitéve, szilánkokra törik, a hőmérséklet a nedvesség hatására a farészek alakjukat és méreteiket megváltoztatják, a fémszerkezetek hosszabb élettartamúak, csekélyebb javítású és karbantartási költséggel járnak és az időjárással szemben nagyobb alaktartósággal rendelkeznek. A fa csak meghatározott, a természet által adott nagyságban és alakban, a fém viszont különböző minőségben és méretben áll rendelkezésre. A fa alakíthatósága korlátozott, a fém viszont tetszőleges formában alakítható sajtolás, kovácsolás, öntés és hengerlés útján.

A teljesen fémből épített repülőgép ötletét akkor mindenki lehetetlennek tartotta, de Junkerst nem lehetett

eltántorítani céljától. A fémgép építését 1914 májusában kezdték el, néhány héttel az I. Világháború kitérője előtt. Ez ugyan még kísérleti gépi volt, de miután a terhelési próbáknak megfelelt, csak berepülése várattott magára. Végül ez is megtörtént s ha akadt is probléma a leszálláskor, bebizonyosodott, hogy ezzel a repülésnek új távlatai nyíltak. Ez volt a J-1 típusú repülőgép, melyhez képest a Junkers F-13 lényeges változást, haladást jelentett.

A repülő technikatörténeti érdekességeinél számunkra fontosabb az a szerep, melyet IV. Károly hazahozásával történelmünkben játszott. Az esemény országos jelentőségű volt, fontosabb mozzanatai megyénkben zajlottak. Ez a rövid kiállításismertetésből [321](#) is kiténik. Bár a köztudatban a király visszajövetelével kapcsolatban csak Dénesfa és Sopron szerepel, mint ahol az esemény szálai szövődtek, de ma már tudjuk, hogy Csapod is egyik színtere volt a király visszatérésének.

Vágvölgyi könyve ugyan erről semmit sem tud, nem is tulajdonít különösebb jelentőséget az eseménynek; hetven év távlatából mégis érdemes ideidézni a repülőgép leszállásának körülményeit, meghallgatni a szemtanúkat vagy azok kései hozzátartozóit.

A tájékozódás kedvéért megemlíjtük, az 1916-ban királlyá koronázott IV. Károly 1918-ban a köztársaság kikiáltása, az 1919-es események, majd Horthy megjelenése és kormányzóvá választása miatt külföldön várta az alkalmas pillanatot, hogy itthoni hívei segítségével átvegye az uralmat. 1921 elejét alkalmasnak találta erre, ezért 1921. március 31-én váratlanul Magyarországon terem, Szombathelyen, Mikes püspök vendége, majd Budapesten Horthyval tárgyal, de Horthy és a körülmények meggyőzik arról, hogy az idő a hatalomátvételre alkalmatlan, ezért néhány nap múlva elhagyja Magyarországot. A soproni sajtó nemcsak megjelenését követi figyelemmel (IV. Károly király Magyarországon, Sopronvármegye, 1921. ápr. 1.), hanem tárgyalásait és távozásának körülményeit, valamint látogatásának azokat a hatásait is mind többen vizsgálják, melyeket Sopronra és a megyére gyakorolt. A nyár végén már teljesen nyilvánvaló lett, hogy Sopront és környékét a trianoni békeszerződés Ausztriának ítélte. 1921. augusztus 29-én kellett volna átadni az osztrákoknak a Lajtától keletre eső Burgenlandot, beleértve a Sopront és közvetlen környékét magában foglaló területeket. Az osztrák csendőrség meg is indult, hogy a területet bekebelezze, de Sopron felé közeledve, az egyre növekvő fegyveres ellenállás miatt, az előrenyomulást megszüntetve meredek frontokat, ún. A-vonalakat alakítottak ki. Ezalatt Sopron is lélegzetvételnél ismétlődő jutott és minden eshetőségre felkészülve megindult a város kiürítése. A legtöbb megyei fórumot átmenetileg Kapuvárra és Csornára helyezték de jutott ezekből Pinnyének és Eszterháznak is. Pinnyén működött a Megyei Árvaszék, a Megyei Levéltárat átmenetileg Eszterházára telepítették. Sopron mint megyeszékhely hónapokig nem funkcionált, sőt sorsa körül teljes bizonytalanság uralkodott hónapokon keresztül. Ez a helyzet falvainkra is kihatott, hiszen a megyei hivatalok kiürítésével egyidőben a Sopronba való ki- és beutazást is korlátozták, az érkező és induló vonatok számának csökkentésével és állandó igazoltatással. Közben eldőlt, hogy népszavazás dönt Sopron és közvetlen környéke kovakerüléséről, de a városra és a megyére nehezedő fásultság nem oldódik. Sopron a halott város benyomását kelti. Sőt az is felmerül, hogy Sopron elszakadása estén Csorna lesz a csonka megye székhelye. Sopron biztonságát a fegyelmet és a közrendet Ostenburg őrnagy csendőrszázalója és a 48-as laktanya olasz frontot megjáró katonái biztosítják, báró Lehár Antal parancsnoksága alatt. Érthetetlen, hogy Ostenburg, aki Sopron közbiztonságára olyan éberrel őrködött a kiürítés és Burgenland megszállásának napjaiban, egyszerűen magáról megfeledkezve, Sopron sorsával nem törődve, elérkezettnek látta az időt a király visszahívására.

Károly legodaadóbb hívei Vas és Sopron megyében birtokosok. A Sigrayak Vas megyeiek, Sigray Antal Nyugat-Magyarország kormánybiztosa ebben az időben. A legitimizmus egyik legaktívabb híve a megyében gr. Cziráky József dénesfai birtokos. Ők ígérték meg a királynak, értesítik, ha elérkezettnek

látják az időt a hatalom átvételére.

IV. Károly és Zita királyné a hívó szóra meg is érkezik repülőgépen az országba. A hír az egész országon végig hullámszórt, így falvainkon is. Gondolhatjuk, hogyan fogadták Zitát abban a megyében, melynek fiai főszerepet játszottak azokban a Pó-környéki harcokban, melyekről az a hír járta a katonák között, hogy Zita árulása miatt vesztették el. Mégsem véletlen, hogy a király itt szállt le és nem máshol, ugyanis a célállomás megadásánál azt sem hagyhatták figyelmen kívül, hogy repülővel viszonylag könnyen megközelíthető legyen. Dénesfa, Cziráky József rezidenciája ³²²repülővel könnyen betájolható területen fekszik: a Kis-Rába, illetve a Répce, a Répce és a Berek-patak közötti területen, légirányban alig 30 km-re az osztrák–magyar határt alkotó Alpok vonulatától. A Károlyt és Zitát hozó repülőgép pilótája feltehetően nem az Alpoktól keleti irányban folyó Répce-t választotta haladási irányként, pedig ezen kellett volna repülnie ahhoz, hogy Dénesfához jusson, illetve tőle közel landolhasson, hanem az ettől északabbra, de ugyanebben az irányban folyó Berek-patak vonulatát. Bár e patak a Repcénél lényegesen keskenyebb, de síkságokkal tagolt, nyárfákkal és füzesekkel benőtt, partja magasról érzékelhetőbb, mint az ilyennel nem, vagy alig rendelkező Répce folyó völgye. Az is lehet, hogy a király gépe azért választotta az északibb berepülési vonalat, hogy bármily rendellenesség esetén ab ovo közelebb legyen Sopronhoz, ahová úgy is el kell jutnia a továbbiak érdekében.

IV. Károly visszajövetelét, az ún. „királypuccsot” többen megírták, egyesek részletesebben, mások lakonikusabban. Szinte minden leírás sztereotip módon elisméri, hogy a király gépe Dénesfától messzebb, sík területen ért földet, s hogy egy éppen arra tévedt kisfiú futott be Dénesfára a királynak és kíséretének hintóért. Majd a gép felemelkedett és a 8–10 km-es távolságot, melynek megtételéhez gyalog két-, két és félóra kellett volna, mindössze 10 perc alatt tette meg. A dénesfai major előtt landoló gépre a Budapestre történő felszállásig kakastollas csendőrök örködtek. Egy a gépet és őrzőit ábrázoló fotó bejárta a korabeli sajtót.

Csapod még akarva sem tudott volna nem tudomást venni a királypuccsról, nemcsak azért, mert az események részben itt zajlottak Dénesfán és Sopronban, hanem azért sem, mert a puccs egyik „koronatanúja”, aki a repülőgépből kilépő királyt először megpillantotta, az irodalomból ismert kisfiú éppen csapodi volt, a Csapodon lakó, ma 81 éves Horváth Ferenc. A kisfiú nem véletlenül volt ott, hanem – ősz lévén – teheneiket legeltette az ún. Rétek fölén, Csapod határában, a Berekpatak, és a ma már nem álló, de ekkor még virágzó Gizella-major és a dénesfai erdő által határolt réten, amely akkor csak legelő-kaszáló volt, minden más mezőgazdasági kultúra nélkül.

A sarjú begyűjtése után már nem kötélén, hanem szabadon őrizték Csapodon a gyerekek szülei teheneit e patakkal és erdővel határolt területen. Mivel az állatok elcsatangelésének a Berek-patak és az erdő egy-egy oldalán útját állta, a gyerekek legeltetés közben hallgatták az idősebbek vagy társaik meséit, eljátszadoztak egymással. Így volt ez valószínűleg ezen az őszi délutánon is, s csak a landoló gép látványára rebbent szét az egymással önfeledten játszadozó gyerekhad. „A leggyorsabb köztük az én Feri bátyám volt” – mondta a nála több mint tíz évvel fiatalabb, ma Békásmegyeren (Bp., III. Juhász Gy. u. 13. VI. em. 59.) lakó öccse, Horváth Béla – így hozzá fordult elsőként tört magyarsággal a gépből kilépő király: Kisfiú, merre és milyen messze van innen gróf Cziráky József dénesfai kastélya? A gyerek anélkül, hogy magyarul kezdte volna az utat, felajánlotta, a kastélyig kíséri a jövevényt, akiről ekkor még nem tudták, hogy nem más, mint IV. Károly megkoronázott magyar király. A távolság a Gizella-majortól Dénesfáig és onnan Csapodig még erdei úton is lehet 20 km. Érthető, hogy már sötét volt, késő este, amikor az élménytől és a fáradságtól elgyötört gyerek hazatért, aki azért is aggódott, mi lett teheneivel, hiszen azokat otthagyták a réten őrizetlenül, miközben ő a jövevényt kísérte. Az elbitangolt állatokat a falubeliek hazahajtották, így Ferinek

már nem kellett a szülőknek sokat magyarázkodnia, de azért az apja megverte, hogy az idegennel és nem a tehenekkel törődött.

Egy repülőgép közeli látványa még a két világháború között is vonzotta az embereket, hát még 1921-ben, amikor olyan ritka volt a repülőgép, mint a fehér holló. Mikor szárnyra kelt a hír, hogy repülőgép szállt le a Rókalikák felett, az egykori Gizella-major tájékán, az emberek seregestől özönlöttek oda, hogy a repülőgépet, ezt a fém- és vászoncsodát, közvetlenül láthassák. Valóban csodaszámba **323**ment az olyan repülőgép, mely IV. Károlyt és Zitát Svájcban az Alpokon át ide röpítette, de méginkább megnőtt iránta az érdeklődés, amikor kiderült, hogy nemcsak a repülőgép fejedelmi, hanem utasai sem akármik, hanem IV. Károly Magyarország 1916-ban megkoronázott királya és felesége, Zita.

Dénesfán ezen a napon éppen keresztelő volt, így Károly és Zita a keresztelő kellős közepébe csöppent. A Czirákyak értesítették a Sopronban tartózkodó Ostenburgot és Lehárt, akik még a nap folyamán Dénesfára hajtottak, hogy a királyt és feleségét Sopronba, a 48-as laktanyába vigyék.

Tulajdonképpen itt került sor a királypuccs egyik, ha nem is legfontosabb akciójára, a kormányalakításra. A király Rakovszkyt nevezte ki miniszterelnöknek, Lehárt (a zeneszerző Lehár Ferenc öccsét) hadügyminiszternek. A soproni 48-as laktanya katonáiból alakult egység, valamint az új kormány alkotta azt a vonatot, mely a királyt és kíséretét Budapestre vitte. Mint a puccsban érdekeltek kihallgatásából kitudott, Ostenburg a katonáknak nem azt mondta, hogy Horthy fővezér ellen, hanem, hogy a szlovák kommunisták leverésére indulnak. Erre a megtévesztő manőverre szükség volt, hiszen a megalakult s ekkor már az újságokban is gyakran szereplő nemzeti hadseregben is sokan voltak már Sopron megyeiek, sőt csapodiak is. Ha Ostenburg elárulja, hogy a katonáknak Horthyval kell megütközniük Károly uralmának biztosításáért, csökkent volna a különben sem magas katonai moráljuk. A királyi csapatok, mint ez köztudott, Budaörsig jutottak, ahol Horthyék frissen szervezett egyetemi zászlóaljával kerültek szembe. A harc viszonylag hamar eldőlt. A király a kormánnyal együtt hosszas alkudozások után végre megadta magát. Az egész királypuccs úgy tükröződik a mai falubeliek tudatában, mint valami komédia, melynek végső kimenetele már az elhatározás pillanatában eldőlt.

Az események felidézése ma már egykorú újságok, könyvek és más feljegyzések nélkül lehetetlen. A repülőgép, ez a fémbe dermedt csoda, ma is látható a Közlekedési Minisztérium Petöfi Csarnokában és beszédes tanúja azoknak, ha nem is a világot, de az országot megremegtető eseményeknek, melyek itt Nyugat-Magyarországon 1921-ben lezajlottak. Végvölgyi könyve jó apropó az események felidezéséhez, melyeken kereken 70 évvel ezelőtt az ország, benne a megye közvéleményét foglalkoztatták.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Katona Imre: Mikó Sándor 70 éves

Katona Imre: Mikó Sándor 70 éves

A Soproni Szemle olvasói gyakran találkozhatnak Mikó Sándor névvel. Írásainak sajátos íze van. Ki gondolná, hogy most 70 éves.

1921. október 17-én született nagylócsi parasztszülők harmadik gyermekeként a soproni Erzsébet-kórházban. Gyermekek- és ifjú éveit Nagylózsón tölti. Itt érik a fiatal fiút az első szellemi impulzusok. A lócsi elemi iskola adott első szellemi táplálékot ébredező tehetségének, a gondos tanítók

ügyes kézzel vetették lelkébe az ismeretek alapelemeit. Apja – nem csekély áldozatába került – a soproni bencés gimnáziumba íratta be a fiút, ahonnan a négy alsó osztály elvégzése után a győri bencések gimnáziumába került. Itt érettségizett a háborús évek kellős közepén, 1941-ben Egyetemi tanulmányait Pesten végezte, a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi karán latin-görög és magyar szakon. Mint gyakorló éves 1946 májusában doktorált. Bölcsészdoktori disszertációja a magyar humanizmus görög kapcsolatairól szólt. Mint kezdő tanár, 1946 őszén Egerbe, a ciszterciek Szent Bernát gimnáziumába került. Két évi tanárkodása után, 1948-ban a gimnáziumot államosították; így további 16 éven át állami gimnázium tanáraként működött. 1964 fordulópontot jelent életében: a felsőfokú agrárképzésben helyezkedik el. Mindvégig szoros kapcsolatot tartott a Földművelődésügyi Minisztériummal. Érdeklődése fokozatosan az agrártörténet felé fordul. Különböző tanulmányai jelentek meg a Tudomány és Mezőgazdaság-ban (Für Lajos: Kertes tanyák a futóhomokon és Gunst Péter: Az aszályok és a magyar állam c. tanulmányok értékelése, 1984. 4. sz.), az Agrártörténeti Szemlében (Egy Budapesti Mezőgazdasági Iskola 30 éve, 1985. 3–4. sz.), a Magyar mezőgazdaságban (A munkaügyi szakemberek tevékenységének néhány sajátossága a termelősövetkezetekben, 1977. 16), a Felsőoktatási Szemlében (1969. 1. sz.: Esztétikai nevelés az agrár felsőoktatási kollégiumokban). Tevékenységének részét képezték az egyetemi agrárképzés jegyzetei, módszertani útmutatói. Ezek mellett mindig fontosnak tartotta a helytörténetírói munkát. Mikó Sándor patrióta a szó legnemesebb értelmében, nemcsak szülőfaluját szereti, hanem a távolabbi szülőföldet: Sopron megyét is. Örül ha Sopron megyeiekkel, csornaiakkal, bogyoszlóiakkal, kapuváriakkal, vitnyédiekkel találkozik, de különösen Nagylózson és környékén érzi otthonosan magát. Baráti köre is jórészt innen verbuválódik, főként olyanokból áll, akik innen kerültek Budapestre és ma is itt élnek. Lokálpatriotizmusa vitte egyre közelebb a helytörténeti témákhoz. A megye történeti problémái mellett Nagylózs és közvetlen környékének helytörténeti kérdései foglalkoztatják. Egy-két tanulmánya még az agrártörténeti kérdések körét érinti a helytörténeten belül (Adatok a Nagyerdő történetéhez, SSz. 1969. 4. sz.), a Barbacsi-tó halászatának történetéből (Halászat, 1970. 1. sz.), és a helytörténet általánosabb kérdései foglalkoztatják (Jobbágysors Sopron megyében a XVII. és XVIII. században, SSz. 1970. 3. sz.) stb. Szíve elsősorban a szülőföldé, az Alpok aljának lankái közt megbúvó Nagylózsé. Ennek tiszta, halk szavú krónikása, régi okiratainak értő olvasója, meleg szavú magyarázója. Helytörténeti munkásságának ez a legdominánsabb eleme. A lózsi-peresztegi csata (SSz. 1961. 2. sz.) c. cikke témájával több, mint 30 évvel ezelőtt indult ez a szerelem, mely azóta is tart, sőt egyre intenzívebbé válik nála. Előbb a megye és Nagylózs gazdasági viszonyait tisztázta, hogy ezek alapján a falu más helytörténeti kérdéseivel is megbirkózhassék. Utóbbi időben inkább egy-két kérdéskör, vagy korszak összefoglalására vállalkozik (A mezőgazdasági viszonyok és a termelés alakulása Nagylózson, SSz. 1980, 3-4. sz.). Mikó Sándor elkészítette Nagylózs történetét a legrégebb kortól 1945-ig. Nem rajta múlt, hogy a közel 300 oldalas munka megjelenése áldozatvállalás híján, a helybeliek magatartásán meghiúsult. Mikó Sándor tanulmányokban megpróbálja röviden összefoglalni Nagylózs történetének egy-egy korszakát. Nyelvi és történeti műveltsége, valamint helyismerete, érdeklődése, sok más munka elvégzésére inspirálhatja.

Kívánhatunk-e mást a 70 éves Mikó Sándornak, mint jó erőt, egészséget, hogy kitűzött feladatait sikeresen megoldhassa, maga és megyénk örömeire egyaránt.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Mikó Sándor: Adatok Nagylózs történetéhez az I. világháború végétől a II. világháború végéig (1918. okt.–1945. ápr.)

Mikó Sándor: Adatok Nagylózs történetéhez az I. világháború végétől a II. világháború végéig (1918. okt.–1945. ápr.)

1. A háború véget ért. Október végén az „öszirózsás” forradalom a múltnak adta a Habsburg monarchiát és a polgári demokrata Károlyi Mihályt s társait juttatta hatalomra. Erről a nagylózsiak november elsején, a délelőtti órákban, Vida Lajos körjegyző közlése nyomán szereztek tudomást.

November közepén Nagylózson is megalakult a Nemzeti Néptanács: feladatát többek között a közbiztonság, a rend megóvása képezte. A végrehajtás új községi vezetőség: Lencsés János bíró, Vida Lajos körjegyző, Mihálicz József, Haubner János, Németh István, Czetin Sándor, Horváth Mihály, Kardos József, Farkas József [325](#)(alsó), Szigeti János és Pető Mihály felügyelete és irányítása alatt történt. Az előljárást e feladatának teljesítésében segítette az 1919 januárjában létrehozott polgárőrség, melynek tagjai (146 fő) katonaviselt férfiak közül kerültek ki. Naponként 8 ember tartott szolgálatot, mégpedig éjfél előtt is és éjfél után is 4-4 fő.

Március elején „munkás szervezet” is alakult; tagjait elsősorban a tavaszi mezőgazdasági munkálatokhoz szükséges eszközökkel, vetőmagokkal kívánta ellátni. E szervezet a Tanácsköztársaság kikiáltása (1919. márc. 21.) után nemcsak fennmaradt, hanem létszámban számottevően megerősödött azon hír elterjedésével, hogy csak tagjai kapnak vetőmagokat, dohányt, élelmiszert, meg más kedvezményt.

A helyi direktórium március 25-én jött létre. Élére Kardos (Dulicz) István ácsmester, gyepszeri lakos került. Tagjai: Horváth István (daszti) újvárosi, Torma Ferenc (Trunkusz) gyepszeri, Horváth József (Szegi) gyepszeri lakos. Ők hajtották végre a megyei vörös hatóságok rendeleteit, így az iskola államosítását is.

A helyi tanács csak júniusban szerveződött meg a megyei tanács képviselőjének, Lepotai Ferenc nyug. soproni tanárnak intenzív közreműködésével. A következő személyekből tevődött össze: Szalai Ágoston tanácselnök, Szarka Vince helyettes jegyző, Horváth István, Újvári Szilveszter, Farkas József (felső), ifj. Mikó István, Molnár Lajos, Rákóczi István, Párizs József, Kőműves József, Mihálicz István és Kurcsi Sándor a végrehajtó bizottság tagjai.

A tanácson belül június 30-án két bizottság, a közművelődési és a lakásügyi létesült. A közművelődési bizottságra várt a dolgozók kulturális színvonalának emelése, a lakásügyi bizottságra pedig a tanácselnök szavai szerint „a proletár testvérek lakásínségének égetően sürgős megoldása.”

A tanács a köz- és vagyonbiztonság őrzésére a polgárőrség helyett a vörösőrséget hozta létre.

A kommunistáknak átmenetileg sikerült megnyerniök a proletárok többségét, a középrétegek és a gazdagabbak azonban nem szimpatizáltak velük. E két csoportból kerültek ki azok a hadviselt katonák és fiatalok, akik június elején a nagyecenki fehér fronton toborzó felhívásra fegyvert fogtak a vörösök ellen. A csata azonban a fehérek részére vereséggel végződött.

Részvételükért nemcsak ők, hanem a község is meglakolt. Június 8-án (pütkösduvasárnap) és 9-én (pütkösdehétfő) szedték őket össze. Közülük néhányat az iskola lépcsőjére fektetve – a nép szeme láttára – botbüntetéssel sújtottak, a testi fenyegetésben nem részesítettek egy részét a soproni fogdába szállították, másik részét pedig a kastély borpincéjébe zárták. Pütkösdehétfőn a letartóztatásokat Szamuely Tibor, az ellenforradalmi lázadások elfojtására szervezett front mögötti bizottságok vezetője irányította és ellenőrizte. Kihallgatásuk után többségüket hazaengedték.

Június 14-én Sopronból bizottság szállt ki, amely büntetésként a községre az alábbi sarcot vetette ki: 100 ezer korona készpénz, 240 darab szarvasmarha, 15 mázsa zsír, 10 ezer tojás, 3 ezer baromfi és 100 darab sertés. Ezen felül a plébános külön adott még 500 koronát, 1 darab sertést, 30 darab csirkét, 60 darab tojást és 10 kg zsírt.¹⁽⁷⁰⁾

Júliusban a Vörös Hadsereg összeomlott, a tanácskormány lemondott. Augusztus elején a nagylózi helyi tanács is beszüntette működését. A község irányítását újból az 1918 novemberében megválasztott előljáró testület vette kézbe.

A legitim vezetőkre várt, a helyi sürgős problémák megoldása mellett, az augusztusban Budapestre bevonult román hadsereg elől menekülő bomlott hadsereg székely egységeinek elhelyezése és élelmezése. Ezek hét heti tartózkodás után november 13-án vonultak el.²⁽⁷¹⁾

3261921-ben ismét katonákat szállásoltak be a községbe. A trianoni békeszerződés (1920. június 4.) értelmében a nyugati végeken lakó németek Ausztriához kerültek és így az országhatár beljebb került. Ennek következtében a Sopron vármegye nyugati részén állomásozó reguláris magyar csapatoknak el kellett hagyniuk állomáshelyüket. Nagylózsra került a Nezsiderben (ma Neusiedl am See) tartózkodó 3. huszárezredből az ezredtörzs és a soproni 3/1. és 3/2. üteg. Négy hónapig kvártélyoztak itt.³⁽⁷²⁾

2. A világháború befejezése nemcsak békeszerződést, hanem földreformot is hozott (1920. évi XXXVI. tc.). A kiosztott földbirtok területe Nagylózsra 86 kh szántó, 2 kh kert, 13 kh rét, 28 kh legelő és 62 kh földadó alá nem eső terület, vagyis a földterület 5%-a, ami a megyei átlag (6,3%) alatt volt; tiszta jövedelme 1.742 arany koronát tett ki.⁴⁽⁷³⁾ A szántóföldek legnagyobb részét a vitézek kapták, a megmaradtakból pedig kicsi „proletár” parcellákat mértek ki néhány nincstelen számára. 19 család ezután is szántóföld nélkül maradt.

A földreform után a gazdaságok:

1 holdnál kisebb	121
1–5 hold	135
6–10 hold	49
11–20 hold	31
21–50 hold	18
51–100 hold	1
1000–nél nagyobb	1

összesen: 356⁵⁽⁷⁴⁾

A háború elvesztését súlyos gazdasági összeomlás is követte. A nagyipar mellett a mezőgazdaság termelése is a mélypontra zuhant. Áruhiány következtében a pénzforgalom emelkedett, az infláció katasztrofális méreteket öltött. Nagy lett a drágaság.

Ízelítőül néhány adat az akkori árakról Nagylózson:

	1922. szeptember	1924. február 27-én
1 mázsa búza	10 200 K.	270 000 K.
1 mázsa rozs	7400 K.	225 000 K.
1 mázsa árpa	7200 K.	270 000 K.
1 mázsa kukorica	7000 K.	200 000 K.

1922 szeptemberében 1 kg vaj 800, 1 kg marhahús 180, 1 pár csizma 12 000 koronába került. Ennek a hónapnak az időjárása – feljegyzés szerint – szeszélyes volt, mert „minden másnap esett az eső”.⁶⁽⁷⁵⁾ 1924 sem múlt el csapás nélkül. Augusztus 6-án az Újváros legnagyobb része a lángok martaléka lett. A tűzkárosultak részére megyei gyűjtés volt, amelyből 125 millió korona és 100 mázsa gabona jött be.⁷⁽⁷⁶⁾

Az elértéktelenedett koronát 1926 augusztusában a pengő váltotta fel; ez folyamatos gazdasági és társadalmi fellendülést eredményezett Nagylózson is.

³²⁷1929-ben nagy gazdasági világválság tört ki, amely 1933-ig tartott. A nagylóziakat elsősorban a mezőgazdasági válság sújtotta érzékenyen a termények árának esése miatt. A búza mázsánkénti ára 33 pengőről 9 pengőre, a kukoricáé pedig 19 pengőről 6 pengőre zuhant. Az állam viszont minden eladott mázsa búza után kiegészítést, bolettát (állami adójegy 6 pengő értékben) adott. A válságot községünkben is még súlyosbították az aszályos esztendő (1932–1933) gyenge terméseredményei. továbbá az 1933. július 31-i nagy jégverés.

A válság következtében nemcsak a gabonaárak estek, hanem a városi lakosság élelmiszerfogyasztásának csökkenése miatt a piacra került áruk (tejtermékek, tojás, szárnyasok, burgonya, bab, mák stb.) értéke is minimális volt (1 db tojás 1 vagy 2 fillér).

A válság az agrárproletariátust és a szegényparasztokat is nehéz körülmények közé juttatta. A napszámberék a minimálisra csökkentek le. A mezőgazdasági férfínapszám az 1929-es 4,30 P-ről 1934-re 1,50–1,70 P-re esett vissza.

A helybeli uradalom és a gazdák nem tudtak minden rászorulóknak napszámot, továbbá részes aratást, cséplést, télen erdei munkát biztosítani, ezért sokan a pinnyi uradalomban és a Köblös majorhoz tartozó Széchenyi-birtok földjein kerestek és kaptak munkát.

A kisiparosok (a 30-as évek elején 3 asztalos, 2 bogárnár, 2 kovács, 1 lakatos, 6 cipész, 4 szabó, 2 szatócs, 2 mészáros, 2 vendéglős, 1 kocsmáros, 1 molnár, 1 pék, 1 borbély, 3 kőműves) egy része tudott csak alkalmazottat is (segéd, tanonc) tartani.⁸⁽⁷⁷⁾

A munkavállalás hiánya miatt a válság éveiben nagyobb mérvű vándorlás indult el a faluból. A lányok cselédnek szegődtek el többnyire városi családokhoz, a fiatalok, főleg a fiúk, városi kisiparosoknál igyekeztek szakmát tanulni, a legényelv pedig leszolgált katonaidejük után, ha az alkalmassági vizsgán megfelelték, rendőr, csendőr, fegyőr, postás, vasutas, tűzoltó stb. zubbonyt húztak magukra. Egy jegyzői jelentés 1937-ből 24 személy elköltözéséről számol be.⁹⁽⁷⁸⁾

Az 1930-as évek közepén (1935–1937) községünkben egy mezőgazdasági munkás, aki kizárólag két keze munkájával szerzett napszáméből (ami egyébként a megyei átlagszint volt) élt, megközelítőleg a következőt kereste:

tavaszi répamunka	18 nap × 1,80 = 32,40 pengő
kaszálás és rétmunka	9 nap × 2,00 = 18,- pengő
aratás	21 nap × 7,62 = 160,02 pengő
takarolás	5 nap × 1,00 = 5,- pengő
sarjómunka	12 nap × 2,50 = 30,- pengő
cukorrépa	15 nap × 2,75 = 41,25 pengő
favágás	40 nap × 1,25 = 50,- pengő
vadászat	6 nap × 1,00 = 6,- pengő
alkalmi napszám	14 nap × 1,50 = 21,- pengő
összesen	140 nap = 363,67 pengő

Amint látjuk, egy év alatt 140 napi munkával 364 pengőt keresett egy férfi napszámos. Ha kedvezően alakult a munkapiac, akkor keresete megközelítette a 400 pengőt. A feleség az említett keresetnek kb. a felét hozta haza. Így segítő családtag, idősebb gyermek hiánya esetén a család átlagos keresete 570–600 pengő volt. Több kereső családtagnál a jövedelem aránylagosan, a gyermek nagysága és száma szerint emelkedett. Végeredményben megállapítható, hogy a napszámosok keresete csak kedvező esetben érte el a létminimumot. Betegség esetén azonban felborult az egyensúly s a család idegen segítség hiányában nyomorba süllyedt.¹⁰⁽⁷⁹⁾

³²⁸Az uradalmi cselédek (77 család, 235 családtag) keresete így alakult: konvenció 800 kg búza, 800 kg rozs, 400 kg árpa, 8 köbméter fa, napi 1,5 liter tej, a második gyermek után gyermekenként 12 éves korig még félliter, 1 koca és 2 malac legeltetése, 1000 □-öl tengeri föld, 100 □-öl kerti föld, szobából, konyhából, és kamrából álló lakás. (A 77 cselédlakás közül 62-ben volt külön konyha és csak 15-ben kellett két idegen családnak egymáshoz alkalmazkodnia.) A felsoroltakon kívül a tehenészek a tej, az ellető kanászok a szaporulat, a hízlalók a ráhízlalt súly után jutalékot, a béresek és kocsisok a fuvarok után cukrot, az erdő- és vadőrök lódját kaptak. Így az 1937-es árakat tekintve az évi jövedelem 600–700 pengő volt. 1938 végén a cselédjándóságok pénzbeli ellenértéke a kezdődő háborús konjunktúra következményeként már valamivel nagyobb: 719,70 P. Ugyanakkor az ellenérték Pinnyén (Brokeschnél) 659,70 P, Újkéren (Dr. Solymossy Lászlónál) 726,20 P volt.

Kereső családtag esetén téli hónapokban a ritkán előforduló napszám, nyári hónapokban pedig a hónapos jövedelem emelte a családi kassza összegét. A hónaposok foglalkoztatása 7 hónapig tartott havi 38–32–26–20–16 pengő bérrel (1937-es állapot). Átlagosan 26 pengővel számítva egy harmadosztályú

hónapos 7 hónapi keresete 182 pengő volt. Természetes, hogy az első osztályú hónapos keresete, aki kaszálni is köteles volt, többre rúgott. Az I. és II. osztályba soroltak az uradalomtól kosztot is kaptak. Részükre a havi fejadag: 22 kg főzöliszt, 10 kg kenyér, 4 kg búzadara, 15 kg burgonya, 4 kg bab, 4 kg főzelék, 1 kg só, 1,20 kg zsír, 1,50 kg szalonna, 3 kg hús, 1,5 liter ecet, 4 liter tej a főzéshez, 1,5 liter tej naponta reggelire és uzsonnára, 33 fillér fűszerpénz.¹¹⁽⁸⁰⁾

A kisbirtokosnál a cselédek évi bére 120–150 pengő és teljes ellátás volt. Az iskolából kikerültek 30–50 pengőt kaptak.

1937-ben a munkaképes munkanélküli családfők száma 21, családtagjainak száma 74. A munkanélküliek támogatását a község közmunkanyújtással oldotta meg. A foglalkoztatott ínségmunkások munkanapjainak száma az 1937. évi ínségakció keretében 200.¹²⁽⁸¹⁾ A nagyobb munkanélküliség elsősorban a téli hónapokra volt jellemző.

A gazdasági válságból történő kilábolás után a parlament által 1936-ban megszavazott birtokpolitikai reform ismeretében újból megnőtt a vágy a föld iránt. 1938-ban 90 család 220 családtaggal meglévő földjeinek kiegészítéséhez földterületet, 27 család 60 családtaggal pedig földhöz juttatást, gazdasági eszközöket és állatokat igényelt.¹³⁽⁸²⁾ Ebből azonban nem lett semmi. 1940-ben házhelyek céljára az uraság leadott 40 kat.hold földterületet az Újvárosi kertek felett. Ekkor kezdett kialakulni a mai Petőfi utca.

3. A gazdasági krízisek alatt a község fejlesztése lassú, kulturálódása gyorsabb ütemben haladt.

A beruházások üteme a község gazdasági teherbíró képességéhez alkalmazkodott. A község saját pénzforrásaiból 1930-ban a régi helyén új vendéglőt és kultúrtermet létesített, 1937-ben a közvilágítást elektromos világítással oldotta meg (ugyanakkor a tehetősebb réteg lakásaiban a petróleum lámpát villannyal cserélte fel), 1940-ben a községházát építtette újjá.

A szociális problémák megoldására is kevés pénz jutott. A „Munkássegély alap”-ra a költségvetés 1921-ben 1100 K. 66 f.-t, 1924-ben 815 131 koronát, 1933-ban 390 pengő 23 fillért, 1937-ben 514 pengő 39 fillért biztosított. Költségvetésen kívül 1925-ben a község karácsonyi segély címén 4 500 000 koronát osztott ki a szegények között.¹⁴⁽⁸³⁾

329 Korábban a szegények és koldusok a községi istállóban húzódtak meg éjszakára. Ezek számára a 30-as évek közepén a község ún. szegényházat vett az Alszege. Étkeztetésük házsor szerint volt. Felruházásukra karácsony táján került sor.

Jelentős haladás történt viszont az egészségügy terén. 1928-ban új körorvosi állás létesült. Az 1880-as években szervezett állás csak néhány évig létezett, s utána a község előbb a lövői, majd a nagycenki körorvosi körzethez tartozott. 1931-ben gyógyszertár nyílt a mai Papi Otthon helyén. A csecsemővédelem érdekében 1937-ben körzeti védőnő kezdte meg működését. A születeéseket ebben az időszakban is bábaasszony vezette le. A szülésznő fizetése 1925. január 1-jétől 120 arany korona, 1929. január 1-jétől 450 pengő, esetenkénti szülés után 4 pengő.

Az állategészségügy javításának megoldására 1934-ben állatorvost fogadott fel a község. Ez csak tiszavirág életű volt, mert a státus 1935-ben megszűnt. A helység ezután ismét a nagycenki körállatorvoshoz tartozott. Ennek fizetéséhez Nagylózs község egyenes adója arányában, vagyis 18%-kal járult hozzá.¹⁵⁽⁸⁴⁾

Az iskolán kívüli népművelés is több pozitívumot hozott. Ez társadalmi szervezetek keretében folyt.

A levente-egyesület, (megszervezését a belügyminiszter 10331/924. B. M. VII. sz. rendelete tette kötelezővé), a 13–21 év közötti ifjakat vasárnapi négyórás kiképzésen készítette fel a katonai szolgálatra. A téli hónapokban, amikor a szabadban lévő foglalkozások szüneteltek, hetenként egy alkalommal az esti órákban elméleti oktatást kaptak. Nevelésük irányvonalát az „Istenért, Hazáért, Királyért” jelmondat képezte.

A Tűzoltó Testület felfrissítése, mivel tagjainak száma nagyon megcsappant, 1927-ben volt. 1938-tól Önkéntes Tűzoltó Testületként működött. Gyakorlatait vasárnaponként a reggeli órákban tartotta.

A „Polgári Lövész Egyesület” elsősorban lövészeti kiképzést, ill. továbbképzést biztosított a katonaviselteknek. 1928 szeptemberétől működött.

A „Frontharcosok Szövetség”-ébe a háborúban résztvettek tömörültek. A 20-as évek felétől minden május utolsó vasárnapján ez a szervezet rendezte a hősök ünnepét a hősök szobránál.

Az Iparosok Társasköre 1925-től, a Gazdakör 1935-től szintén egy-egy fóruma voltak az ismeretterjesztésnek, a népművelésnek. A Gazdakör égisze alatt 1937–1938 telén ezüstkalászos tanfolyam volt, melyen 30 helybeli kisgazda vett részt.

Eredményesen dolgozott a „Dalos Egyesület” is. 1933-ban alakult. Megyei és országos versenyeken is szerepelt, ahonnan nemegyszer szép tróféával tért haza.

A KALÁSZ 1938-tól, a KALOT 1943-tól működött. Az előbbi a lányokat, az utóbbi a paraszti származású legényeket gyűjtötte táborába. Több parasztfiú vett részt a KALOT által irányított népfőiskolákon.

Vallásos jellegű szervezetek: Szívőárda az iskolások, a Mária Kongregáció a nagyobb lányok számára

A szervezetek legtöbbje élénk kulturális életet élt. Újságok, folyóiratok álltak tagjaik rendelkezésére. Színjátzóik sok népszínművel (Falú rossza, Sárga csikó, Piros bugyelláris stb.) szórakoztatták nemcsak a helybelieket, hanem a környékelieket is. Mélyen emlékezetbe vésődtek az iskolás gyerekek karácsonyi betlehemes játékaik, színdarabjai.

A kulturális életnek fehér foltja is akadt. Az 1905-ben alakult olvasókör megszűnése után könyvállománya az iskola kezelésébe került. Az iskolai könyvtár köteteinek száma azonban lassan gyarapodott, csak 1938-ra érte el a 950 darabot. Az 330olvasókedv is, az első világháború előttihez viszonyítva, nagyon csökkent. Ezért jelentette a megyének a körjegyző 1938-ban „Könyveket itt kevésbé olvasnak, azoknak inkább a idő vasfoga, mint a használat árt.”¹⁶⁽⁸⁵⁾

Létezett Népkönyvtár is, amely csak a Földművelésügyi Minisztérium által ajándékozott 100 kötet gazdasági ismeretterjesztő könyvet birtokolta.

A sportágak közül a labdarúgás és az atlétika állott a középpontban. Az első labdarúgó csapat a harmincas évek elején alakult meg. Kezdő éveiben az iparoskör patronálta, de később, ugyanúgy mint az atlétikai szakosztály, a levente intézmény keretében működött.

A lakosság áruellátásának nagyobb részét az 1920-ban alakult Hangya, kisebb hányadát pedig 2 szatócs

üzlet szolgálta, biztosította.

4. Nagylózson is 1938-tól a Darányi kormány „győri programjának” (1 milliárd pengő beruházás a hadsereg felszerelésére és más, a háborús felkészülést szolgáló célokra) végrehajtása során nemcsak gazdasági fellendülés, hanem háborús hangulat is kezdődött. Még ez év őszén megjelentek az első katonai behívók. Így a nagylózsiaiak közül többen résztvettek Dél-Szlovákiába (1938. nov.), Kárpát-Ukrajnába (1939. márc.), Észak-Erdélybe (1940. őszén), továbbá Bácskába, a baranyai háromszögbe és a Mura vidékre (1940. ápr.) való bevonulásban. A mundért pár hónapi viselés után levethették, de nem így az 1941. június 27-én bejelentett hadbalépés után, amikor Magyarország Hitler Németországának csatlósaként megindította csapatait a Szovjetunió ellen.

Ismét háború! Újra behívások, hősi halottak, sebesültek, rokkantak, fejkvóta, jegyrendszer, rekvirálások! De mi lesz, ha a németek elvesztik a háborút és az oroszok ide is eljönnek? Nagyjából ez volt a beszédtema Nagylózson is a hadbalépés után.

Sejtelmeik valóra váltak. A postás egyre sűrűbben kézbesített SAS-behívókat, a kormány egyre-másra hozta rendeleteit, mint pl. a beszolgáltatási rendszer, benne a kenyérfejadag csökkentése, a hústalan napok (hétfő, péntek), a különböző élelmiszerjegyek (cukor, tej, zsír, hús, vaj, kenyér, liszt stb.) bevezetéséről, a katonai rekvirálásokról (széna, szalma, zab, kukorica stb.). Megjelentek a háború velejárói: az elsőtétítés, a sorbanállás, a kenyér minőségének romlása, a fűtőanyaghiány, fatalpú cipők, a szappanok, bőrárak, textilneműek stb. eltűnése.

1941 végére már több nagylózsiai halottról és sebesültről jött értesítés a frontról. Az első nagyobb megrázkódtatást falunknak is a doni csata szolgáltatta, ahol a nagylózsiai hadbavonultak közül kilencen vesztették életüket. Kilenc család siratta meg, talán még most is siratja a messzi földön nyomorultul elpusztult apját, férjét, ill. fiát.

A nagylózsiai hangulata, látva Hitler Kelet felé vonuló gépesített csapatait, a tankokkal, ágyúkkal, fegyverekkel megrakott vonatszerelvényeket, egyre inkább a Hitlert imádó németek ellen fordult, amit aztán az 1944. március 19-i német katonai megszállás tetetözött. Ugyanezen nap hajnalán a horogkeresztes tankok már falunkban is megjelentek.

A megszállást követően már áprilisban megkezdődött az ipari létesítmények és fontos vasúti csomópontok bombázása. A Fertő felől hazánk légiterébe behatoló angolszász bombázó repülőgép-kötelékek és ezzel egyidőben a légvédelmi ágyúk ropogása harctéri hangulatot idézett Nagylózson is. Augusztusban egy találatot ért Liberator határunkban, a Nagyverdön zuhant le. Az első bombatámadás vidékünkön 1944. december 6-án volt, amikor a nagyecenki Széchenyi kastélyra és Sopronra hullottak bombák. Ez utóbbi helyen egy nagylózsiai is áldozatul esett. (id. Tóth sanadér Gyula).

331A gyakori légiriadók és bombatámadások miatt a városi lakosság, elsősorban a gyermekes családok és az öregek, vidékre költöztek, ill. menekültek. Így talált Nagylózson is több család menedéket. Ezek létszáma 1944. december 31-én:

menekültek	180 fő
önként kitelepülők	42 fő
hivatalból kitelepítettek	26 fő ¹⁷⁽⁸⁶⁾

Ez a létszám 1945 márciusára megsokszorozódott. A menekültek között sok erdélyi és alföldi család is volt.

Katonaság is települt a községbe. Elsőként 1944 szeptemberében soproni tüzérek (Láncz-ütege) kvártélyoztak el a házakban. Ezek frontramenetele után magyar és német alakulatok váltakozva állomásoztak itt. Olasz foglyok is voltak, akiket istállóknak helyeztek el.

1944. október 15-e után Nagylózson is a nyilasok, akiknek száma minimális volt, uralták a hatalmat és terjesztették a mesét a csodafegyverek bevetéséről.

A nyilas vezetők zaklatásai, túlkapásai, a német SS-katonák garázdálkodásai, a kormány szigorú intézkedései, a kósza háborús hírek, a zsúfoltság, az alapvető élelmiszerek (cukor, só, liszt, zsír, olaj stb.) hiánya a nagylózsziakat is csüggedtté, fásulttá tette és ők is várták a front mielőbbi átvonulását, amire 1945. március 30-án sor is került.

Az első szovjet felderítő március 30-án éjjel után jelent meg, majd egy-két óra múlva a Nagyerdő irányából az alvóknak át megérkeztek a szovjet tankok is. Rövid pihenés után vonultak tovább.

A délelőtti órákban, miután a felcsigázott idegek kezdtek csillapodni, újból rémület szállta meg a falut. A menekülő német csapatok ágyúinak lövedékei süvítettek a község légtérében. Az Alszeg végén lakó Németh (petigyura) Sándor pajtájába is becsapódtak, amely kigyulladt. Ő és felesége próbálták oltani a tüzet, közben a pajtában felhalmozott, ottmaradt lövedékek felrobbantak és mindkettőjük halálát okozták. A következő éjszaka sem múlt el pánik nélkül. Eltévedt német repülőgépekből hullottak kisebb bombák, főleg a Fő utcára. Több ház ablaka betört. Emberéletben nem esett kár. Szovjet csapatok még áprilisban és májusban is érkeztek, de csak rövid ideig tartózkodtak itt.

Április 10-e körül az utolsó német csapatok is elhagyták az országot. Ennek a nagylózsziak is örültek, de ugyanakkor számbavették azokat, akik akár katonaként, akár deportáltként pusztultak el:

Biacsics József
Boda János
Bodzai Vendel
Bősze István
Gráczol József
Haubner János
Horváth Jenő vadőr
Horváth József (csepregi)
Horváth Sándor
Lőrinc Sándor
Máltai (Májer) Gyula
Mikó József asztalos
Németh István
v. Németh János (berzai)
Répcei István
Szíjjártó István
Szilvási József fogházőr

Szilvási József (újívárosi)
Tóth Lajos (csiszár)

Deportáltként halt meg Horváth Ferenc (Pipás Feri) és Tóth György (Kertész Gyuri).

A halottak nevét a község vezetősége az 1923-ban felállított hősi emlékműbe vésette be.

A március végi és az április eleji napok izgalmai lassan elcsitultak és megkezdődött az új rend kiépítése.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Király Tibor: Sopron a filatéliában

332 Király Tibor: Sopron a filatéliában

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Király Tibor: Sopron a filatéliában / (Huszonharmadik, befejező közlemény) Az alkalmi bélyegzők

**(Huszonharmadik, befejező közlemény)
Az alkalmi bélyegzők**

142.	40. VASUTASNAP. SOPRON, 1990. 07. 08.	1990
143.	1865–1990. * 125 ÉVES A SOPRON–KANIZSA VASÚTVONAL	1990
144.	125 ÉVES * 1865. IX. 21. A SOPRON–KANIZSA VASÚTVONAL. SZOMBATHELY. 1990. 09. 22.	1990
145.	100 ÉVES A SOPRONI TELEFONHÁLÓZAT. SOPRON 1990. december 22.	1990
146.	XXXIV. Fizikatanári ankét. Sopron, 1991. IV. 3.	1991
147.	Széchenyi István Emlékév. Budapest–Sopron–Budapest Emlékvonat. Nagyecenk, 1991. április 8.	1991
148.	ELSŐ ORSZÁGOS TŰZOLTÓ NAPOK. SOPRON, 1991. 05. 03.	1991

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Sosztarich András: A sportrepülés soproni emlékei

333 Sosztarich András: A sportrepülés soproni emlékei¹⁽⁸⁷⁾

1. 1909 októberében Budapesten plakátok hirdették a La Manche csatorna átrepüléséről ismertté vált Blériot repülőgépek fővárosi kiállítását és bemutató repüléseit. A látványosságot több mint 200 ezer ember élvezte és csodálta. Az esemény a repülés iránt amúgy is meglévő nagy érdeklődést még tovább fokozta és az első magyar repülőgéppépítők, kísérletezők munkakedvét és tevékenységét tovább serkentette.

Sopronban már 1910 márciusában az Erzsébet kertben, az azóta lebontott pavilonban kiállították Blériot eredeti monoplánját. Így nevezték akkoriban az egyfedelű repülőgépeket. A sajtó és röpcédulák ismertették a gép adatait és a 20, 40 és 80 filléres belépődíjak lefizetésével igen sokan csodálták meg a híressé vált repülőgépet.

Ugyanez év május 18-án Sopronban, a győri országút melletti lóversenytéren, 25 000 néző előtt a repülőgép bemutató keretében a levegőbe is emelkedett. Ez alkalommal azonban nem maga Blériot vezette a repülőgépet, hanem berepülő pilótája, gróf Montigny. A bemutató repülések 3, ill 6 percesek voltak. Így hát Sopron volt az első vidéki város hazánkban, melynek lakói merevszárnyú gépmadáron láthatták repülni az embert.

Bár nem kimondottan a sportrepüléshez tartozik, mégis érdemes megemlíteni a „Schmoll-paszta” cipőtisztítószer reklámozó kivilágított repülőgép esti repüléseit. A HA-ASA lajstromjelű, Raab-Katzenstein RK 2, Pelikán típusú gép a lóversenytérről startolt s ugyanoda szállt le, két nagy jelzőtűz fényének segítségével. Az egyik repülésen Székely Géza nyomdatulajdonos is résztvett és nagy lelkesedéssel számolt be a Soproni Hírlap hasábjain a kivilágított város szép látványáról.

Mindkét esemény még nem a soproni repüléstörténet része, de hatásukkal igen nagy mértékben elősegítői voltak a sportrepülő élet megindulásának Sopronban.

2. Az első világháború utáni békeszerződés 1921-ben történt ratifikálása után hazánkban teljes repülési és repülőgéppépítési tilalom volt. Az eredetileg hat hónapos korlátozás 1922 év végéig tartott. A repülősportot 1927 és 1929 között a Műegyetemi Sportegyesület keretében létrehozott vitorlázórepülő-csoport keltette

életre. A magyar vitorlázórepülés megindulása az 1929. évre tehető. Az 1931 júliusában Endresz György és Magyar Sándor által végrehajtott sikeres magyar óceánrepülés tovább fokozta a repülés iránti érdeklődést városunkban,

A Győr–Sopron–Ebenfurt-i Vasút nagyrészt munkás és iparos fiatalokból álló 366. sz. „Végyári” öregcserkész csapata tagjainak különleges tevékenységi kört keresett, mert az ifjú cserkészeknek való munka nem tudta teljesen lekötni a csapat tagjait. Így egyik részük a Fertőn vízitelepet létesített, egy másik csoportjuk pedig motornélküli repüléssel kívánt foglalkozni. Fejlesztési céllal a GYSEV megvásárolta az üresen álló régi szeszgyár épületét. A benne lévő helyiségeket, melyek alkalmasak voltak műhelynek a gépépítésre, a „Végyáriak” Szabados József által vezetett repülőcsoportja használatra megkapta. A vasút vezetősége kezdettől fogva megértette a cserkészek törekvéseit és elképzeléseik megvalósításához maximális segítséget nyújtott. A lelkes öregcserkészek 1932-ben merész vállalkozásba kezdtek: nekifogtak egy „Zögling” típusú motornélküli iskolarepülőgép építésének.

E munkával egyidőben a Soproni Automobil Egyesület is megszervezte sportrepülő szakosztályát, a SAERO-t és megrendelt egy „Zögling” típusú gépet a Lingel bútorgyártótól. A Soproni Hírlap 1932. szeptember 25-i száma már hírt ad a gép megérkezéséről és arról, hogy az a „Kaszinó épületében megtekinthető”.

1932 októberében Budapesten repülőkiállítás rendeztek, melyet a soproni cserkészrepülő-csapat testületileg megtekintett. A gépépítő munka a szeszgyári műhelyben 334szorgalmasan folyt. Készültek a szárnybordák, sablonok, alkatrészek. Munkájukhoz ezt megelőzően kis modellek építésével szereztek gyakorlatot, tapasztalatokat. Nagy segítséget adtak a Műegyetemi Sportrepülő Egyesület szakemberei, pilótái, akikkel azután évekig tartó sportbarátság fejlődött ki. Közöttük feltétlenül meg kell említeni a magyar repüléstörténet kiemelkedő alakjait, mint Bánhidi Antal gépészmérnököt, aki a híres „Gerle 13” repülőgép tervezője és pilótája volt, Szegedi Józsefet, Hunyor Csabát, Dicsőffy Józsefet. A vasúti főnökség engedélyével Eitzenberger Vilmos a Cserkészrepülők budapesti műhelyében fél évig tanulta a vitorlázó repülőgépek építésével kapcsolatos speciális asztalos munkákat, valamint Hosszú István volt tábori pilótától a kábelfonás tudományát. Ez nagyon fontos volt, mert az akkori motornélküli iskolagépeken még igen sok kábeles merevítőt és mozgatóhuzalt alkalmaztak. Mivel a repülőgépépítéshez felhasznált anyagok csak előzetes műszaki próbák után voltak beépíthetők, e vizsgálatokat és engedélyezéseket a Budapestről hívott mérnökök havonta elvégezték. A válogatott faanyagok és egyéb felhasznált alkatrészek is a fővárosból érkeztek, már engedélyezési pecséttel ellátva. A csavarokat például a bécsújhelyi repülőegyesület adta.

A gépépítés ideje alatt a cserkészek sokat jártak a Műegyetemi Sportrepülő Egyesületnél, a MÁV Testvériség, az Ezeremester Cserkészek és a MÁV-Aero Istvántelki műhelyeiben tapasztalat- és gyakorlatszerzés céljából.

Ezalatt a Soproni Automobil Egyesület sportrepülő szakosztálya is folytatta szervező munkáját. Hefty Frigyes főoktató, tábori pilóta 1932 júliusában Sopronban, az Elite Mozgóban vetített képes előadást tartott a vitorlázó repülésről. Erről számolt be a Soproni Hírlap 1932. július 10-i száma.

A cserkészrepülők vezetője, Szabados József 1932 júliusában Gödöllőn 10 napos oktatóképző táboron vett részt s ott letette a vitorlázó repülők „A” vizsgáját. Ez 30 mp-es egyenes siklást jelentett. Akkoriban még az „A”-vizsgajelvényeket is számozták, s Szabados az országban a 31. számút kapta. Az „A”-vizsga jelvénye kék, koralakú mezőben stilizált sirály, mellette az országjelző H betűvel. Szabados József első ismerkedése

a motornélküli repüléssel még 1929-ben a Mókusvölgyben történt, ahol egy „Zögling” géppel néhány ún. „csúszást” végezhetett.

A Soproni Automobil Egyesület, a SAE repülő szakosztályának gépét a Kaszinói kiállítást követően 1932. október 9-én, a Hubertusz alatti területen, ünnepélyesen felavatták. A repülőgép a „Sopron” nevet kapta. A bemutató rendezésében nagy segítséget adott Hefty Frigyes, aki meghívta a kaposvári SACAERO tagját, Abaffy Genovévát, az ország első női repülőjét is. A bemutató szép számú közönsége előtt rajtuk kívül Balázs Ádám, Nyoszoly Imre és Szabados József mutatott be gumiköteles, csigastartós és autóvontatásos indítással repüléseket.

A cserkészrepülők gépesítése rendben folyt és nyolc hónapi szorgalmas munka után elkészült a repülőgép. A hivatalos felülvizsgálat is megtörtént és a gép alkalmassági bizonyítványt kapott. Tárolása hangár híján egyelőre a szeszgyári épületben történt. Az első kísérleti repülések még a harkai fennsíkon, vagy ahogyan akkoriban nevezték, „platón” történnek, ahová a repülőgépet szétszedett állapotban, „kézben” vitték fel.

3. Az új gép felavatására 1933. április 30-án került sor. Ezt megelőzően azonban a színházi festőteremben kiállították, hogy a város közönsége is megszemlélhesse. A „Felsődunántúli Hétfői Újság” 1933. április 24-i számában olvashatók a következő sorok: „...A kiállítás legnagyobb és egyszersmind egyedülálló, váratlan érdekessége a Magyarországon legelső cserkész vitorlázó repülőgép, amely az utolsó csavarig és illesztésig Sopronban készült. A 366-os »Végyári« vasutas csapat 12 tagja építette nyolc hónapon át. Szabados József parancsnok, kiképzett repülő vezetésével, Holl Jenő dr. üzletigazgató páratlan áldozatkészségéből. A gép ünnepélyes keresztelje jövő vasárnap. 30-án lesz a Hubertusz alatt lévő repülőtéren. Ezzel kapcsolatban a kiállításon vannak légcsavarak, repülő modellek, fényképek a repülő életből, alkatrészek, így a startnál használt gumikötél 800 százból álló mintadarabja stb...”

<p>Kalmár Zoltán Irógépvállalat Sopron Irógépek és javítások legszolidabb árban</p>	<p>A vasutas cserkészrepülők gépének bevonásához használt vásznát</p> <p>Filo Frigyes divatkereskedő</p> <p>szállította</p> <p>Sopron, Várkerület 123.</p>	<p>Jamboree Gödöllön</p> <p>augusztusban!</p>
<p>Repülőtéren Hubertusz-büffé!</p>	<p>A Gysev. 366/ö. „Végvári“ öregcserkészcsapatának repülő csoportja a Műegyetemi Sportrepülők Egyesületének valamint a Soproni Automobil Egyesület Repülő Osztályának közreműködésével</p> <p>REPÜLŐGÉPKERESZTELŐT</p> <p>és</p> <p>Motorosrepülőbemutatót</p> <p>rendez ma délután 3 órai kezdettel a Hubertusz alatti lovassági gyakorlótéren.</p>	<p>Két film egy műsorban ma a</p> <p>Városi Moziban</p> <p>Itél a Balaton és Miss Akrobat</p>
<p>A cserkészrepülők sportcipőit</p> <p>Füzy Bertalan cipész Rákóczi-u. 15 készítette.</p>	<p>Bemutatók:</p> <p>Műegyetemi Sportrepülők B. L.-gépein, a Soproni Automobil Egyesület Sopron-gépein, a „Végvári“ Cserkészrepülők Végvár-gépein.</p>	<p>Horváth Kálmán könyvkereskedés</p>
<p>Autóbuszok déli 1 órától a 76-os emlékműtől a gépkeresztelőre</p> <p>Viteldíj 40 fillér</p>	<p>A vasutas cserkészrepülők gépéhez használt összes Krayér-féle festékanyagot</p> <p>HATTYÚ-FESTÉKHÁZ</p> <p>(volt Molnár-fiók) szállította.</p> <p>Sopron, Várkerület 28.</p>	<p>Pünkösdvasárnapján rendezi a Soproni Automobil Egyesület „Magyar-Osztrák-Válogatott-Motorkerékpár-Kupaversenyét”.</p>
<p>Vegyen vasuti menetjegyére Műegyetemi Sportrepülő bélyeget!</p>	<p>Támogassuk a magyar repülősportot</p>	

RÖTTIG-RÖHMWALTER NYOMDA R.T. BÉRLŐI, SOPRON

3351. kép

336A Soproni Hírlap pedig ugyanekkor arról tudósított, hogy a tervezett repülőnap miatt nem indítanak

filléres vonatot Budapestre. Végül idézet a Sopronvármegye 1933. április 25-i számának cikkéből: „...Valamikor Sopron kultúrhistóriájának érdekes adata lesz, hogy a »Végvári« cserkészek építették Sopronban az első vidéken készült repülőgépet...” (1. kép).

Az új gép átadását megelőzően, április 29-én a megyeháza dísztermében Bánhidi Antal és Hefty Frigyes repüléstörténeti felolvasást tartott. Bánhidi közel két órás, érdekesítő előadásban számolt be a „Gerle 13” nevű kétfedelű repülőgéppel végzett Földközi tenger körüli repülőútról, Hefty pedig a motornélküli repülést ismertette.

A soproni cserkészrepülők első repülőnapjára március 30-án került sor a régi Hubertusz vendéglő alatti lovassági gyakorlóterén. Ez a terület a bécsi országút és a megszüntetett – Bécsújhely felé vezető – út által képzett sarokban volt található. A megnyitó beszédben Hefty Frigyes főoktató annak az örömeinek adott kifejezést, hogy az első soproni motornélküli repülőgépet, a „Sopron”-t, oly hamar követte a második, a cserkészeké, mely a kereszteléskor a „Végvár” nevet kapta. Az új gépet Haich Károly GYSEV vezérigazgató nevében dr. Holl Jenővé avatta fel. Az ünnepi beszédek után Hefty főoktató repült az új géppel majd a műsor Szabados József, Abaffy Genovéva, Balázs Ádám, Nyoszoly Imre repüléseivel folytatódott. Az eseményekről a korabeli szaklap, az „Aviatika” így írt: „...nem lehet csodálkozni a repülőnap sikerén, mert azt egy tervszerűen felépített propaganda előzte meg.”

Érdemes a „Végvár” építőinek a nevét megemlíteni: Agg Pál, Galavics János, Horváth Lajos, Kirnbauer István, Linzlauer Antal, Kiss József, Mentés József, Pál László, Szabados József, Tóth József, Tremmel Nándor, mindannyian a GYSEV dolgozói.

A soproni cserkészrepülő csapat tevékenységének következő neves eseménye az 1933. évi gödöllői cserkész világbajnokságon való részvétel volt. Az odaszállított „Végvárral” együtt 17 gép állt a repülő tábor rendelkezésére. Ezek némelyikével a soproni repülőknek módjuk volt repüléseket végezni. A tábor két hete alatt öt soproni repülőnövendék: Agg Pál, Galavits János, Horváth Lajos, Kiss József és Linzbauer Pál „A”-vizsgát repült.

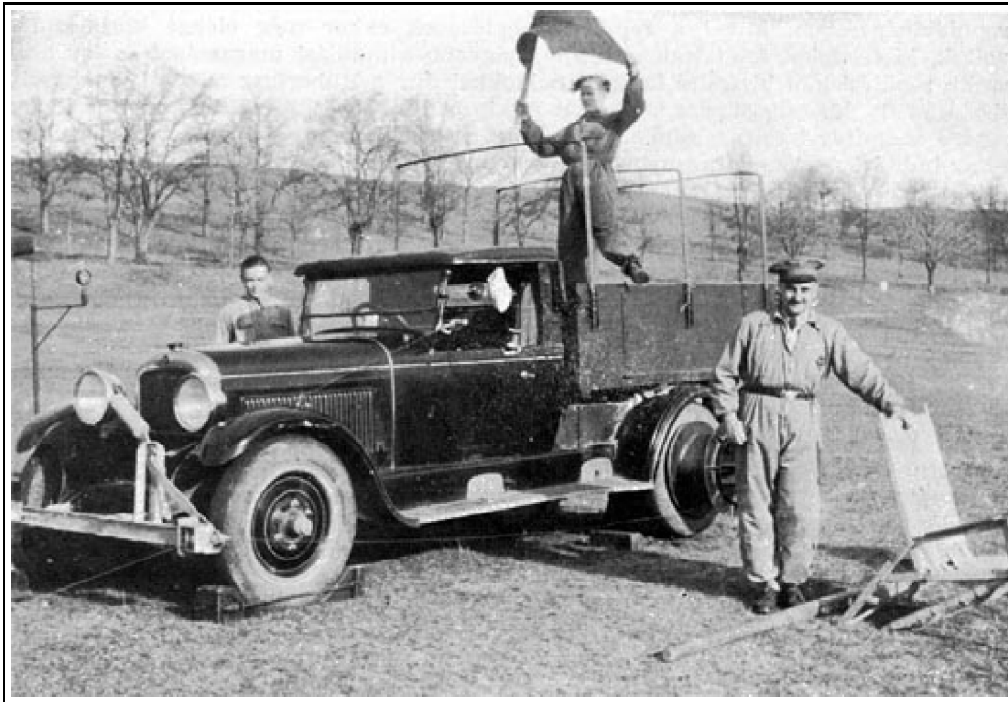
1934. május 20-án ismét repülőnapot rendeztek Sopronban. Ez műsorával és sikerével felülmúlta az előzőket. Bánhidi Antal és Rotter Lajos meghívásával és szereplésével a magyar sportrepülés reprezentánsai és az akkori leghíresebb, magyar tervezésű és építésű repülőgépek: a világrekord-repüléseiről ismertté vált „Gerle 13” motoros gép, és az ugyancsak ismert, kiváló „Karakán” nagyteljesítményű vitorlázó gép bemutatója tette emlékezetessé e repülőnapot. A műsorban Hefty és Abaffy repülései mellett, Rotter és Bánhidi, valamint Hunyor bemutatói is műsoron voltak. Az egyidejűleg lebonyolított utasrepüléssel alkalmával közel száz felszállást végeztek s így sok soproni részesült az első repülőút élményében.

A soproni repülők mindaddig a harkai fennsíkon működtek, csak repülőnapjaikat tartották a Hubertusz alatt. Úgy döntöttek, hogy a Légügyi Hivataltól kapott támogatással a repülőnapok alkalmával kipróbált és jól bevált, Hubertusz alatti területei fogják ezután rendszeresen használni. Itt épült fel azután a T-alakú, fából készült hangár is 1934 őszén. Az új hangárban azonban csak a gépeknek volt helyük, ezért a növendékek részére a régi vámpülete mellett egy kis, kb. 6×6 m-es épület létesült. Ez csak egyetlen helyiségből állott, kis szélfogó előtérrel. Emeletes ágyakon 6–8 fő elhelyezésére nyílt lehetőség. Repülőtáborok alkalmával az épületben helyet nem kapott résztvevők a repülőterület melletti területen sátrakban nyertek elhelyezést. Jó időjárás esetén az épület előtti kertben felállított asztaloknál történt az étkezés.

4. A gumiköteles indítással a kiképzés lassú volt és nem tett lehetővé hosszabb időtartamú repüléseket. Az országban ekkor már egyre több helyen alkalmazták az ún. „csörléses” megoldást. Ehhez megfelelő gyakorlatra és képesítésre volt szükség. Ezért 1936-ban a cserkészrepülő csoportból Szabados József és Agg Pál Gödöllőn csörlőkezelői tanfolyamot végeztek el.

3372. „Vöcsök”-típusú vitorlázó repülőgép startja

3. A csörlőautó a zászlójelzővel

338 Ugyanebben az évben a soproni repülők részvettek a Mátyásfüldi repülőnapon és a Hármashatárhegyen magyar–lengyel repülőtáborban.

Újabb eseményt jelentett a soproni repüléstörténetben, hogy az Országos Magyar Idegenforgalmi Hivatal 1937-ben az ország több helyén, így Keszthelyen, Szentesen, Gyöngyösön, Kecskeméten, Sopronban, Balatonfőkajáron, Kalocsán, Aggteleken, Bugacon, és a Hortobágyon az egyre gyakrabban érkező polgári magánrepülőgépek fogadásához (már akkoriban évente 50–60 légiturista járt hazánkban) légiturisztikai leszállóhelyet jelölt ki. Sopronban a választás a hubertuszi repülőtérré esett. Az avatásra 1937. július 17-én több „Klemm” típusú repülőgép érkezett városunkba. Az eseményről a „Sopronvármegye” július 18-i száma nagy cikkben számolt be. Ugyanebben az évben a soproni repülők a szolnoki és budaörsi repülőnapokon is részvettek. Közben a műhely sem maradt üresen, mert újabb vitorlázó repülőgép építésébe fogtak. Az új motornélküli gép, „Hol’s der Teufel” típusú gyakorló gép, 1938-ban készült el. Berepülését Szabados oktató gumiköteles indítással a szeszgyár melletti réten végezte el.

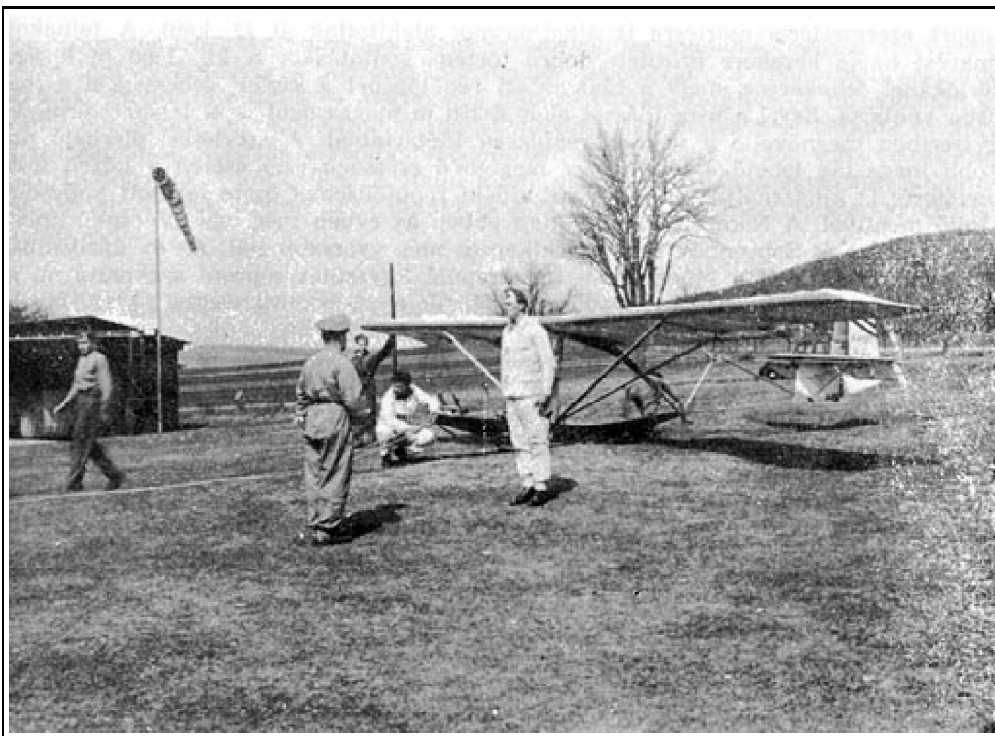
Még 1937-ben a csoport egyhetes tanulmányutat tett a vitorlázórepülés fellegváraiba, a németországi Rhön és Hornberg repülőiskoláiba, repülőtereire. Innen a Bodeni tóhoz utaztak és megtekintették a Friedrichshafenben épülő LZ-129 jelzésű léghajót.

A soproni repülőtér hangárjában szaporodtak a gépek. A „Zöglinceket” (a SAERO is itt tartotta gépét és tagjai együttes üzemnapokat tartottak a cserkészekkel) kicseleztezték, helyükre korszerűbb, nagyobb teljesítményű, könnyebben szerelhető gépek kerültek. A „Holci” mellett megjelentek a „Tücsök” és „Vöcsök” sikló, ill. gyakorló gépek. Ez utóbbiak tervezője az idősebb Pubik Ernő, neves magyar repülőgéptervező volt (2. kép).

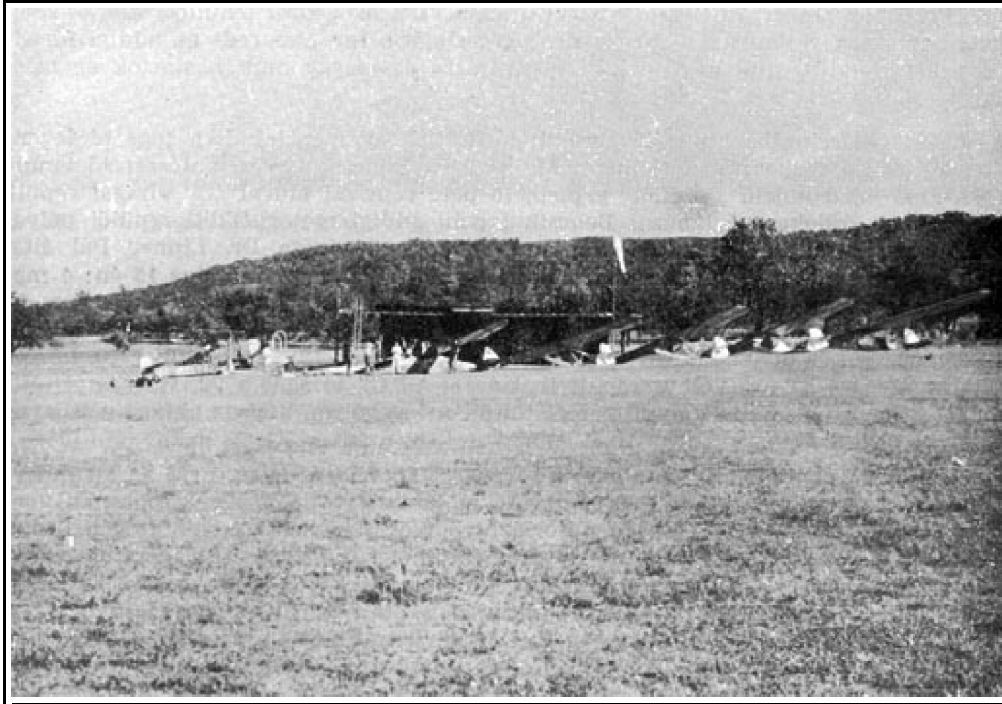
Kiszélesítették a repülők körét is. A cserkészrepülők mellett több középiskolából, így a Széchenyi

reál gimnáziumból, az Ev. Líceumból, a Kereskedelmi iskolából, az Ev. Tanítóképzőből diákcsoportok szerveződtek és rendszeresen részt vettek a repülő kiképzésben. Mivel a repülési lehetőségek ekkor még eléggé korlátozottak voltak, kísérleteket folytattak másfajta, nagyobb kiindulási magasságot és így hosszabb repülési időt biztosító indítási módokkal. Így a Hubertusi mögötti dombgerinc tisztásán az ún. csigastartós startolást is kipróbálták a lejtő előtti vitorlázás lehetőségére számítva. Sajnos a lejtő tájolása és a hozzá szükséges szélirány ritkasága miatt ez az indítási mód nem bizonyult rendszeres repülőüzemhez alkalmasnak. 1940 júniusában egyhetes repülő tábort szerveztek Sopronban. Ezen 22 repülő növendék vett részt, s amint azt a „Soproni Hírlap” június 25-i száma közli, három résztvevő: Gábor István, Kovács János és Holzhofer András kereskedelmi iskolai tanulók „A” vizsgát tettek. Később az „Új Sopronvármegye” november 13-i száma számolt be a repülő csoport szorgalmas tevékenységéről és Árkai József kereskedelmista, Hoffmann Ferenc és Kövesdi János levante, Sosztarich András reál gimnazista és Várszegi Ferenc kereskedelmista november 10-én teljesített „A” vizsgarepüléseiről.

A következő év tavasza jelentős eseményt hozott a soproni vitorlázó repülés történetébe: megszületett az első soproni „C”-vizsga. „Tücsök” típusú motornélküli repülőgéppel 1941. március 30-án Reményi K. András oktatógyakornok, műegyetemi hallgató 15–16 m/mp-es szélben teljesítette a minimum 5 perces repülés feltételét és a Hubertusz mögötti lejtő emelőterében 8 perc 16 mp-ig vitorlázott. Ugyanezen a napon Hauer Samu és Máthé Zoltán „B” vizsgát repült. Ez öt, minimum 2-2 perces repülés különféle forduló-feladatokkal. A cserkész és diák csoportok mellett a Műegyetem soproni Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kara hallgatóinak egy csoportja is bekapcsolódott a sportrepülésbe. Nagy segítséget jelentett, hogy néhányuk közülük – mint Balázs Ádámnak, Huszty Mihálynak, Czékus Zoltánnak, Reményi Andrásnak, Konrád Ödönnek – már volt valamely előképzettségük a vitorlázó repülés terén.

3394. Kezdők oktatása

5. Az 1943. évi repülőtábor

5. A következő, 1942. év a soproni motornélküli repülősport terén gyökeres változást hozott. Sikerült beszerezni egy 90 lóerős „Nash” gépkocsit, melyet a repülő 340 csoport ezermesterei csörlésre is alkalmasnak alapítottak át (3. kép). A felbakolt gépkocsi hátsó kerekére erősített dobra történt vontatáskor a kb. 1000 m hosszú csörlőkábel feltekerése, mely a ráakasztott repülőgépet a kívánt sebességgel a magasba vontatta. Ezzel a megoldással akár 2-300 m magasságot is el lehetett érni. Ez egyszeriben megnövelte a végzett repülések időtartamát. A csörléssel elérhető nagyobb magasság lehetővé tette, hogy megfelelő erősségű szél esetén a közeli lejtő emelőterét is kihasználják és így a sík vidéki repülőüzemet össze lehetett kapcsolni a lejtő mentivel. A Nemzeti Repülő Alap ebben az évben még egy „Vöcsök” típusú gépet is adott át Sopronnak és így a kiképzés még gyorsabb lett. Az év áprilisában 40 taggal magalakult a Műegyetemi Sportrepülő Egyesület soproni szakosztálya, az MSrE Sopron. Elnöke Tözsér Aladár lett. Erről a „Sopronvármegye” 1942. április 23-i száma tudósított.

A csörlőüzem bevezetése következtében a kiképzés módszere is átalakult. A gumiköteles indítással végzett kb. 30 start után a növendékek „A” vizsgát tehettek, majd a további kiképzést már csörléses üzemmóddal folytatták. Ebben az időben még nem álltak rendelkezésre kiképzésre alkalmas kétüléses motornélküli gépek. Minden repülőnövendék teljesen egyedül ült a gépben és a start pillanatától a földetérésig teljesen magára volt utalva. Az oktató repülésvezető jó előkészítő munkája különösen nagy jelentőségű volt ilyen körülmények között.

1942 júniusában ötnapos repülőtáborban 15 fő vett részt s közülük Bencsik Ferenc és Horváth József ipari tanulók, valamint Strausz Pál és Steiner Barnabás líceumi diákok „A” vizsgát repültek.

Az MSrE soproni szakosztálya, mely üzemnapjait rendszeresen a cserkész és diák csoportokkal együtt tartotta, megkapta a megígért „Vöcsök” típusú iskolagépet. Így a kis fahangárban már öt gépet tároltak.

Ezek egy kivételével csak részben vagy teljesen szétszerelt állapotban értek el. Összeszerelésük a repülési üzemnapok alkalmával – hála az ügyes konstrukcióknak – gyorsan megtörténhetett. Újítás volt és nagy segítséget jelentett egy erős, 1200 cm³-es „Matschless” oldalkocsis motorkerékpár beszerzése. Ezzel a start után a vitorlázógépről lehullott csörlőkábelt húzták vissza a rajthelyre a következő gép számára. Így elmaradt az addigi fáradságos, 2 növendék által végzett kézi visszahúzás és meggyorsult a startok egymásutánja.

6. 1943 márciusában a sajtó arról tudósított, hogy megalakult a soproni leventék siklórepülő szakosztálya (4. kép). Május 9-én Bencsik István autószerelő tanuló a HA-2145 lajstromjelű „Vöcsök” géppel, 10 perc repülési idővel „C” vizsgát repült. Példaképpen érdekes végignézni Bencsik István addigi motornélküli repülői pályafutását megmaradt startnaplója alapján: első orvosi vizsga Dr. Lipner Pál által 1941. november 5-én. Első startja gumiköteles indítással 1942. március 15-én: 4 mp-es „csúszás”. Az „A” vizsgát 30 mp-es repüléssel a harmincadik startjával tette le, s addig 6 perc 3 mp-et mutat ki repült időben a napló. A „B” vizsga feltételeit az 52., 55., 59., 60. és 61. startjával teljesítette 1942. október 12. és december 20. között, s addig 32 perc 50 mp volt a repült összideje. A „C” vizsgát a 92. startjánál tette le s ekkor már összesen 1 óra 30 percet töltött a levegőben, ami az akkori viszonyok között nem volt kevés.

1943 őszén úgynevezett „vontatásos kiképző” tábort rendeztek. Erre az alkalomra a budapesti cserkészrepülők „Prága” típusú motoros vontató gépével Sopronba vontattak egy „Pilis” típusú gyakorló vitorlázó repülőgépet, majd a vontatógép Szombathelyről elhozott egy „Cimbora” mintájú kétülékes vitorlázó iskolagépet is. Ez a szeptember 8–10-e között lebonyolított vontatásos kiképzés Nagy Árpád szombathelyi főoktató segítségével folyt. A táborozás ideje alatt Hoffmann Ferenc nyomdásztanuló, Ludván Lóránt líceumi diák. Sosztarich András reálgimnáziumi diák és Zeberer Nándor líceumi diák „C” vizsgát repültek és számos társukkal együtt a kétülékes „Cimborával” és a már teljesítménygépnek számító „Pilissel” is repüléseket végeztek. Ez volt az egyik legeredményesebb repülőtábor (5., 6. kép).

341 Sajnos éppen akkor, amikor szívós és szorgalmas munkával, ügyes szervezéssel egyre jobban fejlődtek a soproni sportrepülés lehetőségei, a rohamosan szaporodó repülési tilalmi időszakok – melyeket a háború tett szükségessé – mindjobban gátolták a repülést. A repüléstilalmi időszakokban a növendékek és oktatók továbbra is szorgalmasan kijártak a repülőtérre. Karbantartották a gépeket, felszerelést, hangárt, tisztogatták a környéket. A fiatal munkásokból, diákokból, egyetemi hallgatókból és felnőtt dolgozókból álló repülő csoport lelkesedése, összetartása, jó szelleme példás volt.

6. „Pilis”-típusú gyakorló vitorlázó repülőgép (benn a szerző mint „C”-vizsgás növendék

A soproni cserkészrepülők társelnöke a Repülő Alap és a Magyar Aero Szövetség megbízásából még felmérte a repülőtér melletti területeket bővítési céllal, de a bekövetkezett események végül végleg megállították a munkát. Az egyesület oktatóját, Szabados Józsefet, 1944-ben katonai szolgálatra hívták be és felelős repülésvezető hiányában ez a soproni vitorlázó repülő sport első és addig legeredményesebb korszakának végét is jelentette.

Bár nem a soproni repülősport történetéhez tartozik, mégis megemlítjük, hogy 1944-ben a budapesti cserkészrepülő műhely egy részlege a Harka-Kópháza majorjába költözött, s itt vitorlázó repülőgépek gyártását kezdték meg. A repülő csoport néhány tagja a nyári szünetben e műhelyben dolgozott.

A front közeledtével a visszavonuló német csapatok megsemmisítették a fellelhető repülőgépeket, felszerelést. Így pusztultak el a Sopronban lévő gépek és a hangár is. A sokévi szorgalmas munkából nem maradt meg semmi sem.

Egy statisztikai jelentés szerint 1932 és 1944 között kb. 400 fiatal részesült a vitorlázó repülés alapképzésének valamelyik formájában. Ez alatt az idő alatt, a sok 342ezer felszállás és sok repült óra alatt, egyetlen esetet kivéve, a legkisebb személyi sérülés sem fordult elő. Sajnos az az egy eset halálos kimenetelű volt. Németh Lőrinc egyetemi hallgató – amint azt az alapos hivatalos vizsgálat megállapította – egyértelműen saját hibájából eredően, a csörlőkötél leoldásának elmulasztása miatt vesztette életét.

7. A hadifogságból visszatért Szabados József, a régi repülő növendékek felkérésére, eljárta Budapesten a soproni repülősport újjászervezése érdekében, de az országhatár közelsége nem tette lehetővé a repülősport újbóli megindítását városunkban.

Egy újabb próbálkozás is meghiúsult, amikor Bencsik István, Hoffmann Ferenc és Sosztarich András „C”

vizsgás vitorlázó repülők Budapestről egy roncs állapotú „Vöcsök” típusú gépet szereztek a Hármashatárhegyről és azt Sopronba szállították. A gép tárolása a Major közben, a Víz- és Csatornamű V. faszínjében történt. A kijavítást a régi repülőkből és néhány új jelentkezőkből álló csoport oly sikerrel végezte el, hogy a hivatalos gépátvevő a gép repülési engedélyét kiadta és a gondos munkát külön megdicsérte. E javítás költségeire és az újra szerveződő Országos Magyar Repülő Egyesület (OMRE) soproni csoportjának támogatására a Városi Tanács 2000 Ft-ot szavazott meg. A csoport adminisztratív ügyeit Sámson Gyula, a Mérnöki Hivatal alkalmazottja intézte. A kijavított gép a május 1-jei felvonuláson is résztvett és szétszedett állapotban egy házilagos gyártású szállítókoszin a posta egyik gépkocsija vontatta. Repülőgép már volt, de még sokminden hiányzott a repülés megindításához, legjobban az engedély. Az „öreg” repülők végeztek ugyan néhány „fekete” startot a szétszedett állapotban, közben a városból a Hubertusra (!) kiszállított géppel és az egyedül megmaradt „kinccsel”, egy öreg gumikötéllal, de ezek a repülések nem voltak sokáig folytathatók. Ezek voltak a mai napig a soproni sportrepülő élet utolsó Sopronban végzett repülései.

Győrben oktatói tanfolyam volt 1948. május 3–30-a között. Ezen Sopronból Bencsik István vett részt. Az volt a terv, hogy a tanfolyam sikeres elvégzése után – ha a repülést mégis engedélyeznék a város mellett – mint felelős oktató irányítani fogja a megújuló repülősportot. Egyidejűleg a helyrehozott gépet is kölcsönvették és Győrbe szállították. További sorsáról nincs tudomásunk. A gép szállításához ugyancsak igénybevett szállítókoszi használatlanul még jó hosszú ideig árván álldogált a győri repülőtér egy félreeső helyén. A soproni repülősport újraélesztésének ez a második próbálkozása is sikertelenül zárult. 1948 szeptemberében a már Győrben megtartott tanfolyamon még résztvett hét soproni jelentkező, akik közül Sámson Árpád „B”, Antal Ferenc, Nitsch László, Ekhardt Tibor, Szauer András, Szalai Béla és Bényi János „A” vizsgával tért vissza. Bencsik István elvégezte az OMRE oktatói továbbképző tanfolyamát is és 1949-től az ország különböző repülőterein működött tovább oktatóként. A lakatos-gépkocsiszerelő tanulókból lett repülőoktató szerezte meg Sopronnak az első, az országban 19. ezüstkoszorús teljesítményjelvényt. Ehhez a bakonyzentkirályi Öreghegy lejtője előtt öt és fél órai, a budapesti, Hármashatárhegyi repülőtérrel indulva Ceglédig repülve 75 km-t és eközben 1666 m magasságot teljesített.

8. Az utolsó – csak részben sikeres – próbálkozás Sopron repülősportjának újbóli életrekkeltésére kb. 1950-re tehető. A kis részben a korábbi repülőcsoport tagjaiból és új jelentkezőkből alakult egyesület egyik szervezője Brattlné Csonka Blanka volt. A döntő többségben munkásfiatalokból álló csoport első összejövetelét az Új utcai volt cserkész-helyiségben tartotta. A létszám a megalakuláskor 20–25 között volt. A munkát az előkészítő elméleti előadásokkal kezdték meg, melyeket Horváth Zoltán soproni egyetemi hallgató tartott. A kb. egy évig tartó előkészítés közben felvették a kapcsolatot a pápai „Perutz” repülőklubbal, Lengyel Zoltán repülésvezetővel. Ennek eredményeként a soproni csoport tagjai az elméleti előkészítés után a pápai klubnál gyakorlati kiképzésben részesülhettek. Hétféteken vonaton, ill. esetenként a Pamutipar, az Öntöde, a Zárgyár vagy a Selyemipar gépjárműjével utaztak el Pápára. Az iskolarepülések még itt is „Tücsök” és „Vöcsök” gépekkel folytak. Később Brattlné lemondott a klub vezetéséről, de továbbra is a csoport 343tagja maradt. Az irányítást Boros Miklós vette át. Ennek a csoportnak is sikerült egy „Vöcsök” gépet szereznie, melynek tárolása a Járási Tanács épületében történt, ahol később összejöveteleiket is tartották. Innen a volt törvényszéki épületbe kerültek. E csoportból számos fiatal tett „A” és „B” vizsgát. 1950 után még egy ideig tevékenykedtek, azután tevékenységük abbamaradt. Sopronban repülést nem végeztek.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Gecsényi Lajos: Elképzések a

Gecsényi Lajos: Elképzelések a Rábaköz önvédelmének megszervezésére a XVII. század közepén

1. A Dunántúl nyugati sávjában a védett, békésebbnek tűnő vidékek sorába tartozott a folyóktól, kiöntésektől körülvevett Rábaköz, ahol a helyi lakosság huzamosabb időn át oltalmat találhatott. A szigetjellegűnek tartott területet a győri és a pápai várak távolabbról, a hódoltság irányából fedezték, mindenesetre a legnagyobb katonai erővel. A rossz állapotban lévő mérgesi, bodonhelyi, keszői váracsok közvetlen a Rába vonalát lettek volna hivatva ellenőrizni, a góréknak nevezett figyelőpontok láncolatával együtt. Távolabb, a kapuvári kastély a „hátország” védelmét látta el, inkább a kóborló fosztogatókra ügyelvén. Mindez elégséges lehetett átlagos viszonyok között, de korántsem volt megfelelő védelmi rendszer, ha a török észrevétlen felbukkant a Rábánál vagy ha nagyobb rabló csapatok verődtek össze a folyón innen. A Rábaköz békéje, gyarapodása a XVII. század közepén ugyanis általánosan ismert volt és a „zsíros falat” reménye igencsak ingerelte valamennyi rablót, volt az török szpáhi, janicsár vagy szökött zsoldosokból összeverődött garázda gyülekezet. Ellenük csakis összefogással, valamennyi helyi erő mozgósításával, illetve megelőzőként a szilárd belső rend megtartásával lehetett védekezni.

Ilyen öntevékeny kezdeményezésről szól az az instrukció, melyet Nádasdy Ferenc országbíró, Sopron vármegye egyik leggazdagabb földbirtokosa adott a rábaközi védelem ügyében folytatandó tárgyalásokra Horváth György és Falussy Miklós (1663-ban Nádasdynál „primarius aulae nostrae familiaris”, 1669-ben Vas megye egyik alispánja, Vas és Sopron megyei középbirtokos számára, illetve az a válasz, melyet Szent-Tamássy Máté csornai prépost és Palonyay István állított össze. Mindkettő 1656-ból.¹⁽⁸⁸⁾

A Nádasdy által saját kezűleg aláírt és lepecsételt utasítás foglalkozik a Rábameder szabályozásának és ellenőrzésének problémájával (ezzel együtt a folyómeder karbantartásával), az átkelőhelyek védelmével, a támadások idején aktivizálandó védelmi rendszer létrehozásával. A Rába folyó tisztítása ügyében több korábbi országgyűlési dekrétum folytatásaként 1655-ben az országgyűlés, éppen Nádasdy Ferenc elnökletével, Szent-Tamássy prépost és mosok részvételével küldött ki bizottságot.²⁽⁸⁹⁾

Nádasdy javaslatának döntő eleme, hogy a hódoltsági parasztvármegye rendszeréhez³⁽⁹⁰⁾ hasonlóan a tősgyökeres (azaz állandóan helyben lakos) rábaközi lakosságot egy felelős választott kapitány irányításával, tizedesek és vajdák alatt fegyverbe ³⁴⁴állítsa, bármikor a vidék védelmére mozgósíthatóan. A védelem erősítésére önmaga is ígéretet tett a tulajdonában lévő bodonhelyi kastély őrséggel való ellátására, helyreállítására. A kapitányi tisztséggel, a folyóval kapcsolatos munkálatok szervezésével, a töltések karbantartásával, a titkos átkelők elrontásával, a meder tisztításával – vélhetően éppen az országgyűlési döntés alapján – Nádasdy a csornai prépostot javasolta megbízni.

Szent-Tamássy és Palonyay válasza a konkrét helyzetet ismertette. Ebből kitűnt, hogy a fontos átkelőhelyeknél, Mórchidán, Bodonhelyen (és a nem azonosítható Ásványon) alig volt számottevő vigyázás, a vág hídnál és a Répcén Gyórónál nem volt őrség, a keszői várban riasztásra szolgáló mozsárágyú. Az önvédelmi rendszer alapelveként a dokumentum leszögezte, hogy az árvíz és a török támadás elleni védekezésből sem nemes, sem katona, sem polgár (azaz jobbágy) nem vonhatja ki magát. A török támadás hírére mindenki köteles, fegyveresen, kijelölt helyére sietni. A védelemben való részvétel érdekében a „polgár” az „urdolgát” (robotot) is otthaghatja.

2. Nemzetes Horváth Gyeörgy és Falusi Miklos uraimék instructioia, mit köllessék Rábaköznek megh maradássára nevünkkel proponallný

Primo. Kegyelmetek io akaratumkat ayalvan eő Kegyelmeknek, ieleneze megh, hogy mind országunk constitutioia szerint, s mind ugy mint földesur az kinek Rábaközben, hanem többis, de sokaknál nem kevesebb jószága es értéke vagyon, hazánk szeretitülis viseltetvén, kívántunk ugy provideálný, hogý mind magok s mind általok ez az darab föld békességben maradhasson; melyre, hogy eő kegyelmekis félre vetvén minden tekintet, szűvesebben reá lepienek, szeretettel incze nevünket, aialván a mellett mindennemő segítségünket, mind eő Fölségénél s mind más szükséges heleknel.

2. Ugy tapasztaltuk mégh ekoráigh azt az darab földet, hogý rontotta legh inkább az magok között lakozo sok gonosz tévő lator, melyek kétt rendbeliek; némelyek helyyessek, eörökössek es hely tartok, tús gyeökeressek; némelyek lakoosy ugyan annak az földnek, de hátán háza, es ma itt, holnap mássut valok: mindenik felerül azért külömben valo rendelésnek, es gondviselesnek kevántatik lenný, kiról ide alább irunk.

3. Vesztegeti Rábaközt az sok mindenfelől valo belé iáro ésmeretlen czeléd, kik mássut roszul czelekedvén ott tartozkodnak, ott telepednek nyomorgatássával, énségivel az szegénysségnek, gonosz hire teriedissivel Rábaköznek, kik szaporittyákis az Rábán valo kelőket, utolso romlására ugy fordulhat annak az darab földnek, s mindennapi fogyatkozására az sok szegény embernek, kiknek lovokat, eókrőket es más marháiokat iktatják azon által.

4. Fílelme Rábaköznek az töröktül, kinek aligh vagyon az Dunán innend valo egy darab földre oly szeme, mint árra, gondvisselitis kevesebb nincz, mint viszont árra, az egy kiezin es gyakorta szár közepigh által gázolható Rába minden bátorssága, melys utolso gondviseletlenségben iutot már.

5. Ezeknek találhatni ugyan I[ste]n után io remediumokat, czak hogý tapasztalható képpen ugy láttuk megh eddigh, könnyebben vigeztünk, hogý nem mint az vigezist megh állottuk: mindeneknek fölőtte szükséges azert közakarattul megunk oltalma mellett olyat czelekednünk, hogý az mely hazáig heréie, azt követny nem akarná, büntetésre tétessék, es minden nemő respectus, engedelem nélkül, az abbul iuttando büntetis közakarattul az Rábaköz segítségére, es oltalmára fordittassék.

6. Mely megh léyén, elssőbenis az benne lakozo latroknak el távaztatássára szükségesnek ítéjük, hogy senki ésmeretlen, hadnagyságok alá senkitül ne irattassék, sött á menyre lehet oly se, az kinek háza túze zálogia ninczen; avagy legh alább ha valamely bevételikis, Rábaközben lévő tús gyökeres fizethető embernek vagy assecuratioiara hogý iámbor lészen, vagy kezessigire irattassék hadnagyságh alá; hogy az tégyen eleget érette ha kárt tenne; Ha penigh valamely hadnagý ezen kívül valakit be írna, es kár tévő katonáiát kézhez nem adhatná, nyilván megh bizonytatván az kár, hadnagya tartozzék megh fizettný. Ki se mehessenek Rábaközből [345](#)penighlen tisztvisselőiök levele nélkül semminemő dolgokert, es hogy azon levellel töbször ne élhessenek, mindenút az kelőkön megh hagyattassék, hogy az Rábaközbeli ember bemenvén Rábaközben, levelit tartozzék az kelón állóknak kezekben adný, es a nélkünt által se boczattassanak, viszontagh hazáiokban; az kelón állokis penighlen minden hétben az haszonlo czedulákat tiz-tiz forint birságh alatt, ha valami czedulát el dupmálnanak, tartozzanak annak az tisztvisselőnek küldenný, az kit Rábaköz gondvisselőinek választany fognak eő Kegyelmek, kirúlis alább irunk.

7. Hasszonloképpen az idegen imminend, amonand jóvőket es czatázokat, avagy czata szine alatt hozzáiok terőket, valakiknek passussok es levelek tisztvisselőiktül nem vólna, be ne boczássák; sött az olyanok akar hol Rábaközben tapasztaltatnak, minden nála lévő partikáia azoknak praédáiára titessék, az kiktül

hassomlo levei iáro esmeretlenek megh fogatnak, es magokis várokban rabságban vüttessenek.

8. Az töröknek rablása ellen oltalom ugyan az Rába, de az mellet nagyobb oltalom az vigyázás, es az io eórizet. Az mi az Rábát illeti, úgy tudgyuk az osztoruk anny romlasban iutottak már, maid az réghi jámborok épülete fenekkel föl fordul, el folya egisz Rábakőzt az viz, haszontalanná teszi; az Gyeőr felől valo Rába el apad, az iszap be önti, es csak nem új munkát köllenek csinálný, im az nem régen csinált ássássokis haszontalanná lesznek, be dülnek az sok szekerözök által, látór által, tizanny az hamis, mint az igaz kelő; sött, megh ottis az hol derék kelőknek köllenne lenný, ninczen őrző, ninczen vigyázo, edgyk az mássiktul vévén példát, ninczenis kihez halgatnýok, futný inkább hogy sem mint oltalmazný szalad az szegésségis. Valónak ugyan az vármegyének sok io gondolati, goorekat építették, haiduk fizetissire penzt vetettek, ki szettik, perceptor töltözött é, vagy ki, véle, semmi látattya: melyre nizve egy állandot köllene már egyszer vígezny s tetzenik nekünk: hogy az gyeőri Rába tisztítására, osztorok es arkok csinálására fő gondvisselőnek választannák czornai praepost uramat, bizonyos pallerokat rendelninek eő, Kegyelme melleie, kik az dolgot inteznék, es az Rába vizeket igazittannék, hogy száraz údőben kapuvári várunkat szarazzon ne hadnák, az mint valahánszor már csak nem megh történt; az előt valo údőkbenis, a czornai praepostok io emlikezetre hassomlo dolgokat vüttének véghben, nem kietleő ez mostanýs nagy szeretettel fáratsságát nem kémilli. Edgyütt köz akaratul vígezzék el aztis ő Kegyelme, es az tilos kelőket vágassák s erőssitessenek be. Capitalis poenát tévén az ki azt föl bontya, es szabad praedanak hagývan az kit azon tilos kelőkön által iárný tapasztalnának. Az mi, az katonai oltalmat illeti, hogy másoknak io peldáira legyünk, magunk hurré teszük ő Keg[yelme]knek, hogy el vigeztők telyességesen magunkban. Bodonhelt mindenesül szabad helye tészük, melynek castélya építesse segitsigét ő Keg[ye]lmeiktul szeretettel kévanyuk, oda böczületes fő renden valo szolgankat teszük, a ki az katonasságot gyarapicza, es zabolábanis tarcza, eő Kegyelmeikkel oltalmokra köz ertelembe legyen; De ehez szükséges, hogy embersiges embertis válaszon eő Keg[yelme]k, az kitől az katonai állapotban az a darab föld közönsségessen fügiön, nem tovább, hanem csak az mi ánnak az darab földnek oltalmára szüksség. kévántatik azis, hogy legh alább minden fertály esztendőben mustráia legyen Rábaköznek, sok io iffiu legénný lévén, paraszt legenýs, azoknak vaidáiók, tizedesek tittessenek, kik bizonyos büntetéssek alatt feyvert tartaný tartozzanak. Edgyet köll Gyeőrrelis értený és az szomszéd végh házoczkával, kikkel bizonyos ielt köll végezny, melyre szorgalmatosan vigyázván mindgyárt iel adattassék lövessel, es el rendelvén meýk része az földnek, mely hová tarczon, minden felől ki ki az maga helyre feyveresen büntetis alat siessen. Haszontalannan látzanak nekünk az gorek, mert szük az pénz magyarnál s nehezen fizet abban valo vigyázók[na]k, de az maga keni munkáit inkább nem szánny: javalyuk azert, hogy inkább az goorek helet széles és mély árkok arkoltassanak, enyháný izben valo tuskés kertekkel oly helén, az hol félő volna az törökök[ne]k által menetele, melyeket minden esztendőben könnyen uýthatnak, es az melyekben kónken inkább mint vizetis vühetný, fenek föld lévén Rábaköz; az derék penighlen hidákon hogy megh tartassék az vigyázás, az kit ő kegyelme fő gondvisselót választanak, annak incumbályon az árra való vigyázás, es azok[na]k gondvisselatlenséghe, ha mi oly történnék büntetisse.

3469. Es noha minden ionak gyakrabban ellenközöie találkozik, aligh hidgyük, hogy akadályok nélkül legyenek ezekis; mindazon által csak egyezzenek eő Keg[ye]l[me]k, ha mi io ezekben eő kegyelmeknek tetzik avagy ehez valami több iot találnak, mý ő Főlséghe kegyelmes auctoritássávalis, s az országtul nekünk adot hatalmunkal készek leszünk az köz iotu] idegeneket magunk oltalmunkra kényszerítény.

10. Ha mi ezeken kívül occurrálnak, es kéváltkeppen, hogy az egész vármegye nélkül ezeket nem concludálhatnak, azokat hadgyuk az Keg[yelme]tek dexteritássára, hogy Keg[yelme]tek mind ánnak az darab földnek oltalmának s mind az magunk böczületinek consulályon; mivel mý ezt az eő magok

instantiáiára czelektettük. Actum in castro nostro Szeibersdorff. Die ultima mensis novembris anno domini 1656.

Groff N. Ferencz m. p.

Anno 1656 die 5 Decembris

Az rábaközi difficultasok, mellieket Groff Nadasdi Ferencz urunk eő Nag[yság]ának kültek chornai praepost Szent Thamasi Mathe es Paloniay Istvan uraimek által

1. Moriczidan az reghi szokas szerent az tizenkét haidu continue megh legienek, egiebirant ha ugi nem találtnak toties quoties tizenkét forintot az ott *valo* gondviselőn megh vehessek, az mint az varmegie prothocollomiában be irattatot, es azt az rábaközi szükségre fordichák.
2. Az Bodonhelreis iob gondviselés legien, mert ottis hol chak egi, hol chak ket haidu állia a strasat. Az kastelis el pusztult, lövésre valo porok sinczen hirt sem lühetnek.
3. Az Asuanion valo kelők, es az hidnak ez elei igen rosszak, mellý miat az utas emberek kárt vallanak. Azok megh chináltassanak. Haidukis kivantatnak az kapu őrzésére, mert chak az egi vámos állia nappal, estvére be megien Bodonhelre, es eýel ha olý siető hir iün, be nem ióhet, ez az latrok feöl nythattiak, es ki mehetnek raita. Kivantatik boronával az két mellieket be allittani, hoga ember melléie alhasson.
4. Az vághy hidis igen rosz, hoga az uton iáro emberek kárt vallanak marhaiokban, es embert sem tarthatnak rajta az kapu őrzésére, az vámot pedigh megh vészik. Ezis megh czinaltassék, es az vegezés szerent az hidon haiduk allattassanak. Hanem az mint az prothocollomban be vagion írva, az varmegie az vámot el vehesse túlők, es az hidnak épületire fordittassek.
5. Az Lengiel molnánál valo kelő el bontassek, mert sok lopot marhát visznek által raita.
6. Sebesnél sem enzettetik megh az kelő.
7. Az gioroi kelő az végezés szerent sorompos legien, es azt hitvős haiduk álliák. Ha nem, be szagattatik.
8. Az górék megh fodettessenek, hoga falu szám szerent, mikor kivantatik, belé alhassanak.
9. Az idegen földről es végekből be iött czavargo, avagi quarteliozo lovasok, avagi haiduk, akár kik legienek, levelek nem lévén uroktol, capitanioktul, hadnagioktul, avagi vaidaktul, megh fogattassanak, es lovok, fegiverék el vetessenek, az ki iambor lészen, igazicza magat.
10. Rabaközben mas idegeneknek ne legien szabad quarteliozni, mert elegh katona, haidu vagion Rabaközben, hanem ha az szükségh kivannia. Egieb arant ki vezettetik.
11. Mind az viz ellen, s mind az török ellen, az hol kivantatik mindenüt epiezenek, senki ebben szabados ne legien, se nemes, se katona, gialogh, se polgar birsagh alat.
12. Ha az török hir érkezik minden ember lovas, gialogh sietseggel, io fegiverrel, az hova kivantatik, oda mennienek. Az ki el marad megh birsagoltassek, meli az közönséges iora fordittassek.
13. Hoga ha Giöröt avagi pápán lünek, az hol mosárok vannak Rabaközben, mindenüt lüýenek, ha el mulattiok büntetese legien.

34714. Az kik latrokat hatoknál tartanak, vegere menven rea mehessenek, es megh foghassak, es az orgazdát erdeme szerent megh büntethessék.

15. Érsek uramat eő Nag[ysag]at informalni, hogy Keszőben hir mondo mosár tartassék.

16. Az molnarok urokhoz valo biztokban igen feöl veszik az malom feieket, feöl tartván az vizet, meli miat sok károkat vallunk. Azokat szállítani, es mint annak az rendi, az szerent legienek. Egiebarant megh bünleltetnek. Ezeket pedig mind valamenni molnarok vannak, mind azok chelekessik.

17. Kivaltkeppen az keczkedi molnar az minemű zugót az varmegie czinált az malom mellett, azt be töisselte, meli miat az osztrokonnis fölliül iár a viz, es sok karokat teszen. Az feöl nyttassek, es az viznek ut adassek, egiebirant büntetese léssen.

18. Az kapui uraimek az Rábát az hidnál ugi ki szoritottak, holti az utat által foliván, nagi veszedelemmel mennek által az szekeresek, meli miat az gykéniesis elromol. Az megh töltessek.

19. Mikor az polgárt az Rábára, avagi haidusagra hirdetik, az ura dolgatis hatra hadgia, mivel ez szükségesebb, ezt birságh alatt el ne mulassa, es az tisztviselőktül se bántattassanak.

20. Török rab ezen Rábaközön által ne vitessek. Ha katonak hoznak az szemek be köttesek, szokas szerint.

21. Az moriczidai es malomsokiak az Rába mellicket ne mereszelliek vagni, hogi ut nytas ne legien az Rábára. Ha raita tapasztaltatnak, minden marháio el vétetnek es maguk megh fogattatnak, az haiok az kasteli alá vitessenek eýelre.

22. Az marcztalövi erdő fáiat az hidra vigiek, mert ha iégen czinálnak utat mind el vetetik.

23. Kivantatik ezis hogi mind ezekben egi feő gondviselő tétessék az kitül mindniáián az egesz Rabaköz fügiön es egiet értvén véle az szófogadatlanok megh büntettesenek. Es mind ezeket effectusban vegie. Ezeken kivül ha mi oly difficultasok occurálnak, követ uraimek azokrolis eő Nag[ysag]át informalliak.

Jelzete:

Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv Archiv Csáky (A Csáky család szepesmindszenti levéltára) Fasc. 103. No. 11.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Grüll Tibor: Gensol János Ádám könyvtárának maradéka

Grüll Tibor: Gensol János Ádám könyvtárának maradéka

A Soproni Szemle hasábjain nemrégiben Nikolics Károly foglalkozott a neves soproni származású orvos-meteorológus, Gensol János Ádám életművével.¹⁽⁹¹⁾ Gensolnak szoros kapcsolata volt a könyvekkel, nemcsak munkájából kifolyólag, hiszen 1701-ben a páduai egyetemen ő volt a német natio könyvtárosa.²⁽⁹²⁾ Magánkönyvtáráról mindaddig nem volt tudomásom, amíg a Berzsenyi Dániel Gimnázium és az Evangélikus Konvent. könyvtárában végzett egykori könyvtulajdonos-bejegyzések ³⁴⁸kutatása során rá nem bukkantam két általa szignált kötetre (nr. 1–2). Az igazi meglepetés azonban akkor ért, amikor 1990 augusztusában a ruszti Hajnóczy-könyvtárat vizsgáltam át hasonló szempontból. Itt ugyanis további 13

könyvét találtam meg, melyeknek listáját itt adom közre:

1. Valsalva, Antonio Maria: De aure humana tractatus. Trajecti ad Rhenum, 1707.

Bejegyzés: Ex Munificentia Illustrissimi Dni Comitum Joh. Palffy supremi locumtenentis. D Gensel.
(SBG Ha 29)

2. Musaeus, Johannes: Tractatus de Ecclesia. Jenae, 1675.

Bejegyzés: Dono dedit Bibliothecae Conventus Evangelici Joh: Adamus Gensel Eques D. Marci Phil: AA: LL: Chir: et Med: D: Academiae Caesareae Collega, d. Diodorus, Poliater Soproniensis, m.p.
(SEK Ld 258)

3. Lexicon Doctrinarum Graeco-Latinum. Basileae, (1562).

Bejegyzés: Ex sponsione ra(ti)o(n)e Kolonics, tempore hactenus vivens cum ch: s: me possidet D. Gensel.
(Hajmóczy P. 6.)

4. Melanchton, Philippus: Erotemata dialectices. Witebergae, 1548.

Bejegyzés: (1) Christophorus Gensel. (2) Joha. Adamus Gensel Sempronensis. – Ex libris Joh: Adam: Genselii Ao. 1692 die 1. Junii.
(Hajmóczy K. 78.)

5. Scriptorum publicae propositorum a gubernatoribus studiorum, in Academia Wittebergensi. Wittebergae, 1568.

Bejegyzés: Sum Johannis Adami Genselij. Ao, 1694. d. 18. Septemb.
(Hajmóczy J. 36.)

6. Melanchthon, Philippus: Examen eorum ... qui adiuntur ministerium evangelij. (Wittebergae), 1569.

Bejegyzés: Sum Johannis Adami Genselij.
(Hajmóczy F. 120.)

7. Stumpff, Johannes: Des grossen gemeinen Conciliums zu Costentz gehalten. h.n., é.n.

Bejegyzés: M. Chr. Genselius (Gensel János Ádám édesapja)
(Hajmóczy H. 13.)

8. Luther, Martin: Lucubrationes pars L Basileae, 1519.

Bejegyzés: M. Chr. Genselius possessor.
(Hajmóczy F. 6.)

9. Chemnitz, Martin: Postilla oder Auslegung der Evangelien. Franckfurt am Mayn, 1593.

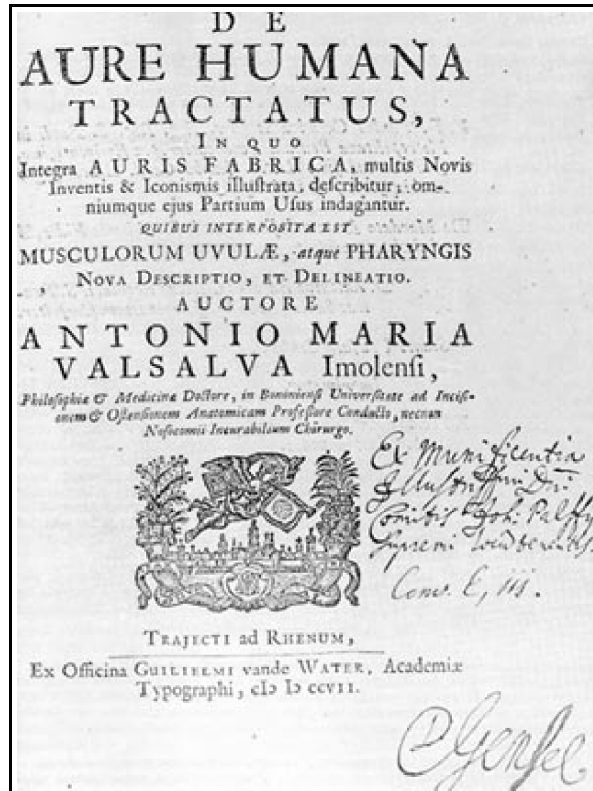
Bejegyzés: Annumeror supellectili Johannis Adami Genselii P. Ao. 1693. Die 26. Febr.
(Hajmóczy F. 3.)

10. Concordia. Dresden, 1580.

Bejegyzés: (Sum Johannis Adam Genselij Ao. 1694. Die 18. Decembr(is)).
(Hajmóczy D. 1.)

11. Pezelius, Christophorus: Argumenta et oblectiones. Neostadii. 1580.

Bejegyzés: Sum Johannis Adami Genselij Ao. 694.
(Hajmóczy C. 69.)

[349](#)Gensel János Ádám tulajdonosi bejegyzése

[350](#)12. Pezelius, Christophorus: Argumenta et responsiones. Neostadii, 1581.

Bejegyzés: Ex libris Joh. Adami Genselij m.p.

(Hajnóczy C. 70.)

13. Corpus Iuris Civilis. Aureliopoli, 1604.

Bejegyzés: Sum ex libris Johannis Adami Genselij. Ao. 1694. constat 5 fl.

(Hajnóczy L. 5.)

14. Wurmser, Johannes: Exercitationes Academicarum ex Jure publico depromptam. Tubingae, 1654.

Bejegyzés: Sum Johannis Adami Genselii, accepi dono a J.E.M. Anno 1692. die 20. Apr.

(Hajnóczy L. 31.)

15. Initia Doctrinae Physicae. Lipsiae, 1563.

Bejegyzés: Sum Johannis Adami Genselij Anno 1694. d. 20. Maj.

(Hajnóczy N. 54.)

16. II. Ferdinándról szóló történeti munka (címlap nélkül).

Bejegyzés: Sum ex libris Johannis Genselii. A. 1692. Die 17. Aprilis.

Accepi dono a J.E.M.

(Hajnóczy M. 94.)

A ruszti Hajnóczy-anyagban még egy rá vonatkozó érdekességet találtam: Johannes Mauritius Hoffmann

Genselről mondott gyászbeszédét.³⁽⁹³⁾

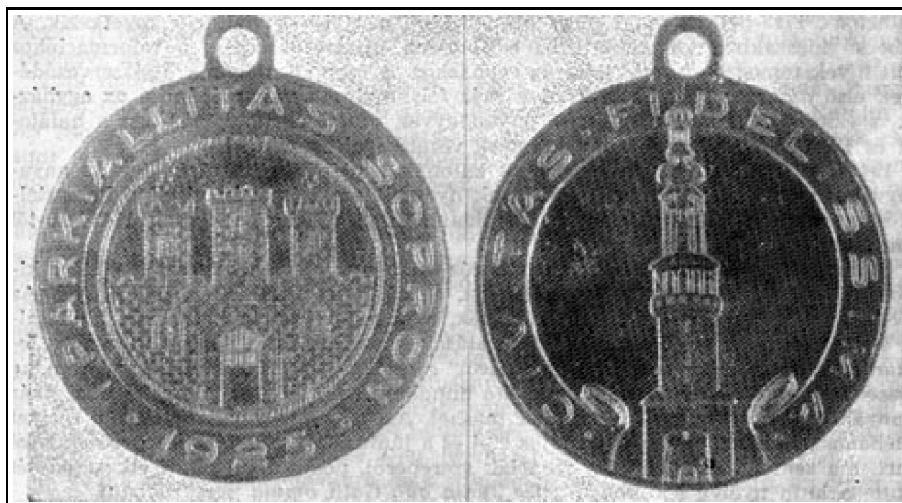
A fenti könyvanyag áttekintéséből megállapíthatjuk, hogy a datált bejegyzések mindegyike Gensel hazatérése, vagyis 1703 előtről származik. A kötetek 98%-a antikva, vagyis 1601 előtti kiadás. Egyetlen 1707-ben megjelent kötet van (nr. L), amelyről biztosan állíthatjuk, hogy már magyarországi tartózkodása alatt vette. Ez is azt az általános képet látszik igazolni, hogy a peregrinus diákok egyetemi éveik alatt gyűjtögettek össze könyvtárakat, mert idehaza sem pénzük, sem lehetőségük nem nagyon volt annak fejlesztésére.⁴⁽⁹⁴⁾ Természetesen az is lehet, hogy ez esetben a későbbi tulajdonos, Hajnóczy Dániel, tudatos gyűjtőmunkájával, vagyis valamilyen szempontú szelekcióval állunk szemben.⁵⁽⁹⁵⁾ Erre engedne talán következtetni az orvosi témájú könyvek viszonylag kis (nr. 15), és a reformátorok műveinek és általában a teológiai témájú könyveknek nagy száma. Ebből a tényből is levonhatjuk azonban azt a következtetést, hogy Gensel János Ádám nem véletlenül és főleg nem jogtalanul birtokolta a *poliater* (ma azt mondanánk: polihisztor) címet.

Gensel könyvtáráról jegyzék nem maradt az utókorra. Ennek hiányában is alapos indokunk van azt gondolni, hogy a neves doktornak tartalmilag és nagyság tekintetében egyaránt jelentős házi bibliotékája lehetett. További kötetek felbukkanása az ország bármelyik könyvtárának átvizsgálása után még várható.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Barbalics Imre János: Adat Sopron érmészetéhez

351 Barbalics Imre János: Adat Sopron érmészetéhez

1991. jan. 13-án Szombathelyen a helyi és a megyei éremgyűjtők szokásos havi összejövetelén sikerült vásárolnom az alábbi soproni vonatkozású érmet.

Az 1925. évi soproni iparkiallitás emlékére készült érem (Király Tibor gyűjteményéből)

Az érem anyaga: óntövezet felületi nikkkel-króm kezeléssel. Fülös érem, saját anyagából préselt füllel. Átmérője 22 mm, a fülön keresztül mérve 31 mm. Vastagsága 1–1,2 mm. Az előlap 0,8 mm-es peremén belül 3 mm vastag, sima körcikkmezőben mélyített, 1,5 mm-es felirat: IPARKIÁLLITÁS SOPRON *

1925. Majd 0,2 mm vastag, mélyített kör következik, újabb, 1 mm széles sima körcikk, majd újabb vastagabb és mélyebb, 0,5 mm vastag kör. Ezen belül 17,5–18 mm átmérőjű belső kör: ennek magassága megegyezik a belső, mélyített éremsíkkal. Ebből emelkedik ki a 0,5 mm magas, domború, az érem peremével megegyező magasságú Sopron címer: várfal két ablakkal, nyitott kapuval, három bástyatoronnyal. A középső bástyatorony magasabb, mint a két szélső bástyatorony. A középső bástyatornyon két, egymás feletti ablakkal. A két szélső bástyatornyon egy-egy ablaknyílás van, a bástyatornyok felett csillag.

A hátlapon 0,5 mm-es, kiemelkedő perem, ezen belül 3 mm széles, alján nyitott, szalagszerű körcikk látható. Ezen belül mélyített, negatív, 1,5 mm-es felirat: * CIVITAS * FIDELISSIMA *. Majd 20 mm átmérőjű, 0,5 mm mélyen süllyesztett kör következik: ez alul talpban végződik. A mélyített körben helyezkedik el a függőleges tengelyt is képező Tűztorony domború ábrázolása, amely az érem peremével azonos magasságú.

Az érem 1925-ben készült a soproni iparkiállítás emlékére. További kutatások avagy esetleg véletlenek több, esetleg más anyagból készült példányt is eredményezhetnek.¹⁽⁹⁶⁾

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Katona Imre: Tallózás a csapodi római katolikus plébánia anyakönyveiben

352 Katona Imre: Tallózás a csapodi római katolikus plébánia anyakönyveiben

1. Csapod egyházát 1359-ben¹⁽⁹⁷⁾ említik először okleveleink, alapítása valójában évtizedekkel korábbra nyúlik vissza. A reformáció az 1580-as években köszönt a falura,²⁽⁹⁸⁾ az ellenreformáció pedig a XVII. század 60-as éveiben. 1699-ből már két vizitációnk is maradt fenn az egyházzól. Az egyik: vázlat a Hevenessy-gyűjteményből, melyet a budapesti Egyetemi Könyvtár Kézirattára őriz.³⁽⁹⁹⁾ A másik, ugyanennek a felvételnek a teljes szövege.⁴⁽¹⁰⁰⁾ A vázlat a filiákról, így Pusztacsaládról és Himodról is beszámol, a végleges példányból ez az állapot-beszámoló hiányzik. Ugyancsak van vizitációnk 1713-ból is, majd nagy hiátus után, az 1759-es vizitáció következik. A közbeeső időszakban következett be a plébánia újjászerveződése, a reformációhoz átállt hívek tömeges visszatérése az egyházhoz. A csapodi plébánia újjászerveződésének első dátuma: 1724. Ettől kezdve már folyamatosan van plébánosa az egyháznak, s ekkor indul meg a születési anyakönyvek vezetése, mely 1759-ben a halálozási és 1749-ben a házassági anyakönyvek vezetésével egészül ki.

1945-ben a faluba bevonuló szovjet katonák a plébánia irattárát, így az anyakönyveket sem kímélték meg, pusztításuk nyomait ma is magán viseli a keresztelkedési anyakönyv mintegy első 20–25 oldala. Ezért a születések csak 1745–50-től kutathatók.

A vizsgált időszakban két olyan háborús esemény volt, mely falvaink életére kihatott. Egyik Napoleon 1809. évi háborúja, a másik az 1848–49-es események. Az 1809-es nemesi felkelés eseményei ismertek, a beszálló francia katonaság kiadásairól, élelmezési gondjairól részletes kimutatások maradtak fenn Sopron vármegye levéltárában, de a katonaság magatartásáról, megjelenéséről falvainkban, viszonylag keveset tudunk. Ezért is figyelemre méltó minden erre utaló, ezt pontosító adat akár az anyakönyvekben maradt fenn, akár máshol. Azon az egy mondaton kívül, melyet a plébános az anyakönyvbe – a május 22-i és a június 15-i születési bejegyzések közé – írt, ma sem tudunk többet a franciák szerepéről, pedig a plébános

elkeseredését öntötte a latin nyelvű sorokba: *Mense Junio quo Galli omnia perturbabant.*⁵⁽¹⁰¹⁾

Valóban mindent elpusztítottak, feldúltak volna a franciák a faluban, vagy csak ellenőrizhetetlen hírnök dőlt be a plébános? Nem tudjuk, mert ezen kívül nincsen más adatunk a franciák viselkedéséről a faluban.

1848/49-ről még ennyit sem tudunk meg az anyakönyvekből, mert a harcok elkerülték a falut, az előzetes lelkesedés lángja nem csapott olyan magasra, s nem szült kiemelkedő tetteket, hogy érdemes lett volna megörökítésre. Ezért 1848 elsősorban a jog oldaláról szerepel az anyakönyvben.

Ismeretes, hogy az 1848. április 11-én szentesített törvények mondták ki a jobbágyság megszüntetését, a telkek átkerülését a jobbágyok tulajdonába. Az esemény híre futótűzként terjedt el falvainkban, így Csapodon is, mint ez az anyakönyvekből kiderül. Az 1848. április 18-i bejegyzés még Horváth Istvánt – aki Sámson Mihály és Nagy Rozina József és István nevű ikergyerekeinek a komája volt – még „telkes 353jobbágy”-ként említi, ugyanez év június 29-én Iváncsics Istvánt – István nevű gyerek apját – már „telkes gazdá”-nak, illetve „polgár”-nak írják. A zselléreket továbbra is „zsellér”-nek írják az anyakönyvek.⁶⁽¹⁰²⁾

1848–49-ről a szabadságharcra, háborúra, sebesültekre és elesettekre gondol az ember. Ami a halált illeti, a csapodiaknak is kijutott belőle, de nem a harcmező szedte az áldozatait, hanem az olyan pusztító járvány, mint a kolera. 1832-ben már pusztított Csapodon kolerajárvány, de ez nem volt méreteiben nagyobb, mint az 1848–49. évi. Csapodon ugyan elszórtan már a 20-as évek végén, a 30-as évek elején fordul elő kolerás megbetegedés, az országos járvány első hulláma 1832 nyarán tört be Pusztacsaládról a faluba. A kolera első áldozatai a pusztacsaládiak közül kerülnek ki, mindenekelőtt az itt tevékenykedő csapodi plébános, az 53 éves Korláth Ferenc az áldozatok egyike. Július 18-án halt meg, négy napra rá pedig a másik temetést végző személy, Ágh György iskolamester és jegyző György nevű fiacskája az áldozat. A meghaltak száma a két faluban kb. 18-20 főre rúg. Ezzel tulajdonképpen a betegség ki is fulladt.

1849 nyarán még az 1832. évinél is jobban pusztított a kolera. Ismét Pusztacsaládon bukkan fel először; június 11-én Fekete János béres és Takács Katalin 26 éves leánya, Terézia az áldozat. A harcbeli ellenséget, Wyss osztrák tábornok csapatait éppen a megyében, Csornán sikerült 13-án Kmetty Györgynek megfutamítania, a kolera ellen nincs mit tenni; 15-én már Csapodon is szedi áldozatait. E napon az uradalmi főerdész, Greirrer János hal meg kolerában, 6 nap múlva 9 éves leánykáját, Katalint temetik Csapodon, július 4-én pedig Ágh György 44 éves feleségét, Tóth Ágneszt búcsúztatják. Miközben Csapodon arat az alattomos kór, a magyar szabadságharc – egy-két megcsillanó remény ellenére – a tragikus végkifejlethez közeledik. Július 2-án ugyan még sikerül Görgeynek Haynau tábornok túlerővel támadó csapatait visszavernie, de július 20-án Perezel Mórt Turánál megverik Paskievics csapatai. Nemcsak a megye határain kívül temetnek, hanem a megyében, így Csapodon is, hiszen augusztusban ismét hallat magáról a kolera Csapodon, ahol július 20-án, 22-én és 27-én is temetnek kolerást. Ha egyelőre el is ül a faluban a járvány, 1850 nyarán ismét felüti fejét. Július 7-én kolera-halált konstatált a faluban a halottkém. November 7-én ugyancsak temetnek kolerást Csapodon.

A kolera megszűnik, temetésre csak ritkábban kerül sor a faluban, az ősz mégsem hoz enyhülést. A szabadságharc már túljutott a tragikus kifejleten, Arad a magyar halál szimbóluma lett.

2. 1849 után sem túlságosan színesek a csapodi események. A közállapotok szinte áttekinthetetlenül zavarosak. Sok az országban, így Sopron megyében is, a lézengő, csavargó elem, ezért a lopások, betörések és gyilkosságok sem ritkák. Az ország tele van gazdátlan, csatangoló állatokkal. A megyei és a járási hatóságok energiájának nagyrésztét a körözések továbbítása köti le. Hol lovakat kötnek el, hol birkákat

hajtanak el. Ez a bizonytalanság teszi különösen szükségessé a „billegezést”, az állatok megjelölését, melyet természetesen pénzért ütnek az állat fejére, vagy fülére. Különösen a szabadságharcban résztvevő honvédtisztek és legények ellen folyik hajtóvadászat.⁷⁽¹⁰³⁾

Az egyszerű honvédeket igazoltatás után újra szolgálatba állítják a cs. és kis. hadseregben, a tisztek ellen országos körözés folyik. Egyben a hadkötelesek országos felmérése is megkezdődik az anyakönyvek segítségével. A megyében nagy számú katonaság tartózkodik, melynek létszáma a közben jelentkező honvédekkel állandóan nő. Ezeknek nemcsak a beszállásolása gond, hanem maguk és állataik élelmezése is, még az olyan helységben is mint Csapod, ahol a Nagyerdő bőven szolgáltatja az állatok élelmezéséhez szükséges táplálékot.

354 Az erdő jelenlétének már a középkorban is szerepe volt, igazi jelentőségre azonban csak a XVII–XVIII. században, a török–magyar és kuruc–labanc háborúk évtizedeiben tesz szert.⁸⁽¹⁰⁴⁾ Kara Musztafa bécsi hadjárata éveiben úgy védekeztek a török–tatár csapatok garázdálkodása ellen, hogy az állatokat ide-oda terelgették az erdőbe Göbös és Hövej között, attól függően, honnan vélték közeledni az ellenséget. Az állatok már ekkor, a XVII–XVIII. században sem a faluban tartották, hanem a falut körülvevő erdőkben. Ennek tulajdonítható, hogy az állatok száma már ekkor is független volt a tulajdonosok, jobbágyok, zsellérek vagy lakók státusától, sőt nem egyszer ingatlannal nem, vagy csak alig rendelkező lakóknak összehasonlíthatatlanabbul több állata volt, mint a fél, vagy egész helyeseknek. Ezek az adatok is mutatják, hogy az állattartók a Nagyerdő lehetőségeire alapoztak, ez képezte megélhetésük főbázisát. Állattartásuk különösen a XVI. században virágzott, de még a XVII. század elején is. A XVIII. század második felében, a XVIII. század közepétől a földesúr sajátos megfontolásból mind több lakót részesít az erdei állattartás előnyeiben. Más szóval: demokratizálódnak az állattartás feltételei, anélkül, hogy a földesúr e jogáról egy percre is lemondana. A legnagyobb változást a birkák megjelenése okozta. A XVI–XVII. században, a háborúk évszázadaiban, a nagy számú katonaság élelmezésére elsősorban a vágóállatok – a marhafélék – voltak kelendők, juhok alig szerepelnek a tartott állatok között. Nem tudjuk, hogy az a juhféle, mellyel a XVI. század végén egy-két háztartásban találkozunk, megfelelt-e az erdei juhtartás követelményeinek, az azonban kétségtelen, hogy Csapodon a XVI. században csak elvétve szerepel. Ezzel szemben a juhok ún. merinói változata, a birka, illetve az ezekkel tartó „birkások” a XVIII. század közepétől gyakran szerepelnek az anyakönyvek oldalain.

A XVIII. századot az apró állatok tartása jellemzi. A sertéstartás még a XVII. századhoz képest is csökken, a XVIII. század közepétől viszont jelentősen nő a juhok száma a faluban, főleg a Nyugatról behozott ún. merinói juhok megjelenésével.

A birkák megjelenése együtt jár a Vendel-kultusz elterjedésével és a névnap divatjával. Csapodon a XVIII. században még alig keresztelnek Vendelre, a bennszülöttek legalább is nem, vagy csak ritkán. Ismert, hogy itt a földművesek és a birkások pártfogójának, Szt. Annának és Szt. Vendelnek külön oltára állt a templomban a mai Lourdes-i oltár helyén. Ennek ellenére míg az *Anna Máriára* keresztelkedettek már a XVIII. század második felében is gyakoriak, a *Vendel* névvel alig találkozunk még a XIX. század elején is, amikor a juhászat ugyanolyan gyakori foglalkozási ág, mint a „gazda”, illetve a jobbágy- vagy zsellér-tevékenység. A legnagyobb juhászata, legtöbb juha természetesen a földesúrnak volt. Göbös volt a hercegi juhászat központja a XVIII. század második felében, a XIX. század elején és közepén.⁹⁽¹⁰⁵⁾

355 Az állatokat Szt. Györgytől Szt. Mihályig a határban tartják, érthető, ha a tulajdonképpeni ünneplés Szt. Mihálytól Szt. Györgyig tart. Szt. Györgytől Szt. Mihályig a paraszti munka miatt nem igen van a parasztnak mit ünnepelni. Bár az élet a határban folyik, de ez nem jelenti azt, hogy nincsen a falu és a

határ között kapcsolat, hogy a határ a falu életének idegen, attól elszigetelt eleme lenne. A falurak van külön marha és ökör csordása, következésképpen csordája. A földek megmunkálása ökrökkel történik, csak ritkábban marhákkal. A fogatok szempontjából számbajöhető ökröket a határnak a faluhoz közel eső területein tartják, hogy azokat ki-ki szükséglete szerint igénybe vehesse, ha az megkívántatik.

Az egyes csordák különböző távolságra helyezkedtek el a falutól. Legtávolabbra a közvetlen gazdasági munkában szerephez nem jutó apró állatokat és a sertéseket tartották, majd a gazdálkodás szempontjából ugyancsak mellőzhető csikók és tinók következtek. Bár – és ezt is hangsúlyozni kell – az erdő olyan mértékű segítséget jelentett az állattartás számára, hogy a legtöbb gazda jóval a közvetlen gazdasági szükséglet feletti állatállománnyal rendelkezett. Életük tehát az állattartás és a földművelés lehetőségei között ingadozott. Életük felemáságát mi sem bizonyítja jobban annál, hogy két szentet tiszteltek egyszerre, akiknek – mint említettük – a templomban oltáruk is volt: Szt. Vendelt és Szt. Annát. Köztudottan előbbi az állattartók, pontosabban a juhászok, utóbbi pedig a földművesek védőszentje volt.

Az erdőből jó és rossz egyaránt hárult a falura. A Csapod-környéki Nagyerdőben nemcsak a csapodiak legeltettek, hanem a szomszéd falubeliek is. A Csapod-környéki Nagyerdő sem csak az Esterházyaké volt, hanem például a Széchényieké is, amit a Széchényiek 1747-től rendre érvényesítettek is a csapodiakkal szemben.¹⁰⁽¹⁰⁶⁾ Ha ezekhez hozzávesszük, hogy még egy faluban sem csak egy, hanem több birkanyáját őriztek az erdőben, a lábas jószágok különböző csordáiról nem is beszélve, világos, hogy különböző hevedességű ütközésre, szembeállásra gyakran került sor a Nagyerdőben. A Sopron Megyei Levéltár Acta Juridica aktáiban gyakoriak az ilyen, vagy ehhez hasonló esetek.

Nem állítjuk, hogy ez az életmód termelte ki a betyárkodást, de hogy kedvezett annak, vitathatatlan.

3. A Nyugat-Dunántúlnak három olyan tájegysége van, melyről a betyárvilággal kapcsolatban feltétlenül szólni kell. Ez a Bakony, a Hanyság és a Nagyerdő. A XVIII. században, a XIX. század elején a Bakonyt még erdőrengeteg kötötte össze a Hannyal. A Bakonyból úgy lehetett eljutni a Hanyságba, hogy az út végig erdőn vezetett keresztül.

A Csapodot és a környékbeli falvakat körülvevő mai Nagyerdő csak töredéke annak a hatalmas erdőrengetegnek, mely a XVIII. század végén, a XIX. század elején még a Hanyság és a Bakony között elterült. A Bakony betyárvilága legendás híré volt a szabadságharc bukása után. A hatalmas erdőrengeteg, a kiterjedt nádas és lappvilág kitűnő búvóhelyet jelentett azoknak, akik a rend üldözői elől bújni, rejtőzni kényszerültek. A Hanyság betyárvilágáról is hagyományok, mondák szólnak. A Nagyerdőbeli falvak is tudnak a „betyárokról”, akik a szegényeket többnyire nem bántották, csak a gazdagokat büntették, ahogyan éppen kiérdemelték. Bár a Nagyerdőbeli betyárújságok körül a hagyományok szerint már vér is folyt, azért az emlékek sokat szépültek az eltelt 150–200 év alatt. A Nagyerdő egykori betyárvilágának emlékét nemcsak a hagyományok tartották fenn, hanem egykori feljegyzések, igazgatási iratok is. Bár kétségtelen, hogy a betyárvilág ahogyan az Alföldön, vagy a Bakonyban, úgy itt is az 1848–49. évi szabadságharc után lendült fel, nyomaival, emlékeivel **356**már a XVIII. században, sőt a XVII. század végén is találkozhatunk. A puszták és a csárdák voltak elsősorban a betyárok fészkei. Csapodon Göbössel kapcsolatban hallhatunk először a „zsványokról”. A puszta – a XVIII. század közepén és második felében még falu – néhány családra redukálódó lakosságát azért kényszerült a földesúr innen elszállítani a szomszédos falvakba, így mindenekelőtt Fertőszentmiklósról és Csapodra, hogy megmaradásukat biztosítsa a „zsványok” ellen. A falu házainak pusztulását is sietette, hogy elköltöztek belőlük lakóik. Az 1730-as években már alig él olyan öreg Fertőszentmiklóson és Csapodon, aki Göbös falu voltára emlékezne. Az üresen maradt falunak Vitnyédén túl, a Rábáig nyúló határát a soproniak használják, földjeit pedig az veti be, aki akarja, csupán

dézsát köteles fizetni utána.

Csak a XIX. század elején találkozunk ismét: a betyárok említésével Csapoddal, illetve a határában álló Szolgagyőrrel és Lesvárral kapcsolatban. Szolgagyőr a XVIII. század második felében, pontosabban az 1790-es évek körül kezd kiépülni. Az 1783. évi I. Katonai Felmérés térképén még erdőség fedi a későbbi puszta környékét, 1812-ben viszont már úgy határoz Sopron megye közgyűlése, hogy „jágerházat” le kell bontani, mert az a környék közbiztonságát zavarja. Ugyancsak betyárfészekké vált a lesvári csárda is, melyet a XVIII. században építettek az Esterházyak, részben az itt élők, részben a sopron–veszprémi út átmenő utasai részére. Ekkor még erdőség fedte az ún. „bregenzi gyöp”-öt is. A sopron–veszprémi országút – a közbülső falvakat és ezek határát kivéve – szinte mindenütt erdőkön vezetett keresztül, így nem csoda, ha a Bakonytól idáig úgy eljuthatott, aki akart, hogy útja végig erdőn vezetett át.

Ez a körülmény különösen kedvezett azoknak, akik tilalmas útra tévedtek s menekülniük kellett az igazságszolgáltatás elől. Szolgagyőr a sopron–veszprémi úton megközelítve néhány kilométerre feküdt egymástól, de míg a lesvári csárda közvetlenül az út mellett feküdt, a szolgagyőri „jágerházat” az erdő sűrűje vette körül. Nemesak a sopron–veszprémi utat lehetett könnyen megközelíteni Szolgagyőrrel, hanem Bregenzet, és az innen közel fekvő, könnyen megközelíthető Fertőszentmiklóst is. Nem véletlen, hogy Fertőszentmiklós a Bach-korszakban járásbírósi központtá alakult. Hozzá tartozott Lesvár is, a Lesvártól délre eső Csapodon az iváni járásbírósi működött. Egyszóval: betyárvilág volt a XVIII. században és a XIX. század elején is. E korszak egyik leghíresebb betyárja, Sobri Jóska is „vendégeskedett” a Nagyerdőben. Ezt bizonyítja az a hagyomány, mely a szomszédos Muzsajban maradt fenn róla. Csapodon ilyen fennmaradásáról ugyan nem tudunk, de e sorok írója még találkozott olyan, sokáig valószínűtlennek hitt állítással, hogy Sobri állítólag csapodi volt.

Sobri körül mindmáig sok a bizonytalanság. Neve az egész országban, minden megyében ismert, de leginkább Sopron, Vas, Veszprém és Somogy megyék hagyományaiban találkozhatunk vele.

Igazán ki is volt, ma sem tudjuk. Túl a Tiszán esküsznek rá, hogy Gróf Vay Józsefnek hívták, míg el nem bujdosott. Veszprémben úgy tudják, Csuzi és pusztaszentmihályi Csuzi János volt a becsületes neve. A különböző variációk közül Vahot Imrét tartotta magát legszilárdabban. Eszerint -- s ezt vallják a Rábaközben is – valódi neve Papp Jóska volt, aki a Sopron megyei Soboron született, s csak akkor kapta a Sobri nevet, amikor szüleivel Soborról átkerült a Vas megyei Baltavárra.

Ahány megye, annyi feltételezés, de egyik megyének sem sikerült a híres betyárt igazán kisajátítania, mert minden állításban vannak valós és egymásnak ellentmondó elemek. Sobri nem börtönben halt meg, mint Savanyó Jóska, vagy mint Rózsa Sándor, hanem agyonlőtték, anélkül, hogy kivizsgálták volna kilétét, származását feltárták volna. Ezért sem érdektelen felfigyelnünk arra az anyakönyvi bejegyzésre, mely egy Sobri Józsefről szól, aki itt Csapodon született 1799-ben. Ebből nyilvánvaló, hogy Csapodon a XVIII. század második felében, a XIX. század elején kétségtelenül éltek *Sobri* nevűek. Törzsökös csapodi családok között ne keressünk [357](#)Sobriakat, mert ilyen azok között a XVIII. században és később sem volt. Ismert régi családnevek Csapodon: *Kovács, Horváth, Kocsis, Varga, Bella, Csóka, Nagy, Tarr, Katona* stb. Kétségtelen, hogy a majorságok és az erdőgazdálkodás fellendülésével sokan költöztek a környékből megélhetést keresve Csapodra, részben béresnek, erdőőrzőnek, kanásznak, pásztornak, csordásnak, bojtárnak, számadónak stb. Sobri György, Sobri Jóska apja, pásztorként költözött Csapodra és mint ilyen telepedett le fiatal gyermekként itt az 1770-es években. Itt nősült, az idevalósi Horvát Annát vette el feleségül. A Sobriakról nem sokat tudunk, az a kevés, ami mégis kiderült róluk, az anyakönyvek oldalairól vált nyilvánvalóvá. Megnehezíti az informálódást, hogy nem a földesúr, hanem a falu szolgálatában álltak.

Sobri György már fiatalon, alig 16 éves korában apa lett: 1774-ben született leánya, Julia, 1779-ben, öt év múlva pedig fia, akit Józsefnek keresztelt a két csapodi koma: Kámán István és Orbán Katalin. 1815-ben váratlanul egy Sobri Anna nevű személy is feltűnik az anyakönyvek hasábjain: ekkor születik Csízsár Ferenc nevű férjétől István nevű fiacskája.

Sobri György, Sobri József apja, 1824. november 2-án halt meg Csapodon 65 éves korában. Az anyakönyv szerint Sobri szinte gyermekkorától pásztorként szolgált Csapodon. Az 1779-es adaton kívül Józsefre, nézve mással nem találkozhatunk. Eltűnt Csapodról.

Eötvös Károly könyve (Utazás a Balaton körül) az említett Sobri-adatot új megvilágításba helyezi. Eötvös elbeszéléséből kiderül, hogy Répa Rozinak, Sobri mátkájának bátyja, Répa János, a Sobri-féle banda egyik oszlopa, volt Eötvös informátora. Sobri eltűnése után Répa már nem tudott csak betyárként élni, ezért újabb banda tagjául szegődött. Azt ugyan nem tudjuk, mely banda tagja lett, kihez csatlakozott, vagy ő maga lett a banda vezére, tény azonban, hogy a Nagyerdő ismert betyárai közt is találkozhatunk egy Répa nevűvel. A banda tagjait, illetve vezéreit *Gyuszának*, *Mancának*, *Répának*, *Máknak* hívták. A csapodiak szerint Gyusza csapodi, Mák pedig pusztacsaládi volt, bizonyos Márk nevű. Márkokat hívták egyszerűen Mákoknak.

A betyárvilág 1848–49 után lendült fel igazán. Az az ismert és általános okokon kívül elsősorban a politikai eseményekkel magyarázható. A leverett 1848–49-es szabadságharcot kegyetlen megtorlás követte. Szigorú büntetéseket szabtak ki azokra, akiket „bűnösnek” találtak. Különösen a visszasorozás volt terhes, a besorozással többnyire kiesett a családból a legkeresőbbéesebb családtag. Miért éppen a betyárkodás útját és nem más megoldást választottak a menekülésre? A betyárkodás – mint láttuk – már nem volt újkeletű a XIX. század közepén, hiszen az erdei gazdálkodást folytató helyeken, mint például a Bakonyban, vagy a Nagyerdőben, már a XVIII. században és a XIX. század elején is folyt betyárkodás, állattelhajtás. A Nagyerdőben sokféle állatot tartottak a XVIII. században. A hatalmas marhacsordákon kívül kecske- és juhnyájak is legeltek itt. Nemcsak az uraságnak voltak hatalmas állatcsordái, hanem a falubelieknek is. Az anyakönyvekben mindig különbséget tesznek az urasági és a nem urasági pásztorok vagy efféle szolgálatot ellátók között, mintegy jelezve, hogy az „urasági” jelző rangot jelent. A „maszek” és az urasági pásztorok közt már korán kialakultak az ellentétek, amit az erdei élet körülményei tovább mélyítettek. Az erdő beláthatatlansága, egyben megbúváásra való alkalmassága szinte csábította a benne élőket a tisztességtelen életre. Nem véletlen, hogy az erdőben kezdettől fogva gyakoriak voltak az állateltelések, az elbitangolt állatok összeszedése és behajtása valamelyik faluba. Többek közt ennek is tulajdonítható, hogy a Nagyerdőben mindig sokan éltek olyanok, akik menekülőben voltak, vagy éppen bujdosnak az őket üldöző rend elől. Az erdő tehát nemcsak a megélhetés bázisa volt, hanem gyakran az összekülönbözés forrása is. Okot pedig sokat szolgáltatott ez az életmód, mint erről az anyakönyvekben is olvashatunk. A meggyilkoltaknak emléket állítottak az erdőben, ún. „képesfákat”. Ez olyanszerű volt, mint az útszéli kereszt, csak míg ezeket az egyház kanonizálta, a képesfák az egyház részéről ilyen, vagy ehhez hasonló elismerésben nem részesültek, s maradtak fára függesztett képek imazsámollyal vagy e nélkül. Az erdei emberek és az arra vetődő idegenek különös tiszteletben részesítették ezeket a fákat, emelésük okairól különböző történetek jártak szájról-szájra a lakosok körében. Ugyan volt köztük olyan is, mely mint az útszéli kökeresztek, fogadalomból keletkezett, nagyrésztük az erdő névtelen áldozatainak emelt örök emléket a nép egyszerű módján és rendelkezésre álló eszközeivel. Úgy fogták fel, mintha az erdő áldozatainak emlékére és az erdőnek áldoztak volna vele.

4. Az erdő tulajdonjogilag a földesúré volt. A közbirtokossági erdők csak a tagosításkor, Csapodon 1862-ben szakadtak ki a földesúri erdőből, kárpótlásul a faizási-legeltetési jogért, mellyel szabadon éltek e

falvak lakói. Ezért az erdőhasználati díjat a földesúr állapította meg és az időről-időre kiadott urbáriumokban proklamálta. Mivel a csapodiaknak nem volt réjtük, a földesúr megengedte nekik, hogy „az erdőn is kaszálhatnak”, de a legeltetési díjat ez nem foglalta magába.

A karácsonyt és a húsvétot kivéve a csapodiak nem tudtak igazán ünnepelni. Ezen nincs is semmi csodálni való, ha meggondoljuk, hogy kettős életük – a pásztorokodás és a földművelés – ezt nem igen tette lehetővé. Még annak a kevés ünnepnek a számbavétele sem könnyű, melyet nem fényes külsőségek között, hanem úgy, ahogyan tudtak, megünnepeltek. Melyek voltak ezek, arra az anyakönyvekből próbálunk választ keresni, illetve arra, melyek voltak az esztendőnek azok a névnapjai, melyekre szívesen keresztelték gyermekeiket.

A templom védszentje Szt. Margit, az egyházi és világi búcsú napja, bár a nyár kezdetére, a legsürgősebb munkák idejére esik, nemcsak az erdőből és a mezőről szólította haza a csapodiakat, hanem még a messze távolról is. Az egyházi búcsú megünnepelése napjainkban már elhomályosult, a világi búcsú ma is nagy ünnepléssel, dinorr-dánommal jár. Az ünneplésben eklektika uralkodik, a két foglalkozás védszentjei a névadásban összekeverednek. Ünnepeik között egyformán találunk nyáriakat és télieket is.

Névadásban nem szerettek ritka neveket adni, mert féltek, hogy átmegy – mint ahogy sok esetben át is ment – ragadvány, vagy csúfnévvé. A Nagyoknak több ága élt a faluban. Az egyik ág ragadványneve *Gyurka* volt, valamelyik ilyen nevű őstől, a másik ágé *Gyura*.

Van, amikor nem állapítható meg, hogy a névadásban milyen szempontokat érvényesítettek, mert a kapott név sem a naptárhoz, sem a szülők vagy keresztszülők nevéhez nem kapcsolódik. Például 1745. ápr. 11-én Kocsis István és Katalin nevű feleségének leánykája az *Erzsébet* nevet kapta a keresztségben (Ker.szülők: Varga Mihály és felesége: Éva), noha sem az anya, sem a keresztanya nem ilyen nevű.

Még szeptemberben is kereszteltek *Juditra*, akinek névnapja júl. 30-án van. 1745. szeptember 22-én Kocsis György és Katalin nevű feleségének leánykáját Juditra kereszteli Kobsi István és felesége, Éva.

A novemberi névnapok közül régen is – miként ma – az *Erzsébet* és a *Katalin* nap volt a legnépszerűbb. Erre kereszteltek leggyakrabban, de érdekes módon mégsem ezeket a napokat ülték meg, hanem szinte kizárólag az András és a Károly napokat. A középkorban a Mihály-nap volt a hátralévő adó befizetésének napja, a XVIII–XIX. században a Mihály-nap a halálon diadalmaskodó arkangyal ünnepe lett.

Az őszi névnapok közül sem tisztelték mindegyiket egyformán. Mártonra például csak ritkán kereszteltek névnapja körül kisdedeket Csapodon. Egyik kivétel: 1803. nov. 9. Horváth György pásztor és Buti Katalin fiacskáját nyilván a közelgő Márton napra tekintettel keresztelték Mártonra. Mihály sem volt túlon túl gyakori, sőt még a Miklóst is „urasnak” tartották, ha egyáltalán kereszteltek rá.

A XVIII. század végén, a XIX. század elején a csapodiak különösen az időjárásváltozással összefüggő nevekkel reagáltak szinte kivétel nélkül. A születési anyakönyvekben már január elejétől kereszteltek jégtörőnek nevezett Mátyásra (febr. 24) kisdedeket Csapodon, bár a december végi névnapok közül többnek (*János, István, Éva, Ádám* stb.) hatása még a januári névadásban is érvényesült.

359 Csapod 1595. évi urbáriumában mindössze egy idegen, valószínűleg délszláv nevű szerepel: Tupecz Markó. Ács volt az illető és a mai katolikus plébánia épülete helyén álló jobbágyházban lakott. Írni-olvasni tudó ember volt, amit bizonyít az a fennmaradt s a Jobbágylevelek-ben (szerk. H. Balázs Éva) közzétett levele is, melyet urához, Nádasy Ferenchez írt Sárvárról, ahol a vár leégett tetőzetének kijavításán

dolgozik. Esedezik Nádasdynak, engedje haza aratásra szabadságra, különben ő és családja kenyér nélküli marad a télre. Volt-e levelének foganatja, vagy sem, nem tudjuk, tény azonban, hogy nem halt éhen, mert évtizedekig szerepel a falu urbáriumában.

Foglalkozást jelző régi csapodi nevek közül a legrégebbiek közé tartoznak a Kovácsok és a Csiszárok. Ez utóbbiakról ugyan olyan közlés is megjelent, hogy őseik lócsiszárok voltak, ez azonban nem igaz, mert a lóttartók száma Csapodon elhanyagolható volt a XVI., sőt a XVII. században is, így a lócsiszárság nem volt menő foglalkozási ág Csapodon; a csapodi kardesiszárokról viszont még a XVI. század közepén is hallhatunk, nyilván egy ősi foglalkozási ág utóéletével van dolgunk.

A Kovácsoknak már több ága ismert a XVIII. században. Ezek egyik ága nevét *cs*-vel, a másik ág pedig *ts*-el írja. Ősi csapodi nemzetségnek ugyan nem tekinthető, de régen Csapodon laknak, s emberemlékezet óta az uradalmat szolgálják a hol Csapodon, hol Göbösön lakó Baranyaiak. Itt keresztelték 1760. július 9-én Baranyai Mihály és Radics Katalin Ferenc nevű fiacskáját az ekkor Börgöchöz tartozó Lesváron lakó Stróbl Gáspár és Konrád Éva.

Ma már több szláv névvel is találkozhatunk a faluban. Ilyen kétségtelenül szláv nevek: a Rozics és a Tálics.

A Rozicsok uradalmi béresek voltak Csapodon a két világháború között. Ebből arra gondoltunk, hogy mint cselédek csak az 1900-as években jöttek a faluba és álltak az uradalom szolgálatába. Ezzel szemben a Rozicsok már a XVIII. század közepén csapodi lakosok. Itt keresztelte 1749. április 28-án Nagy János adminisztrátor a csapodi Rozics István Ferenc nevű fiacskáját.

Ma már az egykori jobbágysorban laknak a szintén szlávos nevű, kétségtelenül nem Csapodon őslakos Tálicsok. A család a XIX. század elején bukkanik fel Csapodon. 1809. július 22-én szerepelnek először Csapodon mint keresztkomák.

A lakók azonosítása komoly gondot okozott az anyakönyveket vezető plébánosnak olyan faluban, amilyen Csapod is volt, ahol az egész falut mindössze néhány család alkotta. Hogy az azonos nevű családok között kiigazodhasson, előbb a házsámok feltüntetését vezette be 1786 májusa és 1790 márciusa között a megkeresztelkedők anyakönyvébe; miután ez sem bizonyult megfelelőnek a kiigazodáshoz az egyes családok között, az ún. ragadványnevek feltüntetéséhez folyamodott 1790 márciusától.

A ragadványneveknek két jól megkülönböztethető változatával találkozhatunk. Az egyik, melyet tulajdonosa bátran vállal, a másik, melyet nyilvánosan nem, csak háta mögött használhattak. Ez utóbbi nevek a falu lakóinak kisebb körét fogták át.

A ragadványnevek egy része családnév volt a már régen, vagy a közelmúltban kihalt családok után. Ilyen volt a *Presicz* név, mely a XVII. században élő család neve volt. A Presiczek háza Kárász Géza és Kocsis János háza között állt, az ún. Orbánfundus helyén. A közelmúltban a Horváthok egyik ágát illették ezzel a ragadványnévvel. A Horváthoknak több ága élt a faluban a múlt században, sőt még a közelmúltban is. Az egyik legkiterjedtebb ág az Erdőzőké volt. Az *Erdőző* név az *Erdőőrző* összevonásából alakult Erdőzővé, de az is lehet, hogy az erdőt járó, erdőző alakban élt mindig. Az Erdőőrök nemcsak az erdők vadjaira vigyáztak, hanem az erdők rendjére is, megakadályozták, hogy a Tilos erdőben bárki fát vágjon, altalaját használja, vagy, hogy az állatok legeltetéséért járó díjakat ne fizesse be az igénybevevő az ispánságon. Az erdőőrzés vagy erdőzés sokat által üzött tevékenység volt Csapodon a XVII–XVIII. században, az erdőgazdálkodás virágzása korában. Ennek ellenére az Erdőző név nem volt és ma sem minden felhang

nélküli Csapodon. Az Erdőzőknek is több ága alakult ki az évszázadok során. Az egyes ágak különösen az 1863-as tagosítás után rendeződtek el.

360 Kihalt ragadványnév a *Cenki* is, melyet a Nagy-ok egyik, feltehetően Nagycenkről ide került ága viselt. Az első ismert Cenki-Nagy a plébánia halálozási anyakönyveiben szerepel 1827. november 23-án. Ekkor halt meg felesége, az 56 éves Jónás Éva. Az 1829-ben született Terézia nevű kisedd apja, Michaelis Nagy juhász, is ugyancsak (*alias*) *Cenki* melléknevű volt.

Ugyancsak kihalt a Kováts-ok ún. Kopátsy-ága. A család 1810. nov. 6-án szerepel először anyakönyveinkben. Miután Kopátsyak is éltek a faluban alig néhány évtizeddel azelőtt, feltehető, hogy a családnév alakult át ragadványnévvé összeházasodás következtében. Csak mellékesen jegyezzük meg, hogy a Kovátsoknak volt még egy másik, ma is élő, ún. Nemes- ága, mely már 1810. márc. 9-én szerepel (*Kovács alias Nemes*) anyakönyveinkben.

A *Savanyú* név ma csak mint ragadványnév él Csapodon, de a XVII. század közepén még laktak *Savanyú* nevűek a faluban. 1745. aug. 3-án kereszteli Savanyó István és Iona nevű feleségének Mihály nevű fiacskáját az ugyancsak csapodi Kámán István és Tatár Katalin.

Van amikor foglalkozásnevek válnak ragadványnévvé. Ilyen pl. a *Dohányos*. A Csiszárok egyik ágát nevezték és nevezik még ma is így. A név 1810-ben bukkan fel a falu születési anyakönyveiben Katalin nevű csecsemő apjának megkülönböztető neveként. Ezenkívül más adatunk nincs arra, hogy Csapodon is folyt volna a XIX. század elején dohánytermesztés. Abból, hogy a Csapodtól 8–12 km-es körzetben fekvő Kapuvárott, Baboton, Vitnyéden és Hövejen ekkoriban virágzó dohánytermesztés folyt, ennek meglétét Csapodon sem zárhatjuk ki. A dohányt zsellérek termesztették. Kapuvár és a vele azóta összeépült, de akkor még önálló Garta lakossága a XVII. század második felében még privilégizált volt.

Kapuvárott, illetve Gartán már 1728-ban 5 család kereskedett termesztett dohánnyal. 1752-ben Kapuvárott csaknem minden hajduhelyes, sőt a zsellérek egyrésze is termel dohányt. Gartán 71 lakos közül 68, Vitnyéden 34 közül 32-en termesztettek dohányt. Ezzel szemben csupán 4 vitnyédi zsellért találunk a dohánytermesztők között. Baboton és Odódon inkább a telkesek termesztik a dohányt, mint a zsellérek. A telkekben élő lakosság elszaporodása és a zsellérek növekedése következtében nő egyre a hajlandóság arra, hogy munkaigényes növények művelésével kis területen keressék megélhetésüket falvaink lakói.

Valószínűleg a csapodiakat is hasonló okok készítették a dohánytermesztésre. Bár a közelmúltig a tevékenységükről nem tudunk, mert Csapodon csak néhány zsellércsalád kereskedett termesztett dohánnyal, jobbágy nem, s erre is csak a XVIII. század második felében, a XIX. század elején tértek rá, amikortól urbáriumot falvainkban már nem adtak ki.

A ragadványnevek között egyedülálló a *Dorombos*. Ez egy ma már nem használt népi hangszer, de hogy egykor Csapodon is táncoltak zenéjére, ezt a Katona-család egyik ágának ragadványnévén kívül más nem mutatja. 1810. május 27-én kelt egybe Katona János (*alias Dorombos*) és Kováts Éva 21 éves János nevű fia Csiszár Ferenc és Kiss Terézia 18 éves leányával, Katalinnal. Tanúkul Kováts György és Katona Ferenc nevű jobbágyok szerepelnek. E János fia volt az a Katona Imre telkes jobbágy, Szalay Anna férje, aki 1880. aug. 29-én halt meg 53 éves korában.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Askercz Éva: A Soproni Képesceh kiállításának megnyitója (1991. márc. 13)

Askercz Éva: A Soproni Képesceh kiállításának megnyitója (1991. márc. 13)

Furcsa helyzetben vagyok, amikor a Képesceh tagjait be kell mutatnom Önöknek, hiszen mindannyiukat jól ismerik már. Így tehát a dolgom annak megmagyarázása lehetne, hogy a négy szobrászból, három festőből, két grafikusból és két művészettörténészből álló, 11 fős Képesceh mi célból alakult meg, és milyen programmal. ³⁶¹Jobb lesz, ha azonnal bevallom: nem tudok igazán izgalmas, nagy dolgokat mondani, mert nincsenek is. A társaság valami olyasmire jött létre, amit a Régi idők Focijában Minarik Ede fogalmazott meg oly szűkszavú bölcsességgel, „Kell egy csapat”. Ebben a változó és a művészetekkel, a művészekkel egyáltalán nem kegyes világban a Képesceh tagjai is úgy gondolták, nekik is „kell egy csapat”, olyan, amelyben otthonosan érezheti magát mindegyikük, ahol nagyjából mindenki érti, és tiszteli a másik szándékait, ahol elfogadják őt olyannak, amilyen. Kell egy olyan csapat, amelynek olyan a légköre, hogy segíti önmaguk és a társaik elfogadását, és inspirál. A cél tehát, hogy együtt fogadják el, amit Kazinczy megfogalmazott: „Jót, s jól, ebben áll a nagy titok”. A Képesceh számára ez a mérték és alapszabály is egyben. A céhtagok úgy gondolják, képesek lesznek arra, hogy egymásra figyeljenek, egymást inspirálják, miközben megőrzik egyéniségüket, egyéni művészi felfogásukat és stílusukat.

Anélkül, hogy politizálni kezdenék, el kell mondanom: nem véletlen a Képesceh megalakulásának mostani ideje. Hiszen ez az a kor, amelyben éppen összeomlanak a monolitikus képződmények, a nagy egyszervezetek. Ez az a korszak, amikor elkezdődik valami új, az egymást vállaló emberek közösségeire épülő világ. Amikor a művészetben egyébként is látszólagos homogenitást fel kell váltania az egyéni törekvésekre figyelő szabadakaratú egyesüléseknek.

Biztos, nem lesz könnyű dolog, úgy alakítanunk szakmai és művészi közösségeket, hogy közben tudjuk: ez nem irányul senki ellen, hanem éppen ellenkezőleg, valamiért akar tenni, és működni.

A Képesceh tagjai is ezt akarják: egymást elvállalni, műveiket közösen bemutatni, véleményüket közösen formálni. Akkor nézzük tehát, milyen is ez a csapat, melynek megalakításán e művészek fáradoznak.

Nesztoruk, bár ez a kifejezés túlzásnak tűnhet Giczy János esetében, nem szóval, de emberi tartásával, azzal a művészettel, amely igazában sohasem engedett divatnak, más igényeknek, meghatározó egyénisége e társaságnak. Nem szóval, de azzal az önálló művészi úttal, az állandó megújulási készséggel, elkötelezettségével meghatározó ebben a társaságban.

Sulyok Gabi elmélyült, míves grafikai segítségével olyan dolgokat mond el a világról, ami csak az övé: bibliai tájakon kalandozó tolla, karcólótúje emberi mélységeinket tárja föl, segítségével belső tájainkra juthatunk el.

A fiatalabb, útkereső ember, mint pl. Kovács-Gombos Gábor, egész más úton jár, itteni képein suhanó, mozgó, színáramlások láthatók, e színívek feszültségekkel teliek, bennük azt érezzük, egyszer még ezek az áramlások teljesen szétrobbanthatják mostani képeit. Gergác Berta akvarelljei viszont olyan érzékeny, kiérlelt, harmonikus kompozíciók, hogy noha alkotójuk fiatal, mégsem érezzük a fiatalos keresgélést, hanem megtalált, érett harmóniát fedezhetünk fel. Hoffmann Erika kompozícióinak visszafogott színvilága mögött feszültségek rejlenek, és egy öntörvényű festői világ végtelen variációs lehetőségei érzékelhetők

És mennyi szobrász egy céhen belül! Sz. Egyed Emma mives érmei és terrakotta lányalakjai harmóniát tükröznek; mint ahogyan valami ritka derű árad Kutas László gyermek- és nő-szobraiból is. Milyen ritka dolog ez manapság, sóhajthatunk fel jogosan. A szobrászok között a fiatal Soltra E. Tamás, aki érmein már megtalálta saját formai világát, kispasztikáival pedig új utak kereséséről vall. Érezzük, hogy a reális és nonfigurális szobrászat végtelen útjai állnak nyitva még előtte.

És végül szólok Kovács Györgyről: ő az, akit a soproniak eddig mindig a fejük fölött láttak, barokk szobrok állványain kuporogva, és e szobrok értő restaurátoraként ismerték. Most az a ritka alkalom van, hogy saját műveit állította ki, amelyek viszont egyáltalán nem barokkosak. Jó tömegű figurái, karakterisztikus fejei a realista szobrászathoz látszanak kötődni, – bár „Vak” című álló alakja azt is megmutatja, hogy otthon van a barokk lepek, alakok világában is, hogy ez úgyszólván a tenyerében van.

362A Képecséh, láthatjuk, egyéniségekből áll, akik nagyon is más művészi kifejezéssel mondják el gondolataikat a világról. Reméljük, továbbra is megőrzik szuverenitásukat, miközben együtt is „jól játszanak” majd. Visszatérve eredeti hasonlatunkhoz: reméljük, megvan az a „Csapat”, és jó „Csapat” lesz, NB I-es. Ehhez segíti majd őket a két művészettörténész „partjelző” Nemes András és szerény csekélységem. Fogadják szeretettel és kíváncsisággal tevékenységüket.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Ormos Károly: Emlékünnepszég Horváth József festőművész születésének 100. évfordulóján szülőfalujában, Kemenesszentpéteren (1991. márc. 2)

Ormos Károly: Emlékünnepszég Horváth József festőművész születésének 100. évfordulóján szülőfalujában, Kemenesszentpéteren (1991. márc. 2)

Róla emlékeztek meg születésének 100. évfordulóján a Veszprém megyei Kemenesszentpéteren 1991. március 2-án. A Faluközösségi Egyesület, valamint a művész leszármazottai a szülőházán márvány emléktáblát helyeztek el, ahol Szabados László polgármester méltató szavai után elsőnek a művész két unokája helyezte el a nemzetiszínű szalaggal díszített koszorút.

Sopron város nevében Fejes Zoltán alpolgármester, a Művészetbarátok Köre, Papa város küldöttei, volt tanítványai és még sokan mások rótták le tiszteletüket.

A helyi Művelődési Házban a művész képeiből szervezett kiállítást Piska Károly, a Faluközösségi Egyesület elnöke nyitotta meg, majd Kloss Andor, a Kisalföld főszerkesztője méltatta Horváth József munkásságát:

1. Horváth József kemenesszentpéteri szülőháza

Személyes élmény felidézésével kezdem mondanivalómat. Úgy hozta a sorsom, hogy Horváth József volt az első festőművész, akit megismerhettem, anélkül egyébként, hogy gyerekként meg mertem volna szólítani. Gyakran találkoztam vele, amidőn napi sétáját tette a belváros ódon utcáiban, s ha jól emlékszem, egy apró kutya [363](#) is vele volt. A felnőttektől tudtam, hogy ő a város jelentős művésze. Jól ismerik még a fővárosban is, csodálatos képeket fest – mondták.

2. Az emléktábla

Ennek az egésznek – ahogyan most látom és érzékelem – volt valami különös, csaknem azt mondhatnám varázslatos hangulata. Bár nem tudom, ezek a kifejezések kellő erővel és érzékletességgel jelzik-e azt a különös szellemi légkört, ami Sopronban a negyvenes évek végén, az ötvenes években és még jóval később is jellemző volt. Egyszer már végre meg kellene írni a város kultúrtörténetét, ezen belül természetesen az 1945 utáni korszakét. Nyilván kiderülne, hogy az az utóbbi korszak voltaképpen a polgári kultúra és értékrend kiiktatásának, szándék szerint: felszámolásának szomorú, bársonyos hangulatú története. Ám most nem erről akarok beszélni, hanem Horváth Józsefről, akinek íme most itt szülőfalujában születése századik évfordulójára emlékezünk.

Később aztán már tudatosan foglalkoztam Horváth József festészetével, mert megcsodálva az alkotásait, úgy véltem, a bennük rejlő nagy titoknak nyomára kell erednem.

Ha egy-egy festménye előtt állunk, kétség kívül elfog minket az az érzés, amit jobb szó híján a csoda megsejtésének neveznék. Az élet csodájáról van szó. A mindennapokban nem érzékeljük, nem vesszük

észre, hogy részesei vagyunk egy nagy csodának, tüneménynek, amit életnek nevezünk. Horváth képeivel erre hívja fel 364a figyelmet. Szinte rávezet minket, vegyük már észre, mily szép és harmonikus az emberi test, mily csodálatos egy szál virág, a mezők zöldje és így tovább. A tündéri realizmus ez, ami megemeli az emberi lelket. Persze Horváth is tudatában volt az élet árnyoldalainak, szörnyűségeinek és tragédiáinak, ám úgy vélte, a művészet nagy feladata a harmónia, a szépség megmutatása. Hogy elviseljük az árnyoldalakat, a szörnyűségeket és tragédiákat. Észre kell vennünk, hogy ez legalább annyira elfogadható esztétikai álláspont, mint az, amely elsődlegesen a fonákot, az ironikusot, a tragikusot helyezi előtérbe.

A harmóniát és szépséget milyen virtuóz technikával mutatja meg, teszi érzékletessé! Miközben egy műfajt, a vízfestészetet a legmagasabb szintre fejleszti. Mások, némileg lenézve ezt a technikát, inkább csak előtanulmányok készítésére használják. Ő erre az illékony, igen nagy tudást és tehetséget igénylő műfajra alapozza életművét. (Érdekes lenne arról beszélni, hogy ennek milyen feltételei vannak, mint például a papír, a festékek megfelelő minősége és így tovább, beleértve Horváth fizikai mivoltát is.) Igaza van Mühl Aladárnak, neki a magyar művészetben nincs elődje, sem pedig utódja. Magányos csúcs a magyar festészetben.

Nagy kár, hogy ez az egyedülálló érték mind a mai napig nem tudott igazán integrálódni a 20. századi magyar művészetbe. A szakmai irodalom és a kritika nagy mulasztása ez. Ám ludas az a szemlélet is, amely szerint Magyarországon a művészi értékek szentesítése csak a fővárosban történhet meg. Horváth egész életét vidéken töltötte, s úgy tűnik, ez bizony gátolja jelentőségének, értékének megfelelő elismerését.

Csak remélni lehet, hogy a mostani évforduló rávilágítja a figyelmet, s megkezdődhet hozzá valóban méltó szakmai elismerése is. Egyébként erre immár nem annyira neki van szüksége, mint inkább az utókornak. Nem lehet ugyanis nem észrevenni, hogy a mai világban a mai nemzedékekben elemi igény van a Horváth József által képviselt művészetre: az élet nagyszerűségének, szépségének felfedezésére.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK

MEGEMLEKEZÉSEK

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Szarka Árpád: Búcsúbeszéd Rázó József temetésén (1991. március 19.)

Szarka Árpád: Búcsúbeszéd Rázó József temetésén (1991. március 19.)

A Soproni Képzőművészeti Kör tagjai – művésztársaid – nevében búcsúzom Tőled, kedves, jó Jóska barátom!

Kis közösségünket váratlanul érte a szomorú hír. Isten kifürkészhetetlen akaratából korán távoztál körünkől. Alig pár hete még gyönyörködhettünk kiállításod szép alkotásaiban, mívesen megmunkált olaj, halk színvariációkból építkező akvarelljeidben. Mindkét technikában a Te lelked szólalt meg, csendes,

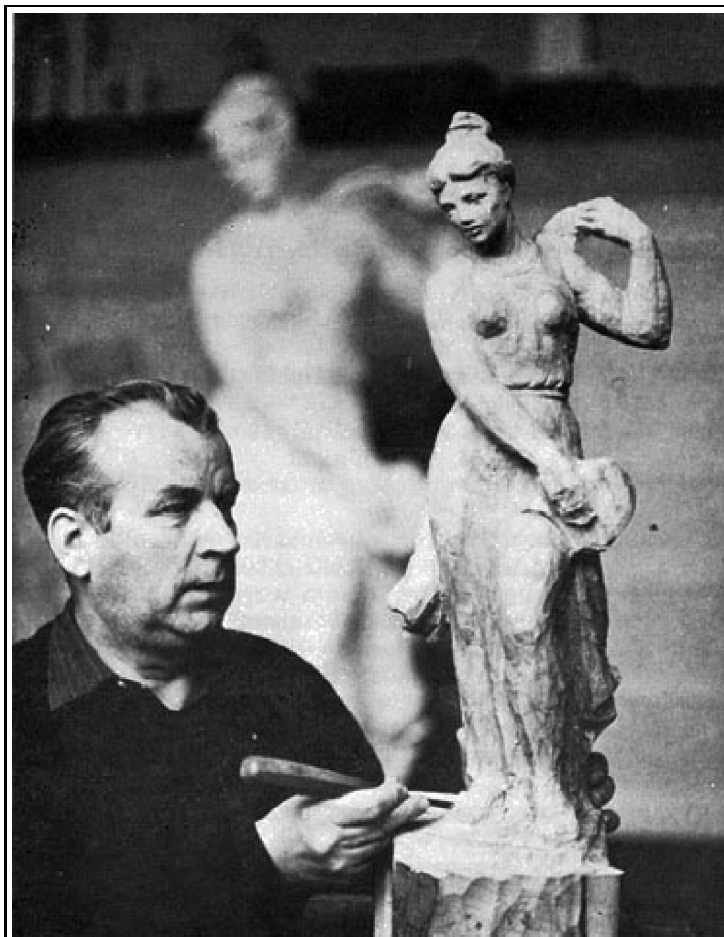

szemlélődő, őszinte egyéniséged. Távol állt Tőled mindaz, amit a világ, benne sokszor a művészet hiú vására is kínál. Ahol hangoskodó vita, egymás elleni acsarkodás, eszmék feletti – sokszor személyeskedő hangvételű – szóváltás hangzott el, ott Rázó József szavát nem lehetett hallani. Visszavonultál műtermed csendjébe, és alkottál szívből, őszintén, becsülettel. Pedig sorsod nem volt könnyű. Vállaltad a pedagógus hivatás nehezebbik felét, a gyógypedagógusét, hogy a hallássérült gyermekek szemét rácsodálkoztasd az Isten teremtette világ szépségeire, hogy tanítványaid egyik érzékszervének hiányosságait a másik érzékszervük, a látás, fejlesztésével pótolják. Lelkiismeretes, becsületes munkáddal példát mutattál a nyomodba lépőknek, s amikor nyugdíjba vonultál, teljes szíveddel áldoztál a művészet oltárán. Itt is, alaptermészetedhez híven, szerényen, csendben munkálkodtál. Amit a sors megpróbáltatásként rád mért, zokszó nélkül viselted, mint ahogyan a ritkán kijáró elismerést, dicséretet sem használtad fel hivalkodásra, kérkedésre.

Most, a földi világ hívságait – hitünk szerint – egy szebb, igazságosabb, maradéktalan boldogságot nyújtó világgal cserélted fel, és hisszük, hogy az örök Bíró ítélete javadra dönt, amikor a Tőle kapott táalentumokkal való jó sáfárkodásért megjutalmaz. Nyugodjál békében, szeretett Jóska barátunk!

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Mollay Károly: Soproni Stöckert Károly (1910–1991)

**365 Mollay Károly: Soproni Stöckert Károly
(1910–1991)**

Soproni Stöckert Károly 1965-ben

1991. jún. 11-én a budapesti Vas utcai kórházban elhunyt az egykori soproni fafaragósegéd, majd Sopron város támogatásával művésszé érlelődött szobrász. Pályaképét 75. születésnapjára e helyen rajzoltam meg (SSz. 1985, 178–182). Ekkor már túl volt felesége halálán, több súlyos műtéten, mégis Százados úti műtermében még 1987-ig dolgozott. Nagy szeretettel és izgalommal készült 1988. jún. 12–júl. 3-i életmű-kiállítására (Hárs József: SSz. 1988, 334–340). Művészi pályájának legszebb emlékeként emlegette azóta is. A soproni Festőteremben kiállított, válogatott műveivel akart számot adni arról, hogy annak idején Sopron nem méltatlanra költötte a neki juttatott ösztöndíjat, lehetővé téve müncheni és budapesti tanulmányait. Ezért is ajándékozta Sopronnak számos művét eredetiben vagy gipszmásolatban, gondolva soproni festők és szobrászok műveinek tervezett állandó kiállítására. Ahányszor meglátogattam, mindig érdeklődött, mennyire jutottak előre e kiállítás ügyei, megvannak-e még a művei, ugyanakkor keserűen emlékezett az őt régebben ért méltánytalanságokra, de humorral idézte fel soproni élményeit, nem feledkezve meg [366](#)Fülesről (ma: Nikitsch Burgenlandban), ahonnan szülei származtak. Roisz Vilmos

kérésére a soproni rajziskolának ajándékozott egy Szt. László-hermát és egy reneszánsz fejet. Szenvedélyesen érdekelte a rendszerváltozás és ostromozta ennek kinövéseit. Az utolsó években már lakásához volt kötve, fia, Ákos, a látogatók és a levelek, az újság és a televízió jelentették számára a kapcsolatot a világgal. Halála előtt egy nappal még meglátogattam a kórházban: beszédje már nehezen volt érthető, de búcsúzáskor mosolyogva intett istenhez. Jún. 26-án a X. kerületi Új Köztemetőben a római katolikus vallás szertartása szerint helyezték örök nyugalomra.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

SOPRONI KÖNYVESPOLC

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Hiller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1990. évre

Hiller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1990. évre

A bibliográfiában szereplő rövidítésekre nézve vö. Soproni Szemle 1978, 268; 1979, 362.

Az adatgyűjtésben nyújtott segítséget dr. Metzl Jánosnak és Ormosi Anikónak köszönjük.

Az Akadémia külső tagjai (Schey János, Orlóci László, Rybach László). MT. 85, 1990, 786–788.

Anderle Ádám–Kozári Monika: A Monarchia utolsó követe Kánya Kálmán Mexikóban 1914–1919. Bp., 1990, 120.

Assai: Sopron festőjének titka. KU. 1990. júl. 16. 2.

Aus der „grossen Zeit”. NZ. 34, 1990. jún. 23.

avar: Béta- napok Sopronhorpácson. Magyar Mezőgazdaság 45, 1990. nov. 28. 48. sz. 11.

Axmann, Gernot: Frischer Glanz in die ungarischen Schlösser. Land in Sicht, Land-Kampagne. Sonderausgabe der ISG Nachrichten. 1987 [1990], 2–3. sz. 30.

Ágfalvi, Andreas: Ein langersehnter Traum wurde erfüllt. NZ. 34, 1990. okt. 6.

Ágoston Magdolna: Kőszeg a Hunyadiak korában. Vasi Szemle 44, 1990, 511–517.

Bakody Katalin: A földtulajdon változásai Győr-Sopron megyében 1945-től napjainkig. Gazdálkodás 34, 1990, 11. sz. 18–25.

Balassa Iván: A magyar Sertéstartás történetének néhány kérdése. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1988–1989. Bp., 1990, 235–252.

- Baranyai József: Burgenland szőlő és borgazdasága. Kertgazdaság 1990, 5. sz. 62–71.
- Bariska István: A magyarországi várostörténet kézikönyve. Vasi Szemle 44, 1990, 299–302.
- i[d] Bartha Lajos: Napórákra vadásztunk. TM. 101, 1990, 11. sz. 18–19.
- Bácsatyai László: Dr. Bezzegh László. GK. 42, 1990, 380.
- Bácsatyai László: Sébor János élete, munkássága és öröksége. GK. 42, 1990, 381–383.
- Bán István: Csendes hozzászólás Gyires Béla „Matematikai módszerek és problémák a hazai agrár-, biológiai- és orvostudományokban” című cikkéhez. MT. 35, 1990, 1509–1510.
- Bárdos Kornél: Szabad királyi városaink és mezővárosaink zenei élete a 16–17. században (1541–1686). MT. 35, 1990, 796–801.
- bb-: Égető a határon. Nemzetközi demokráciából elégtelen. Új Tér-Kép 1, 1990. márc. 14. 3.
- bb-: Farkardal a soproni erdőkért. Új Tér-Kép 1, 1990. dec. 19. 43.
- bb-: Fekete tőzsde Sopronban. Új Tér-Kép 1, 1990. márc. 1. 1.
- bb-: Hová tűntek az olcsó földek? Telekár-robbanás várható Sopronban. Új Tér-Kép 1. 1990. aug. 15. 25.
- 367-bb-: Sopron: Kelet Salzburgja? Új Tér-Kép 1, 1990. aug. 1. 23.
- bb-: Számítógépek és lovak. Soproni határőrirtiszt Floridában. Új Tér-Kép 1, 1990. okt. 31. 36.
- bb-: Viszlát, Sopron! Haza utazott Saca ... Új Tér-Kép 1, 1990. szept. 19. 30.
- Beck, Ilona–Bruns, Heinz–Hermann–Seeling, Ute: Zur Forstvereinstagung in Hannover-eine Nachlese. Forst und Holz 45, 1990. dec. 10. 23, 688–692.
- Beck Mihály: A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyűléseinek emlékérméi és jutalomérméi. OK. 33, 1987 [1990], 117–120. köt. 1–4. sz. 309–317.
- Benkő László: A soproni Magyar Társaság 1790–1990. Diakónia 12, 1990, 2. sz. 23–27.
- Bericht des Arbeitsausschusses der Burgenländischen Landesregierung zur Vorbereitung eines Nationalparks Neusiedler See-Seewinkel. Eisenstadt, 1990, Arbeitsgemeinschaft Gesamtkonzept Neusiedler See 119. (18. sz.)
- Bertalan, Judit: Deutschsprachiger Gottesdienst. NZ. 34, 1990. jún. 30.
- Bertalan Lajos: Németül, horvátul, magyarul Helyünk az Európa-házban. Burgenlandi távlatok. Tér-Kép 2, 1990. jan. 4. 1.
- Bertalan Lajos: Utak legendák Pannóniából. Sebestyén György (1930–1990). E. 13, 1990, 703–704.
- Besuchsfahrt Wien–Mörsbisch–Ödenburg/Wandorf. Unsere Post 45, 1990, 5. sz. 32.
- Bircher Erzsébet: A történetírás kérdőjelei. BKL-B. 123, 1990, 764.

(BLPD): Ungarn proklamiert Nationalpark Neusiedler See. Unsere Post 45, 1990, 5. sz. 10.

Borbély József: A nyár végén folytatódik Sopronkőhidán az 56-os mártírok exhumálása. Új Tér-Kép 1, 1990. jún. 27. 18.

Borbély József–Szarka László: Nyílt levél Pozsgay Imréhez. Új Tér-Kép 1, 1990. márc. 14. 3.

Borsa Gedeon: A magyarországi könyvnyomtatás a 16. században. Magyar Grafika 34, 1990, 1. sz. 14–21.

Borsa Gedeon: Paisey, David L.: Deutsche Buchdrucker, Buchhändler und Verleger 1710–1750. Wiesbaden, 1988, Harrwsowitz. XIII, 361 p. 24 cm. MKSz. 106, 1990, 179–181.

Borsodi Andrea: Számítógépes analízisek a Fertő-tó nyíltvízi régiójának baktériumközösségén. HiK. 70, 1990, 173–182.

Borsodi Csaba (szerk.): Sopron megye történeti helységnévtára. 1773–1808. Magyarország történeti helységnévtára. Bp., 1990, KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat 194.

Bócsa István: A hatás áttételes volt – akár máig ható. A liszenkóizmus vadhajtasai. MT. 35, 1990, 969–971.

Brunner, Bernd: Neusiedler See: Ein Paradies bröckelt ... Wild und Hund 93, 1990. okt. 21. 15. sz. 23–24.

Buchpremiere in Zinkendorf. NZ. 34, 1990. jún. 2.

Burgenlandi magyarok közt. Bp., 1990, 169. (Új Idő könyvek)

Burgenlandi útikalauz. Bp., 1990, Laude. 128.

Buthy Ella: Isten elhívott szolgálóleányai. A hazai evangélikus diakonisszamunka történetéről. Diakónia 12, 1990, 1. sz. 41–44.

Csapody István: Aumüller István (1903–1988) emlékezete. SSz. 44, 1990, 276–279.

Csapody István: Megemlékezés Garád Róbertről (1917–1987). SSz. 4, 1990, 279–280.

Császár Nagy László: Győr-Sopron megye 7-es választókerület. MN. 53, 1990. ápr. 2.

Cseresznyák István: Harmincnégy év után visszafogadták az '56-os erdészeket. Mai reggel 1, 1990. nov. 5.

Csilletúra, Miskolc–Sopron. Fa. 40, 1990, 124.

Csizmadia Károly: Gulyás Lajos életútja és halála. Confessio 1990, 3. sz. 118–122.

368 Csoknyay, Peter: Edit Gibba, Pártpolitika és közigazgatási viszonyok Vas vármegyében (elcsatolt területeivel: Burgenland, Zala vármegye és Sopron megye központokkal) 1920–1940. Szombathely 1990. BHBI. 52, 1990, 188–189.

Csötönyi József: Új tantárgy az EFE Erdőmérnöki Karán. EF. 44. 1990, 9–10. sz. 23.

Czauner Péter: Kié az erdő és a vad? K. 45, 1990. jún. 18.

- Czere Béla: Reformkori közlekedésünk áttekintése. Közlekedéstudományi Szemle 40, 1990, 146–163.
- Czigány Ildikó: Négy hang ürtügyén – az európai örökségről. Beszélgetés Soproni Józseffel. Új E. 46, 1990. márc. 4.
- Dávid Aranka–Takács Olga–Tiringer Csaba: A sugárzási egyenleg eloszlása Magyarországon az 1951–1980-as időszak adatai alapján. Bp., 1990, Országos Meteorológiai Szolgálat 94. (Országos Meteorológiai Szolgálat Kisebb Kiadványai 66.)
- Deák Margit (szerk.): A Magyar Állami Földtani Intézet évi jelentése az 1988. évről, I. rész. Bp., 1990 november, MÁFI 527.
- Dénesfalvy József: Én is ingerült vagyok. K. 45, 1990. márc. 9.
- DFV: Verleihung der Bernhard-Eduard-Fernow-Plakette an Prof. Dr. Imre Herpay. Allgemeine Forst Zeitschrift 1990. dec. 22. 51–52. sz. 1320.
- Diplomakiosztó ünnepségek. K. 45, 1990. jún. 16.
- Az egyetemi tanács elnöksége megvizsgálta. Soproni határozat. K. 45, 1990. márc. 24
- Egyetemünk új, illetve megerősített vezetői. EF. 44, 1990, 11. sz. 3–6.
- H. Elek Mária: Sopronbánfalva 1944–1945 Sümeghy József tanító naplója tükrében. I–II. SSz. 44, 1990, 215–227.; 312–329.
- H. Elek Mária: Szita Szabolcs: Halálerőd. A munkaszolgálat és a hadimunka történetéhez 1944–1945. Budapest, 1989, 316 lap. SSz. 44, 1990, 77–79.
- Emberemlékezet óta ... FÉ. 25, 1990, 174–175.
- Emléktábla a kanadai magyaroknak. Oktatók és hallgatók rehabilitációja. K. 45, 1990. nov. 2.
- ENSZ szakemberek látogatása. K. 45, 1990. okt. 25.
- Erdészeti és Faipari Egyetem hírei. Fa. 40, 1990, 10.
- Az Erdészeti és Faipari Egyetem Tanácsának határozatai. EF. 44, 1990, 5. sz. 8.
- Az Erdészeti és Faipari Egyetem egyetemi főtitkárának kérésére közöljük az alábbi két határozatot. Er. 39, 1990, 224.
- Erdős Levente: Cinfalvából cinterem? Mai nap 1990. máj. 22.
- Euro-piknik Sopronban. Új Tér-Kép 1, 1990. aug. 15. 25.
- Éri István (szerk.): Széchenyi emlékek, emlékhelyek. Összeállította: Szentkúti Károly, Vértes László. Bp.–Nagycenk, 1990, 127.
- Érszegi Géza: Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg Ödenburg und Eisenbnrg. Band IV. Levéltári Közlemények 59, 1988 [1990], 352–353.

Érszegi Géza: Valter Ilona: Nyugat-Pannónia román stílusú egyházi épületei (Romanische Sakralbauten Westpannoniens). Szerkesztette: Hans Ubl és Ladislaus Triber. Eisenstadt, 1985. Levéltári Közlemények 59, 1988 [1990], 191–192.

F. I.: Környezetkutatók az emberért. Környezetvédelmi konferencia Sopronban. EF. 44, 1990, 1. sz. 6–8.

F+H.: Burckhardt-Medaille für Dr. Somkun aus Ungarn. Forst und Holz 45, 1990. dec. 10. 23. sz. 694.

Faller Gusztáv: Részletek egy soha-nem-volt, képzeletbeli naplóból. BKL-B. 123, 1990, 152–156.

Fedecska László: Miskolc–Selmec–Sopron–Miskolc. 900 km kétkeréken. A mi egyetemünk. 27 1990. ápr. 30. 16.

Fehlmann, Hans-Rudolf: Das „Anonyme“ Arzneikompendium von Sopron (16./17. Jh.). OK. 33, 1987 [1990], 117–120. köt. 1–4. sz. 157–171.

Fejér László: Évfordulóink 1990-ben. MV. 1990, 1. sz. 19–21.

369 Fejér László: A Magyar Vízügyi Múzeumban őrzött Széchenyi-iratok katalógusa. A „Források a vízügy múltjából” című sorozat 7. kötete. MV. 1990, 5. sz. 23.

Fenyő István: Dukai Takách Judit költő a magyar klasszicizmus korszakában (Duka, 1795–Sopron, 1836). SSz. 44, 1990, 1–10.

Fogarassy László: Háború hadüzenet nélkül. I–II. SSz. 44, 1990, 193–214.; 289–312.

Fogarassy László: Legitimista lett-e Prónay Pál a nyugat-magyarországi felkelés folyamán? SSz. 44, 1990, 11–19.

Fogarassy László: Ormos Mária: Civitas Fidelissima. Népszavazás Sopronban 1921. Győr, Gordiusz Kiadó 1990, 220 lap. SSz. 44, 1990, 378–380.

Fogarassy, László: Paul Prónays Erinnerungen an das „Lajta-Banat”. BHBl. 52, 1990. 1–10.

Fogarassy László: Zsiga Tibor: Horthy ellen, a királyért. Budapest 1989. Gondolat Kiadó, 234 lap. SSz. 44, 1990, 81–82.

Fónagy István: Az erdők és az erdészet a pártpolitikában. EF. 44, 1990, 6. sz. 1–2.

(földessy): Mi történt Burgenlandban? N. 37, 1990, 1–2. sz. 5.

Fraller, Theresia: Paul und Sepp Gmasz: Chronik der Stadtgemeinde Frauenkirchen, Neusiedl am See 1988. BHBl. 52, 1990, 43–45.

Fried István: Egy régi statisztikai mű tanulságos részletei. SSz. 44, 1990, 154–157.

Friedrich Károly: „Celeberrimae collectiones Sopronienses”. SSz. 44, 1990, 97–127.

Friedrich Károly: Ünnepi évforduló a soproni gyülekezetben. Diakónia 12, 1990, 2. sz. 19–22.

Fürj Zoltán: D. Kapi Béla. MH. 13, 1990, 5. sz. 45–48.

Gecsényi Lajos: Győr – 1956. Portrévázlat Szigethy Attiláról. MH. 13, 1990, 1. sz. 32–42.

Geophysical Observatory Reports of the Geodetic and Geophysical Research Institute of the Hungarian Academy of Sciences Years 1986–1987. Observatory of Nagycenk. Sopron, 1990. MTA Geodéziai és Geofizikai Kutató Intézete 148.

Gerger, Brigitte–Schauer, Christoph: Beschreibung der Studie Landschaftsrahmenplanung Wulkatal. Wien, 1990, Institut für Landschaftsgestaltung an der Universität für Bodenkultur 20. (Umwelt Burgenland 19)

-géhá-: Kié „a vár” Sopronban? Párt-házi buli. Új Tér-Kép 1, 1990. ápr. 18. 8.

-géhá-: A soproni önkormányzat első meccse. Új Tér-Kép 1, 1990. dec. 5. 41.

Globális kérdések, globális felelősség. Őszi egyetem. K. 45, 1990. okt. 19.

Gottschling, Maria: Auf dem Friedhof in Agendorf. NZ. 34, 1990. nov. 10.

Göcsei Imre (szerk.): Győr-Sopron megye földrajza. Győr 1990. Győr, 1990. Győr-Sopron megyei Pedagógiai Intézet 95, 14 t.

Gömöri János: Az 1340. évi soproni városcímer: a védőszentek ikonográfiai meghatározása. SSz. 44, 1990, 336–340.

Gömöri János: Jelképek küzdelme. K. 45, 1990. febr. 8.

Grenzstadt Sopron. Kungel mit Grund und Boden? BR. 24, 1990. szept. 17.

Grüll Tibor: Lackner Kristóf könyvtárának maradványai. MK. 106, 1990, 132–133.

Dr. Gunda Mihály 1918–1989. Fa. 40, 1990, 2. sz. 59.

Gutnachbarlicher Meinungsaustausch in Sopron. Antall und Vranitzky über EG-Beitritt. BR. 23, 1990. jún. 25.

(h. a.): Hívja, várja Sopron! Új Tér-Kép 1, 1990. jún. 20. 17.

H. F.: Címert választott az önkormányzat. K. 45, 1990. nov. 28.

H. F.: Egyetemi tanévkezdés. A selmeci–soproni hagyományokat folytatják. K. 45, 1990. szept. 13.

H. F.: Az exodus napja. Az eltávozott nemzedék visszatért. K. 45, 1990. nov. 5.

H. F.: Lepaktált-e a soproni polgármester a kínai kommunistákkal? Új Tér-Kép 1, 1990. okt. 31. 36.

H. F.: Még várni kell. Csalódtunk. K. 45, 1990. nov. 6.

370H. F.: Sopronban csendesebb kampány lesz. SZDSZ–FIDESZ választási szövetség. K. 45, 1990. szept. 6.

H. F.: Sziklai professzor cáfol. K. 45, 1990.

-ha-:Kit sokkolt a SOKK? Egy soproni botrány margójára. Új Tér-Kép 1, 1990. máj. 3. 10.

- ha-: Sopron, Sopron ...Rekviem(?) a „Deákért”. Új Tér-Kép 1, 1990. máj. 3. 10.
- Hajba Ferenc: Régi egyetem, új szellem. NSz. 48, 1990. okt. 13.
- Hajba Ferenc: Sopron veszélyben? NSz. 48, 1990. febr. 27.
- Halálozások. Bezzegh László. Er. 44, 1990, 8. sz. 20.
- Halálozások. Dr. Gunda Mihály. EF. 44, 1990, 1. sz. 20.
- Halálozások. Dr. Lugosi Armand. EF. 44, 1990, 9–10. sz. 20.
- Hallamáné Lépp Ildikó: Emlékezés dr. Schenzl Guido halálának 100. évfordulója alkalmából.I. 94, 1990, 374–376.
- Halmai Endre–Tvordy György: A Stereocord G 3 pontossági vizsgálata rácshálójával. GK. 42, 1990, 268–272.
- Harka újra Harka! Tér-Kép 2, 1990. máj. 10. 19.
- Harka ünnepel, mert nevét visszakapta. Új Tér-Kép 1, 1990. ápr. 25. 9.
- Harkau ist wieder Harkau. NZ. 34, 1990. máj. 12.
- Hárs József: Kárpáti Sándor életútja (Kőszeg. 1872–Sopron, 1939). SSz. 44, 1990, 173–190.
- Hárs József: Utcáink nevei az utóbbi százhusz évben. SSz. 44, 1990, 131–148.
- Heckenast István–Horváth Béla–Tóth József: Erdészeti gépkiallítás és vásár Sopronban. EF. 44, 1990, 9–10. sz. 10–11.
- Hefelle József: Dr. Vermes Miklós 1905–1990. Fo. 37, 1990, 430.
- Hegedüs Sándor: Pataki István (1914–1944). Múltunk 35, 1990, 2. sz. 141–152.
- Heltai János (összeáll.): A magyar nyomda-, könyv-, sajtó- és könyvkötészeti szakirodalom 1989-ben. MK. 106, 1990, 160–169.
- A Helyzet. EF. 44, 1990, 4. sz. 19.
- Hevér Zoltán: A türelem emberségével. Zentai László: Kökényhúsú ég alatt. Napjaink. 29, 1990, 4. sz. 37.
- Hiller István: Adalék a soproni egyetem legújabbkori történetéhez. SSz. 44, 1990, 36–43.
- Hiller István: Beszámoló az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsának 1989–1990. évi működéséről. KF. 36, 1990, 287–292.
- Hiller István: Gondolatok és tapasztalások az Erdészeti és Faipari Egyetem Levéltárával kapcsolatban. Levéltári Közlemények 58, 1987 [1990], 93–98.
- Hiller István: A legújabb soproni emléktábla története. SSz. 44, 1990, 354–360.
- Hiller István: Molnár Károly–Vaskó László: A magyar demokratikus tanügy negyven éve. Veszprém,

Veszprémi Akadémiai Bizottság, 1985, 114 lap. SSz. 44, 1990, 85–87.

Hiller István: Soproni címer-vita. K. 45, 1990. febr. 8.

Hiller István: A soproni egyetemi könyvtár természettudományi állományának szerepe a város szakirodalmi ellátottságában. Kisalföldi Könyvtáros 1990, 1. sz. 3–13.

Hodányi Zoltán: Szabadkőművesek Pannóniában. Az első páholy Sopronban. Új Tér-Kép 1, 1990. júl. 25. 22.

Hollndonner László: Csődök és csodák a magyar telefóniában. Rekonstrukció asoproni távbeszélő góckörzetben. TV. 121, 1990, 516–519.

Hollósi, Éva: Ungarische Votivdenkmäler. Barocke Marien- und Dreifaltigkeitssäulen. BR. 23, 1990. máj. 21.

-homonnyai-: Az igazság napja Sopronban. Ni. 110, 1990, 270.

Horváth Alice: In memoriam dr. Major Jenő 1922–1988. A magyar történeti földrajz kutatója. MÉP. 81, 1990, 2. sz. 59.

Horváth Ferenc: Erdeink védelmét szolgálja. K. 45, 1990. jan. 17.

Horváth Ferenc: Miniszterek zöld asztalnál. Ausztriában várják a magyar termékeket. K. 45, 1990. júl. 19.

371 Horváth Ferenc: Összeegyeztetni a turizmust a természetvédelemmel. A Fertő tó jövője. K. 45, 1990. máj. 31.

Horváth Ferenc: Sopron első polgármestere Hirschler Rezső. „A város érdekeit hűséggel szolgálom”. K. 45, 1990. okt. 26.

Horváth Ferenc: Sopront nyilvánítsák megyei jogú várossá. Megalakult az önkormányzat, de még nincs polgármester. K. 45, 1990. okt. 24.

Horváth Szilvia: A soproni Magyar Társaság a korabeli sajtó tükrében (1790–1828). SSz. 44, 1990, 255–268.

Horváth Zoltán: Egy gótikus és egy barokk. Két címer szépségversenye. K. 45, 1990. jan. 21.

Horváth Zoltán: Nevetséges a címervita? K. 45, 1990. ápr. 6.

Horváth Zoltán: A soproni címervitához. Lehet-e császári sással hazaszeretetre nevelni? K. 45, 1990. febr. 17.

Horváth Zoltán: Válasz Mollay Károly: A címervita című cikkére. SSz. 44, 1990, 330–335.

Az illegálisan külföldre távozott személyek főbb adatai. Statisztikai Szemle 68, 1990, 986–1003.

Iván Tibor: Ébredjen fel Sopron polgársága. K. 45, 1990. márc. 23.

J. J.: Felvételi helyzetkép. Ponthatáron innen és túl. K. 45, 1990. júl. 13.

- J. J.: Soproni Szemle 1990/1. Mitől jó egy folyóirat? K. 45, 1990. máj. 9.
- Jagasics Béla: Papp-Váry Árpád–Hrenkó Pál: Magyarország régi térképeken. Bp., 1989. Gondolat-Officina Nova 252 oldal, 104 térképi illusztrációval. Megjelent 11 000 példányban. GK. 42, 1990, 84.
- Jakab, J.: Biological Activity in Soil under Various Forest Stands. AT. 39, 1990, 517–520.
- Jakál László: Dr. Gunda Mihály 1918–1989. EF. 44, 1990, 2. sz. 19.
- Jakus Lajos: Két 17. századi prédikátor. Vasi Szemle 44, 1990, 225–245.
- Jelképesen visszafogadták ...MHi. 23, 1990. nov. 5.; MN. 53, 1990. nov. 5.
- K. E.: Krétai József 1907–1990. BKL-K. 123, 1990, 519.
- Kaszap András (összeáll.): A magyar földtani irodalom jegyzéke, 1987. FK. 118, 1988 [1990], 370–428.
- Katona Imre: Hany Istók Budapesten. SSz. 44, 1990, 158–167.
- Kaus, Karl: Burgenländische archäologische Bibliographie 1988 bis 1990. Urgeschichte–Römerzeit–Mittelalter. BHBl. 52, 1990, 178–187.
- Kaus, Karl: In memoriam Dr. med. Friedrich Hautmann 1890–1976. BHBl. 52, 1990, 167–177.
- Kaus, Karl: Johannes-Wolfgang Neugebauer. Österreichs Urzeit. Bärenjäger–Bauern–Bergleute. amalthea Verlag, Wien 1990. 374 Seiten. 210 Abbildungen, davon 121 in Farbe. BHBl. 52, 1990, 191.
- L. Kelemen Gábor: Sportközpont lesz az Esterházy-kastély. MHi. 23, 1990. febr. 21.
- Kerék Imre: Zentai László: Kőkényhúsú ég alatt. Dunatáj 13, 1990, 4. sz. 62–63.
- Keszei Dénes: Nagycenk és társközségei múltjából, jelenéből. Sopron, 1990. Széchenyi Nyomda Soproni Üzeme, Nagyközségi Tanács 56.
- Kietaibl, Hans: Die Entstehung des Ortsnamens „Purbach”. BHBl. 52, 1990, 39–41.
- Kietaibl, Hans: Jenő Szabó, Öt évszázad fekete krónikája (Die schwarze Chronik aus fünf Jahrhunderten), Győr Megyei Lapkiadó Vállalat. BHBl. 52, 1990, 43.
- Király Tibor: Sopron a filatéliában 18, 19, 20. SSz. 44, 1990, 27–33., 249–254., 343–351.
- Király Pál: Trianon erdészeti következményei. EF. 44, 1990, 5. sz. 1–3.
- Kisari Bella György: Kartográfiai centenárium. GK. 42, 1990, 459–460.
- Kisari Bella György: Kogutowicz Manó megyetérképei. GK. 42, 1990, 289–292.
- Kisari Bella György: A magyar nyelvű térképek atyja: Kogutowicz Manó. ÉT. 45, 1990. dec. 7. 49. sz.
- Kiss Jenő: A rábaközi perecről. SSz. 44, 1990, 58–59.

372 Kiss Jenő: A soproni Magyar Társaság 200 éves jubileumára. MNy. 86, 1990, 115–116.

Kiss Jenő: Szalayné Pókay Marietta: A hőveji csipkekészítés szakszókincse. Budapest, 1990, 33 lap (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 45, sz. Szerkeszti: Hajdú Mihály). SSz. 44, 1990, 382.

Kiss Lajos: Györffy György: A magyarság keleti elemei. Gondolat. Budapest, 1990, 326 lap. SSz. 44, 1990, 373–378.

Kiss Lajos: Középkori földrajzi nevek magyarázata: Petlend. MNy. 86. 1990, 164–169.

Kocsis Lajos: A minőségi fejlődés útján a Soproni Faipari Vállalat. Fa. 40, 1990, 193–197.

Koczka Tibor: Magyar-per Kismartonban. Új Tér-Kép 1, 1990. máj. 9. 11.

Koloszár Tamás: Egy igazi Széchenyi. Új Tér-Kép 1, 1990. aug. 1. 23.

Koloszár Tamás: Hogyan halt meg Szigethy Attila? Új Tér-Kép 1, 1990. nov. 14. 38.

Koppány Tibor: Adatok a vasszécsényi Ó-Ebergényi kastély építéstörténetéhez. Vasi Szemle 44, 1990, 69–85.

Korona Bálint: Buczolicz Zoltán. GK. 42, 1990, 379–380.

Kovács I. Gábor: A kalendárium eszköz a nemzet haladásához. Sz. 122, 1988 [1990], 316–341.

Kovács Zoltán: A határ menti területek központhálózatának átalakulása az első világháború utántól napjainkig. FRK. 38, 1990, 1–2. sz. 3–16.

Köpecsi-Nagy, Gábor: Bücherbörse in Ödenburg. NZ. 34, 1990. febr. 17.

Környei Attila: A soproni címer ürügyén. Két magatartás vetélkedése. K. 45, 1990. febr. 3.

Környezetvédelmi világnap 1990. Kitüntetettjeink. Természet-Búvár 45, 1990, 3 sz. 13.

Köszöntjük az 1990-ben vas- és aranyoklevéllel kitüntetett tagtársainkat! Reményi Viktor. BKL-B. 123. 1990, 673.

Köszöntjük jubiláló tagtársainkat. BKL-K. 123, 1990, 502—503.

Kőhegyi Mihály: Patay Pál: Corpus campanorum antiquarum Hungariae. Magyarország régi harangjai és harangöntői 1711 előtt Budapest, 1990, 144 lap + 88 kép. SSz. 44, 1990, 381–382.

Kőhegyi Mihály: Széchenyi István kinevezése Sopron vármegye vízügyi szakbizottságába. SSz. 44, 1990, 352–353.

Kőhegyi Mihály: Kiss Ákos: Pannonische Architekturelemente und Ornamentik in Ungarn. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987, 192 lap + 119 tábla. SSz. 44, 1990, 83–84.

Kőhegyi Mihály: Kristó Gyula: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Budapest, Akadémiai Kiadó 1988, 643 lap. SSz. 44, 1990, 92–94.

Kőhegyi Mihály: Visy Zsolt: A római limes Magyarországon (Corvina, Budapest, 1989. 143 old., 125 kép,

1 térkép) M. 34, 1990, 65.

Krámer Balázs: Sopron Temzéje: az Ikva. Természet-Búvár 45, 1990, 1. sz. 37.

Kretschmer, Ingrid: Az „Austria Picta” kiállítás Magyarország térképei. GK. 42, 1990, 446–452.

Kubinszky Mihály: Gondolatok Szarka Árpád festőművész 75. születésnapja alkalmából rendezett kiállítás megnyitóján. (1990. június 24.) SSz. 44, 1990, 367–371.

Kubinszky Mihály: A Soproni Városszépítő Egyesület tevékenysége (1989. jan. 1–1990. jún. 30.). SSz. 44, 1990, 366–367.

(l. a. gy.): Az országot négy év alatt kivezetjük a válságból. Az új Európa szimbóluma Sopron. MHi. 23, 1990. aug. 21.

Lagzi István: Károly (császár) király két sikertelen visszatérési kísérlete 1921-ben. Ormos Mária könyvéről. Somogy 18, 1990, 5. sz. 102–104.

Lendvai Vera: Erdőbe jár az egyetem. Népszava 118, 1990. febr. 13.

Liebe Wandorfer Landsleute. Unsere Post 45, 1990, 5. sz. 33.

Lindeck-Pozza, Irmtraut: Zur Geschichte vor Schlaining. BHBl. 52, 1990, 79–91.

373 Lomoschitz Pál: Megnyitó beszéd a 160 éves Zeneegyesület kiállításán (1989. szeptember 30.). SSz. 44, 1990, 60–62.

Lovász István–Rados Mihály: A FALCO bútorigipari tevékenysége. Fa. 40, 1990, 238–242.

Lugosi Armand 1924–1990. Fa. 40, 1990, 280.

Dr. Lugosi Armand 1924–1990. Fa. 40, 1990, 345.

MDF kampány-nyitók. K. 45, 1990. szept. 13.

-mm-: „Unser Hauskalender”-Mosaik der alten Heimat. NZ. 34, 1990 febr. 24.

Maar, Grete: Flugblattdrucke aus Schützen am Gebirge. BHBl. 52, 1990, 11–17.

Macher Frigyes: Emléktábla-avatás Sopronban, az egykori Erdélyi Diákotthon Épületén. BKL-K. 123, 1990, 466.

Macher Frigyes: Zoltay Endre 1924–1989. BKL-K. 123, 1990. 79.

Madl, Michael: Beitrag zur Kenntnis der Cleptidae und Chrysididae des Burgenlandes (Hymenoptera, Chrysididea). BHBl. 52, 1990, 27–35.

Madl, Michael: Zur Kenntnis der Pompilidae des Burgenlandes (Hymenoptera). BHBl. 52, 1990, 18–27.

Magyar Mérnökhallgatók Egyesülete. Ma alakul meg a helyi bizottság. K. 45, 1990. okt. 30.

A Magyar Vízügyi Múzeumban őrzött Széchenyi iratok katalógusa. Bp., 1990, Magyar Vízügyi Múzeum

143.

A magyarországi németiség nehéz évtizede 1945–1955. NZ. 34. 1990. nov. 24. Magyarország történeti helységnévtára. Sopron megye (1773–1808). Bp., 1990, KSH. 193.

Marosi, Endre: Burgen im österreichisch–ungarischen Grenzraum. (Hrsg.: Ladislaus Triber). Eisenstadt, 1990, Roetzer, 192. 398.

Martos András, Tóth László. Er. 39, 1990, belső borítólapp.

Májustól új formában. Nyelvvizsga Sopronban. K. 45. 1990. nov. 1.

Máté Romuald: Győr-Sopron megye földrajza. MH. 13, 1990, 6. sz. 61–62.

Melzer, Helmut: Ornithogalum brevistylum Wolfner, der Pyramiden-Milchstern, neu für das Burgenland. BHBl. 52, 1990, 138–140.

Meszlényi László: Sopron – Európa kapuja. Mu. 33, 1990, 10. sz. 30–32.

Metzl János: A „Corvinul Magyar–Osztrák Baráti Kör” 1989. évi működése. SSz. 44, 1990, 273–276.

Metzl János: Fogarassy László: A magyar-délszláv kapcsolatok katonai története 1918–1921. Baranyai Helytörténetírás 1985–1986, 537–574. (Baranyai Levéltári Füzetek 71. sz.) Pécs, 1986. SSz. 44, 1990, 80–81.

Metzl János: Réthly Endre (1911–1990). SSz. 44, 1990. 281–282.

Mészáros István: Pázmány Péter „oktatáspolitikája”. Pázmány és a korabeli hazai iskolarendszer. MT. 97, 1990, 420–432.

Mészáros István: Régi-régi iskolák. ÉT. 45, 1990, 9. sz. 266–267.

Mikó Sándor: Az első világháború éveit Nagylózson. SSz. 44, 1990, 361–365.

Mikó Sándor: Keszei Dénes: Nagycenk és társközségei múltjából, jelenéből. Sopron, 1990, 56 lap. SSz. 44, 1990, 371–372.

Miről kérdez, miről ír: A Helyzet. Fakombinát 15, 1990, 4–5. sz.

Modrian, Leopold: Partnerschaft zwischen Brennbeg in Bayern und Brennbeg in Ungarn. NZ. 34, 1990. okt. 6.

Mollay Károly: Büki Szabó József: Bük környékének ragadványnevei. Budapest, 1988 (Magyar Személynévi adattárak 87. sz. Szerkeszti: Hajdú Mihály). SSz. 44, 1990, 286.

Mollay Károly: A címervita. SSz. 44, 1990, 149–154.

Mollay Károly: Dányi Dezső–Zimányi Vera: Soproni árak és bérek a középkortól 1750-ig. MT. 35, 1990, 1506–1507.

Mollay Károly: Kiss Jenő: Fejezetek a mihályi nyelvjárás mondattanából. Budapest, 1982, 93 lap (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 164. sz.); uő.: A rábaközi Mihályi nyelvjárásának hang- és

- alaktana. Budapest, Akadémiai Kiadó, 3741982, 212 lap; uő.: Állandó szókapcsolatok a rábaközi Mihályiban. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989, 155 lap (Nyelvtudományi Értekezések 127. sz.). SSz. 44, 1990, 283–285.
- Mollay Károly: Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Negyedik bővített kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988, 2 kötet, 821 + 822 lap. SSz. 44, 1990, 88–90.
- Mollay Károly: Kovács I. Gábor: Kis magyar kalendáriumtörténet 1880-ig A magyar kalendáriumok történeti és művelődésszociológiai vizsgálata. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989, 242 lap. SSz. 44, 1990, 84.
- Mollay Károly: Magyarország nyugati külkereskedelme a XVI. század közepén (Soproni kiegészítések és jegyzetek Ember Győző könyvéhez). SSz. 44, 1990, 228–248.
- Mollay Károly: Neves rábaköziek. Szerkesztette Pájer Imre. Csorna–Kapunár, 1989, 77 lap, 1 képpel. SSz. 44, 1990, 191.
- Mollay Károly: Soproni árak és bérek a középkortól 1750-ig (Széjgyezetek Dányi Dezső és Zimányi Vera könyvéhez). SSz. 44, 1990, 23–27.
- Mollay Károly: XIV. századi osztrák költő híradása Nyugat-Magyarországról. SSz. 44, 1990, 340–343.
- Molnár László: Emlékezés Gunda Mihályra, a MTESZ soproni szervezetének volt elnökére. BKL-B. 123, 1990, 198.
- Molnár László: Fogarassy László 70 éves. SSz. 44, 1990, 20–23.
- Mosoniné Fríed Judit (az interjút készítette): Beszélgetés Greguss Pál biofizikussal. MT. 35, 1990, 950–959.
- Móra László: Az Országos Természettudományi Alap támogatásával végzett kémiai kutatások (1926–1944). Magyar Kémikusok Lapja 45, 1964. sz. 131–135.
- Muck Tibor (főszerk.): Soproni Hírlap. Sopron, 2. évf. 1990.
- A műszaki felsőoktatás első könyvtára Magyarországon 1735–1985. Selmecebánya–Sopron–Miskolc. Könyvtári Levelező lap 1990, 10. sz. 22.
- N. A.: Egyetemista megmozdulások országszerte. K. 45, 1990. szept. 25.
- nn-: Bäckermuseum in Sopron. BR. 23, 1990. ápr. 2.
- Nachrichten aus dem Burgenland. Unsere Pest 45, 1990, 1. sz. 9–10.; 3. sz. 8–9.; 5. sz. 9–10.
- Nagy Alpár: A tizenkettedik emléktábla. SSz. 44, 1990, 65–71.
- Nagy Csaba (összeáll.): A magyar emigráns irodalom lexikona A–G. Bp., 1990, MTA Irodalomtudományi Intézete és a Petőfi Irodalmi Múzeum 260.
- Sz. Nagy Júlia: Mit Blick auf die Weltexpo „Pannonia '90” in Wiener Neustadt. BR. 24, 1990. ápr. 16.

- Neue Grenzübergänge. Rund um den Neusiedler See. BR. 24, 1990. aug. 13.
- Németh Alajos: Emléktábla a kurucdombi templom falán. SSz. 44, 1990, 52–58.
- Németh István–Szilágyi Kálmán: A merisztéma eredetű és a hidegen tárolt (Frigó) szamócapalánták összehasonlítása szaporítóanyag-termelési szempontból. Kertgazdaság 1990, 6. sz. 22–30.
- Németh Kálmán: Mi foglalkoztatja az olvasókat? Tisztelet a hősöknek. K. 45, 1990. nov. 16.
- Németh, Leslie: A soproni főiskola élete a háború utolsó hónapjaiban. BKL-K. 123, 1990, 505–506.
- Nyelvvizsga Sopronban. K. 45, 1990. máj. 17.
- Ny[erges] Cs[aba]: Állásbörze, szakmai gyakorlatok. Irány Nyugat! Megalakulta mérnökhallgatók egyesülete. K. 45, 1990. nov. 1.
- Ny[erges] Cs[aba]: Békamentő akció. K. 45, 1990. márc. 12.
- Nyerges Csaba: Környezetvédelem – más módon. K. 45, 1990. jún. 6.
- Nyerges] Cs[aba]: Mit mutat „A Helyzet?”. Erdeink jövője. K. 45, 1990. okt. 2.
- Ny[erges] Cs[aba]: A soproni botanikus kert. K. 45, 1990. júl. 14.
- Nyerges Csaba: A természetvédelem időszerű kérdései. „Ma még büntető szankciókkal kell élnünk”. Interjú dr. Csapody István botanikussal. K. 45, 1990. szept. 4.
- Nyerges Csaba: A természetvédelem időszerű kérdései. „A sógorok itt adták el a magyar pusztát”. Interjú dr. Kárpáti Lászlóval. K. 45, 1990. szept. 5.
- 375**Nyílt levél a miniszterhelyetteshez Sopronból. Igenis, kiárúsítása az országnak! Új Tér-Kép 1, 1990. márc. 14. 6.
- O. A.–N. Z.: Komlósy Antal (1916–1989). BKL-K. 123. 1990, 125–126.
- Ormos Károly: Emlékezés nagyjainkra 1990-ben. Romwalter Alfréd. BKL-B. 123, 1990, 765–766.
- Oszkó Beatrix: Kiss Jenő: Állandó szókapcsolatok a rábaközi Mihályiban. Nyelvtudományi Értekezések 127. sz. Budapest, 1989, 157 lap. MNy. 46, 1990, 242–244.
- Ödenburg: Neue Fernsehstation. NZ. 34, 1990. aug. 11.
- Papp-Váry Árpád–Hrenkó Pál: Magyarország régi térképeken. Bp., 1990, Gondolat.
- Pavercsik Ilona: Johann Gerhard Mass és a pesti könyvkereskedelelem színvonala a 18. század közepén. MKSz. 106. 1990, 113–128.
- Pálfalvi Gábor: Vigyázat, békaveszély! – Egész Európa csodálja – Vándorló góté. (Mentés Fertőboz környékén.) Tér-Kép 1, 1990. jún. 14. 24.
- Pethő Lajos: Különleges övezet Sopronban. Fantom-zóna vagy a lehetőségek kapuja? Új Tér-Kép 1, 1990. márc. 1. 1.

- Pethő Lajos: Tényleg különleges ez a soproni övezet ... Új Tér-Kép 1, 1990. máj. 9. 11.
- Pethő Lajos: Az új urak haragszanak a régi elvtársakra Sopronban. Új Tér-Kép 1, 1990. jún. 13. 16.
- Pénzes István (szerk.): Évfordulóink a műszaki és természettudományokban 1991. Bp., 1990, MTESZ 231.
- Pintér János: A szőlőterület alakulása Magyarországon a XIX. század végétől a II. világháborúig. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1988–1989. Bp., 1990. 137–153.
- Pintér Márta Zsuzsanna: A budapesti Egyetemi Könyvtár jezsuita könyvjegyzékeinek drámakötetei. MKSz. 106, 1990. 139–147.
- Pomichal Richárd: Túristaúton a Fertő-tó vidékén. Közös nemzeti park-engedményekkel. Új Szó 43, 1990. jan. 20.
- Postafiók 227. Dr. Horváth Lajos, Sopron. Ni. 11.; 1990, 290.
- Prickler, Harald: Dr. Johann Harich. BHBl. 52, 1990, 97–100. Provisorische Grenzübergänge beim Fertő-See. NZ. 34, 1990. aug. 11.
- Pusztai István: Romwalter Alfréd 1916–1990. BKL-K. 123, 1990, 478.
- Ramsl, Peter: Zwei latènezeitliche Körpergräber aus Donnerskirchen. BHBl. 52, 1990, 49–79.
- Rádóczy Gyula: Ryslavy, Kurt: Materialien zur Geschichte der Apotheken und Apotheker im Burgenland. Burgenländische Forschungen Heft 68. Eisenstadt, 1979. 285 p. 20 ill., 1 térképmelléklet. OK. 33, 1987 [1990], 117–120. köt. 1–4. sz. 346–347. Ráfael, Csaba–Bak, Jolán: Schloss Esterházy in Fertőd. BR. 24, 1990. aug. 27.
- Rákóczi János: „Komputergrafika a műszaki gyakorlatban” továbbképző szeminárium, Sopron 1989. GK. 42, 1990, 231–232.
- Reményi Árpád: Természet- és környezetvédelem az Észak-Börzsönyben. Tíz éve működő tábor új köntösben. Dunakanyar 25, 1990, 3. sz. 62–64.
- Reményi Viktor: Észrevételek Ruhmann Jenő „Brennbergbánya kereső lakosai 1932-ben” című cikkéhez. BKL-B. 123, 1990, 197
- Rédey Pál: „A Haza és az Emberiség szerelme”. A Magyar Társaság bicentenáriuma. MN. 53. 1990. okt. 20.
- Roller J. Kálmán: Igenis, csalódtunk. K. 45, 1990. nov. 22.
- Rózsahegy István: A trianoni határmegállapítás Vas megyében. H. 18, 1990, 2–3. sz. 22–27.
- Rödler, Andreas: Ungarn-Exkursion. Tübinger Studenten. NZ. 34, 1990. júl. 14.
- Rötting, Odo: Der erste Gouverneur Deutschwestungarns. NZ. 34, 1990. ápr. 28.
- Ruhmann Jenő: Megjegyzések Reményi Viktor észrevételeihez. BKL-B. 123, 1990, 198.

Ruhmann Jenő: Ó, Áldott Naftalinszag! III. BKL-B. 123, 1990, 767–770.

376Ruhmann Jenő: Sopron környéki helynevek egy XVIII. században felmért katonai térképen. SSz, 44, 1990, 43–52.

Salamon Nándor: „A magyar éremművészet követe”. Mai reggel 1, 1990. nov. 27. 58. sz.

Sarkady Sándor: Szabó Jenő 80 éves. SSz. 44, 1990, 128–130.

Sándor Judit: A nyugati határszél idegenforgalma a vonzás és a kereslet-kínálat tükrében. Idegenforgalmi Közlemények 1990, 1. sz. 25–34.

Sáry István: A szép városért. MH. 13, 1990, 4. sz. 59–61.

Schneider, Marianne: Gerstenkorn-Abdrücke in hallstättischen Hüttenlehmstücken vom Eisenstädter Burgstallberg. BHBl. 52, 1990, 92–95.

Schu[sterisch, Eugen]: Saisoneroöffnung im Ödenburger Heimatmuseum. Unsere Post 45, 1990, 5. sz. 24–25.

Schu[sterisch Eugen]: Tibor Albert: Besucher in Sopron- Ein Stadtbild. Unsere Post 45, 1990, 1. sz. 45.

Sedlmayr János: Elpusztult középkori erkélyek visszaállítása és bemutatása. M. 34, 1990, 139–153.

Sedlmayr János: Templomtornyok helyreállítása, Sopron. MÉPi. 39, 1990, 1–2. sz. 24.

Sellye, Ibolya: Ringfibeln mit Ansatz aus Pannonian. Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője 19, 1990. 1. sz. 17–102.

Simonffy András: Rozsda ősz. Bp. 1990, Magvető 202. Soproni emlékeztető. K. 45, 1990. nov. 17.

Soproni Horváth Lajos: Sopron a hűség város. Képes hét 1990, 22. sz.

Soproni József: A Zenei Világnap soproni megnyitója (1989. szeptember 30.). SSz. 44, 1990, 62–65.

A soproniak is csatlakoztak. Figyelmeztető demonstráció. K. 45, 1990. szept. 27.

Staar Gyula: Meghalt egy fizikatanár. ÉT. 45, 1990. 26. sz.

Szabó Anikó (összeáll.): A magyar levéltári irodalom bibliográfiája 1987. Levéltári Közlemények 59, 1988 [1990], 371–400.

Szabó Imréné: „Pillantás a szomszédba”. Kisalföldi Könyvtáros 1990, 1. sz. 76–77.

Szabó Imréné: Szomszédjárás. Könyvtári Levelező Lap 1990, 11–12. sz. 10–11.

Szabó Jenő: Mollay János (1911–1989). SSz. 44, 1990, 72–76.

Szabó Kálmán: Sopron könyv- és könyvtári kultúrája korai adatok az írott forrásokban 1520-ig. Kisalföldi Könyvtáros 1990, 1. sz. 39–43.

Szabó Kálmán: A Soproni Irodalmi és Művészeti Kör könyvtárszervező törekvései (1877–1918). Kisalföldi

Könyvtáros 1990, 2 sz. 51–58.

Szabó László–Bánya: Bálint: Frank Lajos 1904–1990. BKL-B. 123, 1990, 669–670.

Szabó Róbert: Soproni Egyetem: Látni a fától az erdőt? Tér-Kép 2, 1990. jún. 21. 25.

Szabó Róbert: Új „seprő” Sopronban. Tér-Kép 2, 1990. máj. 10. 19.

Szabó Sándor: Nemzeti parkjaink. Er. 39, 1990, 115–116.

Szakály Sándor: Fogarassy László: A magyarországi Tanácsköztársaság katonai összeomlása. HK. 103, 1990. 3. sz. 161–162.

Szalai Gáborné–Szabó Imréné: Krónika. 1989. január 1–december 31. Tanácsi Közművelődési Hálózat. Kisalföldi Könyvtáros 1990, 1. sz. 78–92.

Szedlacsek, Johann: Von Paul Steiner, dem zufriedenen Reservisten. Grüsse nach Strümpfelbrunn. NZ. 34, 1990. júl. 14.

Szellemidézés az egyetemen. Eltávozottak találkozója. K. 45, 1990. okt. 25.

Szende Ákos: Tárczy-Hornoch Antal a második világháború viharos tanéveiben. GK. 42, 1990, 225–227.

Szende Katalin–Grüll Tibor: Nyelvtörténeti adatok. Soproni glosszák a XVI–XVII. századból. MNY. 46, 1990, 246–255.

Szende Katalin: A soproni későközépkori végrendeletek egyház- és tárgytörténeti tanulságai. SSz. 44, 1990, 268–273.

Szendrődi László: Az Erdészeti Kutatóintézetek Világszövetsége. Er. 39, 1990, 265.

377 Szendrődi László: Egyetemünk nemzetközi elismerése. EF. 44, 1990, 7. sz. 3.

Sz[enkovits] P[éter]: Küzdelem a megyei vezetőkkel. Új Tér-Kép 1, 1990. márc. 1. 1.

Szenkovits Péter: „Minden mozdíthatót elvittek”. Egy város rehabilitálásra vár. Új Tér-Kép 1, 1990. máj. 3. 10.

Szenkovits Péter: Az MDF is veszített a Hűség Városában. Sopron a szívére hallgatott. Új Tér-Kép 1, 1990. ápr. 11. 7.

Szenkovits Péter: Tavaszi Napok Sopronban. A nagy zabálás. Új Tér-Kép 1, 1990. márc. 28. 5.

Szentkúti Károly–Vértes László (összeáll.): Széchenyi-emlékek-emplékelyek. Bp.–Nagycenk, 1990, Tájak–Korok–Múzeumok Egyesület 127 p.

Szeptember 30-tól Győr–Moson–Sopron. K. 45, 1990. nov. 7.

Szépfalusi István: Az ausztriai magyarság közelmúltja. Kortárs 34, 1990, 11. sz. 88–102.

Szilágyi István: Egy pontatlan könyv. Vasi Szemle 44, 1990, 459–461.

- Szilágyi István: Szily János, a városépítő (1735–1799). Vasi Szemle 44, 1990, 1. sz. 63–67.
- Szirmay Endre: Kerék Imre: Ágas-bogas koronák. MH. 13, 1990, 5. sz. 61–52.
- Szodfridt István: Búcsú Martos Andrásról (1922–1990). EF. 44. 1990, 6. sz. 19.
- Szodfridt István: A vízügyi erdőgazdálkodás egy erdész–vízügyi találkozó tükrében. EF. 44, 1990, 9–10. sz. 19.
- Szögi László: Katolikus egyetemalapítási kísérletek Magyarországon. Vi. 55, 1990, 328–336.
- Dr. Szöke Balázs 1911–1990. Fa. 40, 1990, 279.
- T. Szőnyi Eszter: Visy Zsolt: A római limes Magyarországon. Budapest, Corvina, 1989. SSz. 44, 1990, 90–92.
- Tage alter Musik in Ödenburg. NZ. 34, 1990. jún. 23.
- Tardy Lajos: Az 1864–1867. évi mexikói „önkéntes hadtest” magyarországi résztvevői. HK. 103, 1990, 2. sz. 145–171.
- Tasnádi Tamás: Esztó Zoltán 1919–1990. BKL-B. 123, 1990, 552.
- Tatay Jenő: Tatay János (1789–1862). SSz. 44, 1990, 34–36.
- Tájékoztató a Faszervezet-építő szakmérnök-képzésről. Fa. 40, 1990, 380–381.
- Technikusminősítő vizsga Sopronban. Ni. 110, 1989 [1990], 549.
- Tilkovszky Loránt: Két könyv a magyarországi németek sorsáról a második világháború után. MT. 35, 1990, 107–108.
- Tirnitz, József: Das Komitat Ödenburg und sein Archiv. BHBl. 52, 1990, 101–123.
- Tompa Károly: Az Erdélyi Diákokotthon története és a hallgatók élete 1940–1946-ig. Sopron, 1984 [1990], EFE. 60.
- Tompa Károly: A soproni egyetem 1945-ös mártírjai emléktáblájának felavatása. Er. 39, 1990, 223–224.
- Tóth: Árudát nyit az egyetem. K. 45, 1990. okt. 8.
- Tóth: Mint Csipkerózsika csók után. Az egyetem visszatér az életbe. K. 45, 1990. okt. 29.
- Tóth László 1927–1990. Fa. 40, 1990, 254.
- Tóth Sándor: OMÉK '90. Fa. 40, 1990, 375–378.
- A tudás kétes hírű fája Sopronban. Nem az iskolának, hanem az életnek? Új Tér-Kép 1, 1990. márc. 28. 5.
- TDK-konferencia egyetemünkön. EF. 44, 1990, 3. sz. 12.
- Tvordy György: Távérzékelés az erdészet és a környezetvédelem szolgálatában. EF. 44, 1990, 3. sz. 8–9.

- Udvarhelyi Olivér: Vajay Szabolcs: A Johannita Rend lovagjai. 1854–1987. A szerző kiadása. Vevey, 1987. 762 old. H. 18, 1990, 5–6. sz. 131–132.
- Ungarn–Österreich. Neue Grenzübergänge geplant. BR. 23, 1990. márc. 19.
- Új egyetemi tanács. K. 45, 1990. júl. 7.
- Ünnep Sopronban. Ni. 110. 1990, 21. sz. 536.
- 378V. L.: A soproni egyetem nemzetközi sikere. K. 45, 1990. máj. 17.
- Vajda György: A VII. Országos Érembiennálé megnyitója. SSz. 44, 1990, 167–173.
- Valkó Arisztid: Adalékok Köpp Keresztély és Lust Lőrinc kismartoni festők működéséhez. MÉ. 37, 1988 [1990], 1–2. sz. 71–75.
- Varga Gyula: A Fertőszentmiklós–Celldömölk közötti helyiérdekű vasút (1897–1979). Ho. 18, 1990, 1. sz. 28–42.
- Varga Sándor: Postakocsi-közlekedés a reformkori Magyarországon. Közlekedéstudományi Szemle 40, 1990, 181–186.
- Varga Szabolcs: Egyetemi tanácsülés. EF. 44, 1990, 11. sz. 6.
- Varga Szabolcs: Az Erdészeti és Faipari Egyetem 8/1990. sz. Határozatáról. Fa. 40, 1990, 212.
- Várhelyi István: Erdőgazdálkodásunk számokban. EF. 44, 1990, 5. sz. 19.
- Várhelyi István: Erdőgazdálkodás számokban. Fa. 40, 1990, 26–27.
- Veress Éva: A magyarországi árszabások forrásanyagának kataszttere 1463–1848. Szerkesztette: Domonkos Ottó, Kiss Mária, Nagybákay Péter (Kiadja az MTA VEAB) Bp., 1986. I–II. K. Levéltári Közlemények 59, 1988 [1990], 353–357.
- Verő József: A tudományos munka értékelése. BKL-K. 123, 1990, 301–308.
- Vigh Károly: Sopronkőhida, 1944–45. Egy igaz össznemzeti „egységfront” emlékére. MN. 53, 1990. dec. 27.
- Vitális György: Az Országos Földtani Adattár tudománytörténeti értékű kéziratok területi jelentései 1910–1919. Deák Margit (szerk.): MÁFI Évi jelentése az 1988. évről, I. rész. 407–423.
- Volly István: Halmos László 80 éves. MH. 13, 1990, 1. sz. 56–57.
- Weisz Ferenc: Burgenland és a német báziskönyvtári ellátás Sopronban. Kisalföldi Könyvtáros 1990, 1. sz. 75.
- Winkler, Gábor: Erneuerung alter historischer Siedlungen in Westungarn. Methoden und Resultate der Forschung, Planung und Ausführung. BHBl. 52, 1990, 145–166.
- Zeidtein, Anna: Ein besonderer 1. Mai. N7. 34, 1990. jún. 2.

Ybl Miklós díjak, 1990 ... Nándori Klára. MÉP. 81, 1990, 3–4. sz. 55.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Hárs József: A soproni népszavazásról szóló, vele összefüggő írások a Soproni Szemlében (1958–1991)

Hárs József: A soproni népszavazásról szóló, vele összefüggő írások a Soproni Szemlében (1958–1991)

1958.

Hanák Péter lektori jelentése a Sopron város története 1848–1948 c. munkaközösség eddigi eredményeiről. (Ajánlja témaként az 1921. évi népszavazást a 49. lapon.) = 47–53.

1963.

Fogarassy László: G. Soós Katalin: A nyugat-magyarországi kérdés (1918–1919) Akadémiai Kiadó, Bp., 1962, 67 lap (Könyvism.) = 93–94.

Fogarassy László: Szokoly Endre: „...És Gömbös Gyula, a kapitány” Bp., 1961. (Könyvism.) = 94–95.

1965.

Domonkos Ottó: Horváth Zoltán: Sopron és Sopron megye múltja egykorú iratok tükrében. Sopron, 1964, 206 lap. (Az ismertető nem említi, de a könyv a 172–174. lapon tárgyalja a népszavazást.) = 286.

1967.

Hárs József: Idegenforgalom Sopronban a két világháború között. (A népszavazásról a 103. lapon.) = 97–113.

1969.

Fogarassy László: G. Soós Katalin: Magyar–bajor–osztrák titkos tárgyalások és 379együttműködés 1920–1921. (Szeged, 1967, Acta universitatis Szegediensis de Attila József nominatae, Acta Historica, tomus XXVII, 43 lap) (Könyvism.) = 283

1971.

Mollay Károly: Lechner, Karl (Red.): Donauländer und Burgenland (Handbuch der historischen Stätten: Österreich Bd. 1.) Stuttgart, Alfred Kröner Verlag 1970, 909 lap. (Politikatörténeti összefoglalóval.) (Könyvism.) = 96.

Fogarassy László: Bevezetés a burgenlandi kérdés forrásaiba és irodalmába. = 138–145.

Fogarassy László: Schlag, Gerald: Die Kämpfe um das Burgenland 1921. (Militärhistorische Schriftenreihe Heft 16.) Wien. 1970, 34 lap + 2 melléklet. (Könyvism.) = 190–192.

Fogarassy László: A nyugat-magyarországi kérdés katonai története (I. rész 1918. december–1921, augusztus). = 291–302.

Fogarassy László: A soproni népszavazás. = 335–347.

Fogarassy László: Traeger Ernő (1887–1971). = 377–378.

Mollay Károly: Pflagner, Margit (Red.): Begegnung mit dem Burgenland. Das Grenzland in der Literatur. Wien, Belvedere Verlag Wilhelm Meissel 1971, 147 lap + 8 tollrajz. (Könyvism.; a könyv Burgenland 50. évfordulójára jelent meg.) = 383–384.

1972.

Fogarassy László: A nyugat-magyarországi kérdés katonai története (II. rész 1921. augusztus-szeptember) = 23–39.

(III. rész 1921. szeptember–november) = 115–129.

Fogarassy László: 50 Jahre Burgenland. Vorträge im Rahmen der landeskundlichen Forschungsstelle am Landesarchiv (Burgenländische Forschungen, Sonderheft III.: Festgabe). Eisenstadt 1971, 214 lap + számos kép. (Könyvism.) = 94–95.

Horváth Zoltán: A Győr-Sopron megyei 2. sz. Levéltár (Sopron) 1971. évi munkájáról. (A népszavazásról a 183. lapon.) = 182–183.

Fogarassy László: Soós Katalin: Burgenland az európai politikában (1918–1921) Akadémiai Kiadó, Bp., 1971, 193 lap. (Könyvism.) = 282–284.

Fogarassy László: Hochenbichler, Eduard: Republik im Schatten der Monarchie. Das Burgenland, ein europäisches Problem. Europa Verlag, Wien–Frankfurt–Zürich 1971, 183 lap. (Könyvism.) = 379–380.

1974.

Fogarassy László: Bánffy Miklós: Huszonöt év. (A budapesti Ráday-levéltár egy kiadatlan kéziratáról.) = 267–269.

1975.

Fogarassy László: Határmenti események Burgenland megalakulásától az új határvonal megállapításáig (1921. november–1923. március). (A népszavazásról a 145. lapon) = 139–157.

Bellér Béla: Az osztrák-magyar viszony és a burgenlandi kérdés (1922–1926). (A népszavazásról a 233. lapon.) = 232–244.

Fogarassy László: Lehár, Anton: Erinnerungen. Gegenrevolution und Restaurationsversuche in Ungarn 1918–1921. Herausgegeben von Peter Broucek. Verlag für Geschichte und Politik. Wien 1973, 280 lap. (Könyvism.) = 285–287.

Fogarassy László: Lehár ezredes a Prónay-felkelők fogságában. = 348–351.

Bellér Béla: Hiller István: A soproni egyetemi hallgatók mozgalmi a két világháború között (1919–1945). Sopron, 1975, 218 lap. (A Soproni Szemle kiadványai új sorozat 8. sz.) (Könyvism., a népszavazásról a 374. lapon.) = 371–375.

Fogarassy László: Bellér Béla: Az ellenforradalom nemzetiségi politikájának kialakulása. Akadémiai Kiadó, Bp., 1975, 290 lap. (Könyvism., a népszavazásról a 376. lapon.) = 375–376.

Fogarassy László: Die Nachkriegszeit 1918–1922. Kämpfe, Staaten und Armeen nach dem Ersten Weltkrieg. Verlag Carl Ueberreuter, Wien 1973, 448 lap + 95 kép és vázlat. (Könyvism.) = 382–383.

380 1976.

Horváth Zoltán: A Győr-Sopron megyei 2. sz. Levéltár (Sopron) 1973–1974. évi munkájáról. (A várostörténeti kiállítás megnyitásáról a 70. lapon.) = 69–72.

Fogarassy László: Iratok az osztrák-magyar határkérdés történetéhez I. (A tervezett korridorról.) = 350–353.

1977.

Fogarassy László: Iratok az osztrák-magyar határkérdés történetéhez II (Sopron a népszavazás előtt.) = 81–87.

Fogarassy László: Juhász László: Burgenland. Történelmi útikalauz. (München 1976, Máté András nyomdája, 284 lap, a szerző fotóival.) (Történelmi összefoglalóval.) (Könyvism.) = 285–286.

Fogarassy László: Levélszekrénybeli megjegyzés Maderspachról. =286.

Makai Agnes: A Lajtabánsági Emlékérem. =329–339.

Hárs József: A soproni Helytörténészek Baráti. Köre. (Horváth Zoltánnak a népszavazásról szóló előadásáról és cikkéről a 381. lapon.) = 379–382.

1978.

Fogarassy László: A Prónay–Ranzenberger pör. (Utalások a nyugat-magyarországi eseményekre.) = 23–40.

Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai. Bevezetés és I. rész = 225–244. II. rész = 321–340.

Metzl János: Fogarassy László: Die Volksabstimmung in Ödenburg (Sopron) und die Festsetzung der österreichisch-ungarischen Grenze im Lichte der ungarischen Quellen und Literatur. Südost-Forschungen, Band XXXV. (1976), 150–182. [lap] (Könyvism.) = 381–382.

1979.

Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai. III. rész. = 33–53.

1980.

Fogarassy László: Akten und Dokumente des Aussenamtes (State Departement) der USA zur Burgenland-Anschlussfrage 1919–1920. Bearbeitet von Jon D. Berlin. Eisenstadt, 1977, 484 lap + 1 térkép (Burgenländische Forschungen Heft 67.) (Könyvism.) = 92–94.

Fogarassy László: Kerekes, Lajos: Von St. Germain bis Genf. Österreich und seine Nachbarn 1918–1922. Akademie-Verlag Bp. und Verlag Herrmann Böhlhaus Nachf. GmbH., Wien–Köln–Graz. 1979, 416 Seiten. (Könyvism.) = 284–285.

Fogarassy László: Levélszekrénybeli megjegyzése második részében egy könyvről, amely a nyugat-magyarországi kérdéstről szól. = 286.

1981.

Vörösmarty Géza: Die Volksgruppen in Österreich. Integratio Jahrbuch XI-XII. Herausgegeben von Ernő Deák. Wien, 1979, 307 Seiten. (Könyvism.) A népszavazásról a 90. lapon = 90–93.

Fogarassy László: Iratok az osztrák-magyar határkérdés történetéhez III. (A velencei egyezmény jegyzőkönyve magyarul.) = 156–161.

Hiller István: A TIT 1980. évi tevékenysége Sopronban. (Hiller István előadása: 3000 év dióhéjban, Sopron város története, a 179. lapon.) = 176–182.

Fogarassy László: Ladányi Andor: Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben (1919–1921). Akadémiai Kiadó, Bp., 1979. 239 lap (Értekezések a történeti tudományok köréből, új sorozat 88.). (Könyvism.) = 284.

Fogarassy László: Levélszekrénybeli megjegyzése a velencei egyezmény szövegéhez, ld. 160. lapon. = 287.

1982.

Fogarassy László: A nyugat-magyarországi kérdés diplomáciai története. I. rész. = 1–19.

381 *Fogarassy László:* A nyugat-magyarországi kérdés diplomáciai története. I. rész = 1–19 II. rész = 97–115. III. rész = 193–211.

Király Tibor: Négy hónap bélyegtörténete Sopron és környéke történetéből. (1921-beli bélyegekről) = 147–169.

Hiller István: A TIT 1981. évi tevékenysége Sopronban. (Környei Attila: Történelmi események hazánk térképén a szabadságharctól napjainkig c. előadásáról a 182. lapon, Fogarassy László: Fejezetek a diplomácia történetéből c. előadásáról a 181. lapon.) = 179–185.

Szabó Jenő: A költő, drámaíró és műfordító Kerpely Jenő. (A népszavazásbeli szerepéről a 268. lapon.) =

266–273.

Ladányi Andor: Levélszekrénybeli megjegyzése Fogarassy 1981-ben megjelent könyvismertetésére. = 285–286.

Király Tibor: Levélszekrénybeli hibaigazítása a Négy hónap bélyegtörténete ... c. cikkéhez. = 287.

Aztgusztinovicz Elemér: A Frankenburg Irodalmi Kör hét évtizede (1877–1949.). (A népszavazásról a 293. lapon.) = 289–301.

1983.

Bartolics Imre János: Sopron egy 1920. évi szükségpénzen. = 53–55.

Szita Szabolcs; *Környei Attila*: Sopron és vidékének munkásmozgalma 1919. augusztus 1–1924. Győr, 1981, 232 lap + 13 fénykép. (Könyvism.) = 92–93.

Fogarassy László: Levélszekrénybeli kiegészítése Király Tibor Négy hónap bélyegtörténete ... c. tanulmányához. = 94.

Király Tibor: Levélszekrénybeli kiegészítése Négy hónap bélyegtörténete ... c. tanulmányához. = 383.

1984.

Kepecs József: Thirring Lajos (1899–1983.). (Az 1920. évi népszámlálás munkálataiban részt vett.) = 88–90.

1985.

Metzl János; *Czellár Katalin*: Sopron (Panoráma „Magyar városok” sorozat) Bp., 1982, 232 lap. (Benne Sopron története.) (Könyvism.) = 190–191.

Fogarassy László: 60 Jahre Burgenland – Eine Dokumentation. Herausgeber: Walter Göhring, Werner Pfeiffenberger. Mattersburg 1981, 120 lap. (Schriftenreihe des Österreichischen Instituts für politische Bildung.) (Könyvism.) = 382.

1986.

Mollay Károly: Festschrift für Karl Semmelweis. Herausgegeben vom Burgenländischen Landesarchiv. Eisenstadt, 1981, 354 Seiten (Burgenländische Forschungen Sonderband VI.) (A horvátok 1910–1930. közötti politikai mozgalmairól is.) (Könyvism.) = 283–284.

Fogarassy László: Prónay Pál emlékezése az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről. Első rész = 24–46. Második rész = 118–138. Harmadik rész = 208–228. Negyedik rész = 304–323.

1987.

Király Tibor: Sopron a filatéliában. (Tizenegyedik közlemény.) (A nyugat-magyarországi felkelők bélyegei a 165–166. lapon.) = 162–166.

Fogarassy László: Burgenland in seiner pannonischen Umwelt. Fetgabe für August Ernst. Eisenstadt, 1984, 463 Seiten (Burgenländische Forschungen, Sonderband VII.) (A népszavazásról és az osztrák–magyar határ megállapításáról is.) (Könyvism.) = 185–187.

382 *Fogarassy László*; *Kerekes Lajos*: Ausztria hatvan éve 1918–1978 (Karl Rennertől Bruno Kreiskyig). Gondolat, Bp., 1984, 381 lap. (Könyvism.) = 283–284.

1988.

Hiller István: Ernst, August: Geschichte des Burgenlandes. Wien, 1987, Verlag für Geschichte und Politik, München, Verlag R. Oldenbourg, 352 S. (A népszavazásról is.) (Könyvism.) = 186–189.

1989.

Hiller István: A soproni egyetemi hallgatók szerepe és hatása a város politikai arculatának alakulásában

(1919–1945). (A népszavazás körüli időkről a 290–291. lapon.) = 289–315.

1990.

Fogarassy László: Legitimista lett-e Prónay Pál a nyugat-magyarországi felkelés folyamán? (Prónay alezredes vallomása az Etelközi Szövetség vizsgálóbizottsága előtt az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről és a második restaurációs kísérletről). = 11–19.

Molnár László: Fogarassy László 70 éves. = 20–23.

Fogarassy László: Zsiga Tibor: Horthy ellen, a királyért. Bp., 1989, Gondolat Kiadó, 234 lap. (Könyvism.) = 81–82.

Fogarassy László: Háború hadüzenet nélkül (Hadműveletek Magyarország területén a páduai fegyverszüneti egyezménytől a soproni népszavazásig). I. rész = 193–214. II. rész = 289–312.

Fogarassy László: Ormos Mária: Civitas Fidelissima. Népszavazás Sopronban 1921. Győr, Gordiusz Kiadó 1990, 220 lap. (Könyvism.) = 378–380.

1991.

Fogarassy László: A soproni népszavazás helye Európa korabeli diplomáciai történetében = 289–315.

Mollay Károly: A Szövetségközi Katonai Bizottság bizalmas utasítása a hozzá beosztott antantisztekhez = 316–319.

Katona Imre: Az ún. királypuccs ismeretlen részletei egy könyv ürügyén. = 320–323.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / LEVÉLSZEKRÉNY

LEVÉLSZEKRÉNY

Ruhmann Jenő írja: Örömmel vettem tudomásul, amikor vagy három éve [1988/1-től!] a Szemle szerkesztő bizottsága úgy döntött, hogy a borítón Diebold Károly archív madártávlati városképével jelenteti meg a folyóirat következő számait, bár a régi Sterbenz-grafika ellen sem lehetett semmi kifogásom. Behúnyom a szememet, s magam előtt látom Diebold testes alakját, ritkuló hajjal fedett fejét, amint egy júliusi reggel hét órakor elkéri a Városháza portásától a toronykulcsot, s – pihenésekkel tarkítva az óraszerkezetnél, majd a körgaléria szintjén – súlyos felszerelésével a vállán és a hóna alatt végre felér a meredek utolsó lépcsőszakaszon az őrszoba csapóajtáig. Ezt a fejével kellett neki felnyomni és kitámasztani, aztán elment a négy ablak közül a déli fekvésűhöz, kinyitotta, és megállapította, hogy kedvező időjárást választott a fotózáshoz. Pára nincs a város fölött, a nap ragyogva süti a háztetőket és a löverek domboldalait, másfélszeres teleobjektív felcsavarásával élethűen meg tudja örökíteni a saját panoráma élményét.

Aztán kinyitom a szememet és Diebold képét kezdem végigpásztázni. Igen, a leghosszabb nappalokat jelentő június végéről, július elejéről árulkodnak az árnyékok: a Nap kelet-északkeletről süt, a téglagyarak irányából, a Szt. Háromság-szobor oszlopának árnyéka kiér a Vármegyeházig, tehát kora reggel van. A szobrot övező négy gombakácon nyoma sincs még az augusztusi lombcsúszulásnak.

A távlatokat kezdem kutatni, jobbról balra. A Panoráma úton ragyog a napfényben a tornyos Proszvimmer-löver. Előtte, a vastag sövénykerítésbe beágyazottan szinte látom a pihenőpadot, a

szerelmesek csókolózó rejtekét, amit Boleman professzor 383 „lőtt be” a távcsövével tanszéke ablakából, és Horváth altisztjével közösen onnan kísérték figyelemmel a város Hymen-híreit. Az ev. templomtorony fölött Kő tábornok villája ragyog, ettől balra Scheffer doktor magastető, szélkakasos löverháza. Még tovább a Gruber Szálló épülete, aztán a tornyos Friedrich-ház látszik. Ez alatt végiglátok a Felkelő úton (ma: József A.), a végét lezárja az Engisch-Szeghegyi ház, jobbra a Teológus Diákotthon, mellette a Szt. Imre Kollégium. Mindezek jelenléte 1931 körüli felvételt valószínűsít.

Aztán kissé közelebbi tájakat kezdek vizsgálni, s szerfölött megdöbbenek, hogy a Líceum mögött a Pénzügypalota nincsen takarásban! Úgy tűnik, hogy az Erzsébet utca 11. sz. [9!] alatti Hárs-társasház teteje már megvan, de ennek merőleges folytatása a Kis János utcában még nem épült fel. Hárs József úgy tudja, hogy ez a merőleges szárny 1934-ben készült el, és ezzel közelebb kerültünk Diebold fényképének kormeghatározásához, ami így 1931 (Teológus Otthon) és 1934 közé illesztendő. A felvétel tehát 1932 körül készült.

Király Tibor írja: Ormos Mária „Civitas Fidelissima. Népszavazás Sopronban 1921 (Győr, 1990)” című könyvében (ismerteti Fogarassy László: SSz. 1990, 378) többek között képet közöl, amelyen 1921. január 1-jén (a kérdőjel felesleges) a Tábornoki Bizottság tagjai a soproni Várkerületen, a Haas Fülöp és fiai cég előtt az antantkatonák díszmenetére várnak (egy másik felvétel: SSz. 1971, 345). A tábornokok felsorolása azonban téves. Ez a felvétel nekem is megvan. Hátlapjára korabeli szemtanú felírta a helyes sorrendet, amelyet különben a tábornokok egyenruhája is igazol. A helyes sorrend jobbról balra: Ferrario olasz, Guillaume magyar, Hamelin francia és Gorton angol tábornok.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Dr. Fogarassy László ny. könyvtáros, ČS-851 01 Bratislava, Vyšehradská ul. 121/II/20.

Dr. Mollay Károly ny. egyetemi tanár, 1118 Budapest, Köbölkút u. 11.

Katona Imre művészettörténész, Iparművészeti Múzeum, 1450 Budapest, Pf. 3.

Dr. Mikó Sándor ny, főiskolai docens, 1971 Budapest. Dembinszky u. 38.

Király Tibor ny. GYSEV-főtanácsos, 9400 Sopron, Deák tér 70.

Dr. Hiller István egyetemi könyvtári főigazgató, 9401 Sopron, Pf. 132.

Sosztarich András nyugdíjas, 9400 Sopron, Várkerület 98.

Grübl Tibor, gimnáziumi tanár, 9400 Sopron, Rózsa u. 14.

Barbalics Imre János múzeológus, Vasvár, Pf. 27.

Szarka Árpád festőművész, Sopron, Kis János u. 1.

Dr. Ormos Károly ny. bányamérnök, Sopron, Paprét 4.

Askercz Éva művészettörténész, Liszt Ferenc Múzeum, Sopron, Pf. 68.

Mastalírné dr. Zádor Márta egyetemi könyvtári főigazgatóhelyettes, 9401 Sopron, Pf. 132.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

---

384 SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalthistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Fogarassy, Ladislaus: Stellung der Ödenburger Volksabstimmung in der Geschichte der damaligen Diplomatie

Mollay, Karl: Vertraute Weisung der Interalliierten Militärkommission an die ihr zugeteilten Ententeoffiziere

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

Katona, Emmerich: Unbekannte Einzelheiten des sog. Königsputsches

Katona, Emmerich: Alexander Mikó 70jährig

Kleine Mitteilungen

Mikó, Alexander: Zur Geschichte von Losing vom Ende des Ersten Weltkrieges bis zum Ende des Zweiten (Okt. 1918–April 1945)

Király, Tiburtius: Ödenburg in der Philatelie: Die Sonderstempeln. Dreiundzwanzigste, letzte Mitteilung

Sosztarich, Andreas: Ödenburg und das Sportfliegen

Gecsényi, Ladislaus: Vorstellungen über die Selbstverteidigung der Raabau um die Mitte des 17. Jahrhunderts

Grüll, Tiburtius: Überreste der Bibliothek von Johann Adam Gensel

Barbalics, Emmerich Johann: Beitrag zum Münzwesen von Ödenburg

Katona, Emmerich: Aus den Matrikeln der röm.- katholischen Pfarrei in Csapod

Kulturelles Leben in Ödenburg

Askercz, Eva: Die Ausstellung der Ödenburger Künstlergilde (13. März 1991)

Ormos, Karl: Hundertjahrfeier in Kemenesszentpéter, dem Geburtsort des Ödenburger Kunstmalers Josef Horváth (2. März 1991)

Nekrologe

Szarka, Arpád: Abschied vom Kunstmaler Josef Rázó (19. März 1991)

Mollay, Karl: Der Bildhauer Karl Soproni Stöckert (1910–1991)

Bücherschau

Hiller, Stefan–Mastalír-Zádor, Martha: Die Ödenburg-Bibliographie des Jahres 1990

Hárs, Josef: Schriften über die Ödenburger Volksabstimmung und ihre Vorgeschichte in der Ödenburger Rundschau (1958–1991)

Briefkasten

Unsere Mitarbeiter

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Wambaugh, Sarah: Plebiscites since the world war. Washington, 1933, 518–538 (I. kötetben).

2 (Megjegyzés - Popup)

Wilson legjobb, magyarul megjelent életrajza és jellemzése: Vecseklőy József: A csillagsávos lobogó nyomában. Történelmi esszé. Bp., 1985, I, 473–791; a béketárgyalásokra II, 5–134.

3 (Megjegyzés - Popup)

Az I. zónában 167 000 lakos volt, területe 1550 négyszögmérföld (square miles: 1 = 2,62 km²). Wambaugh I, 46–98; a II. zóna területe 513 négyszögmérföld, 106 480 lakossal.

4 (Megjegyzés - Popup)

Marienwerderi (Kwidzyn) zóna: 1000 square miles, 160 720 lakos, allensteini zóna (Olsztyn): 4715 square miles, 558 000 lakos. Wambaugh I, 99–141.

5 (Megjegyzés - Popup)

Die Nachkriegszeit. Kämpfe, Staaten und Armeen nach dem Ersten Weltkrieg. Wien, 1973, 320, 31. jegyzet. Németország területvesztése Lengyelországgal szemben 42 927 km², amelyen 1,7 millió lengyel és 1,08 millió német élt, utóbbiak száma kitelepítések után 335 000-re csökkent.

6 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott 322, 332.

7 (Megjegyzés - Popup)

A 3. felkelésről ló. 338.

8 (Megjegyzés - Popup)

Wambaugh 206–270 és Nachkriegszeit 338. Utóbbi szerint Németországra 707 750, Lengyelországra 478 820 szavazat esett.

9 (Megjegyzés - Popup)

Wambaugh, Sarah: The Saar plebiscite. With a collection of official documents. Cambridge/Massachusetts, 1940, 469–470. 1934-ben e területen 1912 km² = 730 square miles) 83 helységben 828 128 lakos élt és 1910-ben a népszámlálásnál csak 342 lakos jelentkezett francia anyanyelvűnek. 1932-ben a Saar-medencei parlamentbe megejtett választások eredménye: centripárt 156 615 (14 mandátum), kommunisták 84 112 (8 m.), szociáldemokraták 35 968 (3), Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei 24 445 (2), Deutsch-Saarländische Volkspartei 24 152 (2), Deutsche Wirtschaftspartei 11 581 szavazat (1 mandátum).

10 (Megjegyzés - Popup)

Steinböck, Erwin: Der Kärntner Abwehrkampf. In: Die Nachkriegszeit 1918–1922, 31–53.

11 (Megjegyzés - Popup)

Uo. és Wambaugh I. 163–205.

12 (Megjegyzés - Popup)

Wambaugh I, 142–162; Fogarassy L.: A tescheni hétnapos cseh–lengyel háború (1919. január 23–30.). Palócföld, 1990, 3: 43–49.

13 (Megjegyzés - Popup)

Kun Béla 1919. június 16-án kelt, a békekonzferencia elnökéhez intézett válaszmegjegyzékéből: „Nem állván a területi integritás álláspontján, nem is beszélve arról, hogy tisztán magyarok által lakott területek tanácsköztársaságunktól a közölt határmegállapítás folytán elszakítottának, csupán azt szögezzük le, hogy ilyen feltételek mellett még az olyan szilárd hatalmon alapuló kormányzati rendszer is, mint a mienk, alig képes megakadályozni, hogy a létért való küzdelem e határokon belül ne fajulhasson el mindenkinek mindenki ellen való háborújává” (Szabó László: A bolsevizmus Magyarországon. A proletárdiktatúra okirataiból. Bp., 1919, 102–106.).

14 (Megjegyzés - Popup)

A magyar béketárgyalások II. Bp., 1920, 487–488.

15 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 473–476.

16 (Megjegyzés - Popup)

Soós Katalin: Burgenland az európai politikában. (1918–1921). Bp., 1971; Ormos Mária: Civitas Fidelissima. Népszavazás Sopronban 1921. Győr, 1990; Hochenbichler, Eduard: Republik im Schatten der Monarchie. Das Burgenland, ein europäisches Problem. Wien–Frankfurt–Zürich, 1971; Spira, Thomas: The Sopron (Ödenburg) Plebiscite of December 1921 and the German Nationality Problem. In: War and Society in East Central Europe Vol. VI. Brooklyn College Press 321–344.

17 (Megjegyzés - Popup)

Szerzőtől „A nyugat-magyarországi kérdés diplomáciai története”. SSz. 1982 1–19, 97–115 193–211; „A soproni népszavazás”. Uo. 1971, 335–347; „Határmenti események Burgenland megalakulásától az új határvonal megállapításáig”. Uo. 1975, 139–157.

18 (Megjegyzés - Popup)

Részletek a Hock János ellen megtartott főtárgyalásról. Bp., 1933, 36–37, 53. Védőügyvédjének dr. Nagy Vince, volt köztársasági belügyminiszternek kiadásában jelent meg.

19 (Megjegyzés - Popup)

Szerzőtől: „A magyar–délsláv kapcsolatok katonai története (1918–1921).” Baranya Megyei Levéltár Évkönyve 1985–1986, 537–574. Amerikai szerző is feldolgozta; vö. Tihany, Leslie C.: „The Baranya Republic and the Treaty of Trianon.” War and Society in East Central Europe, Vol. VI. Brooklyn College Press 297–320.

20 (Megjegyzés - Popup)

A határban a Halál kaszál ... Fejezetek Prónay Pál feljegyzéseiből. Bp., 1963, 286–293. Az 1921. október 17-én kelt levél Prónay kézírata III. kötetében mint XXV. sz. okmány található.

21 (Megjegyzés - Popup)

1978. július 1-én Kismartonban előadást tartottam Maderspach Viktor emlékezőseiről, amely után Karl Semmelweis, Stefan Aumüller és más idős urak ebben a formában fejezték ki véleményüket.

22 (Megjegyzés - Popup)

Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary, III. kötet ideiglenes lenyomata. (Lelőhely: Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium iratai K 63, 474. csomó). Az okmányok magyar fordítását Soós Katalin egyetemi docens volt szíves rendelkezésemre bocsátani, amelyért itt mondok köszönetet. (Továbbiakban „Papers III.” és az okmány száma.)

23 (Megjegyzés - Popup)

Papers III. 1239. Kelt 1921. nov. 3.

24 (Megjegyzés - Popup)

Papers III. 1256. Masirevich számjeltávirata Bánffyhoz.

25 (Megjegyzés - Popup)

Papers III. 1267. Masirevich számjeltávirata Bánffyhoz.

26 (Megjegyzés - Popup)

Az okmány teljes szövegét a szerző már közzétette (SSz. 1982, 208–210.)

27 (Megjegyzés - Popup)

Papers III. 1320. Masirevich 1921. nov. 10-i számjeltávirata Bánffyhoz.

28 (Megjegyzés - Popup)

Ormos Mária: Civitss Fidelissima. Népszavazás Sopronban 1921. Győr 1990, 189.

29 (Megjegyzés - Popup)

Ludwig A. Windisch-Graetz: Ein Kaiser kämpft für die Freiheit. So begann Ungarns Leidensweg.

Wien–München, 1957, 187–188. A szerző neve kétféle írásmód szerint ismeretes. Bár a szabadságharc történetéből ismeretes Windischgrätz Alfréd tábornagnak volt az unokája, politikailag nem az ő nyomdokait követte. Könyvei erős fantáziája miatt kritikával veendő.

30 (Megjegyzés - Popup)

Ludwig Jedlicka: Ein Heer im Schatten der Parteien. Die militärpolitische Lage Österreichs 1918–1938. Graz–Köln, 1955, 34: „Alle Operationspläne bis zum Jahre 1937, zuerst auf eine Niederschlagung Ungarns ausgerichtet waren und etwa das österreichische Problem ebenso wie der Möglichkeit einer Bedrohung von seiten Deutschlands sehr gering eingeschätzt wurde.”

31 (Megjegyzés - Popup)

Papers III. 1329. Amikor 1971-ben közzétettem első tanulmányomat a soproni népszavazásról, még azt írtam, hogy nem áll rendelkezésre okmány. (Nem fértem hozzá.)

32 (Megjegyzés - Popup)

Papers III. 1363 (7352/pol.)

33 (Megjegyzés - Popup)

Viktor Miltschinsky: Der „Oedenburger Heimatdienst”. Burgenländische Heimatblätter, 1962, 237–239.

34 (Megjegyzés - Popup)

Papers III. 1392.

35 (Megjegyzés - Popup)

Albert Peter-Pirkham, a Kärntner Heimatdienst tagja. Korábbi tevékenységéről „Meine aussenpolitische Tätigkeit im Kampf um Kärnten” c. alatt publikált: Carinthia 1960, 587. oldaltól.

36 (Megjegyzés - Popup)

A lánai találkozásról van szó, amely 1921. december 16-án volt.

37 (Megjegyzés - Popup)

Papers III. 1393.

38 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium iratai K 64–1921–41–510. Angolnyelvű tartalma: Papers III. 1400.

39 (Megjegyzés - Popup)

Consulta nyilvánvalóan az olasz külügyminisztérium.

40 (Megjegyzés - Popup)

Ezt a benyomást Hans Steinacher tevékenysége kelthette, aki korábban Felső-Sziléziában a Német Birodalom részéről népszavazási szakértő volt. Ennélfogva az antant közegei exponált nagynémetnek ismerhették.

41 (Megjegyzés - Popup)

Elhagytuk a jelentés befejező részét, amely a jugoszláv és ezen belül a horvát kérdéssel foglalkozik.

42 (Megjegyzés - Popup)

Papers III, 1398. Bánffy számjeltávirata gróf Woracziczky Olivér párizsi magyar ügyvivőhöz.

43 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1394 és 1399, valamint „Magyarság” 1921. dec. 13.

44 (Megjegyzés - Popup)

Papers III. 1401. Masirevich számjeltávirata Bánffyhoz 1921. december 11-én kelt.

45 (Megjegyzés - Popup)

Papers III. 1403 (7720/pol.)

46 (Megjegyzés - Popup)

Papers III. 1404 (0000/pol.)

47 (Megjegyzés - Popup)

Papers III. 1412. Bánffy számjeltávirata Masirevichhez 1921. december 13-án.

48 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Victor Miltschinsky: Das Verbrechen von Ödenburg. Wien, 1922, 93. Állítása szerint egyes bizottságokban a magyar biztosok is vonakodtak aláírni a névjegyzéket, ennek azonban Villani titkos jelentésében nincsen nyoma.

49 (Megjegyzés - Popup)

Osztrák szavazóbiztosok: 1. Josef Rauhofer, Albert Kernhofer; 2. Erich Jacobi, Julian Sborowski; 3. Friedrich Deu, Norbert Schwarzböck; 4. Emil Pompejus, Michael Gesell; 5. Lestoq Hermann (KHD), Karl, Ungern; 6. Ernst Hoffenreich, Karl Kraus; 7. Oscar Kaltenecker (KHD), Felix Prinz; 8. Franz Ratzer (KHD), Emil Vasquez. Háromról sikerült megállapítanom, hogy a Kärntner Heimatdienstben (KHD) is működtek.

50 (Megjegyzés - Popup)

Papers III. 1413. Masirevich számjeltávirata 1921. dec. 13-án Bánffynak (7754/pol.)

51 (Megjegyzés - Popup)

Papers III. 1414. Bánffy számjeltávirata dec. 14-én Masirevichhez.

52 (Megjegyzés - Popup)

Ez a fenti okmánygyűjteményben 1344. sz. alatt található, ezután 1344a. szám alatt a népszavazási feltételek. Szerző már közölte (SSz. 1982, 208–210). Németül Hochenbichler könyvében található meg az 57–60. oldalakon.

53 (Megjegyzés - Popup)

Francia szerző 30 tisztról és 467 katonáról tud. Közülük 59 angol, 208 francia és 230 olasz (Jean Nouzille: Ausztria és Magyarország új határa 1919–21. Történelmi Szemle, 1987–88, 330–338), A differencia oka: a korábban ottlevő antantkatonák nyilván bele vannak számítva.

54 (Megjegyzés - Popup)

Papers III. 1415. (7801/pol.) Masirevich számjeltávirata Bánffyhoz.

55 (Megjegyzés - Popup)

Gróf Woraciczky Olivér párizsi ügyvivőnek szóló számjeltávirat: Papers III. 1420. Nemes gróf római követnek és Hedry londoni ügyvivőnek ugyanott, 1421. sz. okmány. Mindkettő dec. 16-án kelt, külügyminisztériumi ikt. számuk ugyanez: 7719/pol.

56 (Megjegyzés - Popup)

Lásd a 25. lábjegyzetben hivatkozott okmányt.

57 (Megjegyzés - Popup)

Az osztrák és magyar propagandáról bővebben Villani Frigyes, báró: Jelentés a soproni népszavazásról és a magyar–osztrák határ megállapításáról. Sopron, 1922, 23–30.

58 (Megjegyzés - Popup)

A sürgöny befejezéséül Bánffy felhatalmazza Woraciczkyt, hogy előszóval közölje: a pángermán sajtó Ausztria érdekében folytatott heves kampánya bizonyítja nyugat-magyarországi kérdés fontosságát és a pángermán párt az osztrák parlamentben szemmeláthatólag megakadályozni törekszik a velencei egyezmény végrehajtását. Kéri, hogy azonnal jelentse eljárása eredményét.

59 (Megjegyzés - Popup)

Részletes táblázat: Soproni Szemle 1971, 343. A nyomda hibásan szedte a vidéken leszavazottak számát (6765 helyett 6675-öt) és az utolsó rovat „nem érvényes” jelzéséből a „nem” kimaradt.

60 (Megjegyzés - Popup)

Hochenbichler, Eduard: Republik im Schatten der Monarchia. Das Burgenland, ein europäisches Problem. Wien–Frankfurt–Zürich 1971, 74–86.

61 (Megjegyzés - Popup)

Értsd: a lánai egyezményhez. (Ehhez viszont az olaszok álláspontja elutasító volt.) Ezért (és a nagynémet párt ellenzése miatt is) nem kerülhetett sor hasonló egyezményre Bécs és Belgrád között is.

62 (Megjegyzés - Popup)

Hedry londoni ügyvivő számjeltávirata Bánffyhoz 1921. december 19-én és 22-én (Papers III. 1432, 1441.)

63 (Megjegyzés - Popup)

Ormos i.m. 200–202.

64 (Megjegyzés - Popup)

Masirevich számjeltávirata Bánffyhoz 1921. dec. 24-én. Pap. II. 1445 (Küm ikt. szám: 3036/pol.)

65 (Megjegyzés - Popup)

Papers III. 1446 (3037/pol.); Bánffy jóváhagyása: uo. 1447.

66 (Megjegyzés - Popup)

Masirevich Bánffyhoz, számjeltávirat ikt. 8637/pol. sz. a. Papers III. 1449.

67 (Megjegyzés - Popup)

Papers III. 1459 (1/pol. – 1922.).

68 (Megjegyzés - Popup)

Ifj. Krug Lajos: Tüzek a végeken. Sopron, 1930, 157–161.

69 (Megjegyzés - Popup)

MOL K 64 Külügyminisztérium iratai res. pol. 1922–20/a tétel: 15/res. pol. 1922. január 27. „Die Tschechoslowakei verpflichtet gewesen wäre auch Ödenburg der österreichischen Republik selbst zu den Preis eines militärischen Einschreitens zu verschaffen. Wenn die österreichische Regierung dies nicht getan habe, so entspräche dies ihrem Wunsche, die Schwierigkeiten in Mitteleuropa nicht zu vermehren, den Frieden zu erhalten und nicht einen neuen Keil zwischen Ungarn und Österreich hineinzutreiben.”

70 (Megjegyzés - Popup)

SVmL. nagylózsi körjegyzőség iratai. Képviselőtestületi jegyzőkönyvek. Historia Domus (található a helyi plébánián).

71 (Megjegyzés - Popup)

Historia Domus.

72 (Megjegyzés - Popup)

Fogarassy László: A nyugat-magyarországi kérdés katonai története. SSz. 1972, 28.

73 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat 99. Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben. Budapest, 1936, 338–339.

74 (Megjegyzés - Popup)

SVmL. A nagylózi körjegyzőség iratai, c/91. Közig. külön kezelt csomók. Körjegyzők: Vida Lajos 1939-ig; Szabó Alajos 1939–1940; Smuk Antal 1940-től.

75 (Megjegyzés - Popup)

Historia Domus. Plébánosok: Major Gergely 1928-ig, Busch József 1929-től.

76 (Megjegyzés - Popup)

SVmL. A nagylózi körjegyzőség ... Képv. test. jkv. Birók: Lencsés János 1924-ig; Mihálicz György 1924–1927; Molnár Sándor 1927; Mihálicz György 1928–1939; v. Németh János 1939–1945.

77 (Megjegyzés - Popup)

SVmL. A nagylózi körjegyzőség ... c/91.

78 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

79 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Elek: A kultúrsarok gondjai. Budapest, 1940, 88. A lakosok száma 1930-ban 1315, 1941-ben 1266 fő.

80 (Megjegyzés - Popup)

Solymossy László volt földbirtokos szíves közlése.

81 (Megjegyzés - Popup)

SVmL. A nagylózi körjegyzőség ... c/91.

82 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

83 (Megjegyzés - Popup)

SVmL. A nagylózi körjegyzőség ... Képv. test. jkv.

84 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

85 (Megjegyzés - Popup)

SVmL. A nagylózi körjegyzőség ... c/91. Főtanítók: Balogh Jenő 1937-ig; Fersli Imre 1937-től.

86 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

87 (Megjegyzés - Popup)

Szabados Józsefnek a soproni Repülésbaráti Körben 1982-ben megtartott előadása anyagának felhasználásával készült a cikk. (Fényképek: Sosztarich András).

88 (Megjegyzés - Popup)

Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof- und Staatsarchiv: Archiv Csáky Fasc. 104. No. 86, 98.

89 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Törvénytár. Corpus Iuris Hungarici: 1608–1657. évi törvénycikkek. Bp., 1900, 601–602.

90 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Szakály Ferenc: Parasztvármegyék a XVII. és XVIII. században. Bp., 1969, 30–31.

91 (Megjegyzés - Popup)

Nikolics Károly: Adatok Gensel János Ádám életművéhez. SSz. 1989, 276–278. Kiegészítés a bibliográfiához: Kaiser, Wolfram: Die Universität Halle–Wittenberg und die Arteschaft von Sopron im 18. Jahrhundert. Wissenschaftliche Beiträge der Martin Luther–Universität Halle–Wittenberg 1977/16, 12–17.

92 (Megjegyzés - Popup)

Házi: Soproni polgárcsaládok, I, 5418. sz.

93 (Megjegyzés - Popup)

Memoria D. Johannis Adami Genselii... a Johanne Mauricio Hoffmanno dicata. – Zwinger, Theodor: Triga Dissertationem medicam ... Basileae, 1716. c. kötet végéhez kötve (Hajnóczy N. 25.).

94 (Megjegyzés - Popup)

Klaniczay Tibor: Pallas magyar ivadéka. Bp., 1985, 80–81.

95 (Megjegyzés - Popup)

Hajnóczy Dánielről (1690–1747) Németh Sámuel: Hajnóczy Dániel. SSz. 1941, 234–238; Fabinyi Tibor: A soproni evangélikus líceum története (1557–1908). In: A soproni líceum. Bp., 1986, 41–46.

96 (Megjegyzés - Popup)

A fenti cikk beküldésével majdnem egyidőben folyóiratunk munkatársa, Király Tibor bocsájtotta rendelkezésünkre közlés céljából a gyűjteményében levő példány fényképét, amelyet itt mutatunk be (*Mollay Károly jegyzete*).

97 (Megjegyzés - Popup)

Nagy Imre: Sopron vármegye története. Oklevéltár I. (1156–1411) Sopron, 1889. 307.

98 (Megjegyzés - Popup)

Payr Sándor: A dunántúli evangélikus egyházkerület története I. Sopron, 1924 c. könyvében még 1595-től keltezi a reformáció megjelenését községünkben (97. l.), de az országos dicajegyzékek (OL. Consc. Portarum Com. Sopr.) kötetei szerint a megye egyes falvaiban (pl. Csepregen stb.) már az 1560-as, másutt pedig, így pl. Lövön (Fertőszentmiklóson) már a 70-es években concionator (ev. lelkész) „élvezi” a taksásság előnyeit. Csapodon 1584-ben van szó először protestáns prédikátorról (Invent., 1584, Csapod. OL. Canc. lt. U. et. C. 12/42).

99 (Megjegyzés - Popup)

Budapesti Egy. Könyvtár Kézirattára. Hevenessy-gyűjt. Csapod, 1699.

100 (Megjegyzés - Popup)

Kanonische Vísitationen der Diözese Raab aus dem 17. Jahrhundert IV. Teil (Burgenländische Forschungen). Eisenstadt, 1969, 398–400.

101 (Megjegyzés - Popup)

Csapod Róm. kat. Pléb. Hiv. Kereszteltek anyakönyve, p. 218.

102 (Megjegyzés - Popup)

Itt csak kivételes esetben említünk oldalszámot, ugyanis a keresztelkedés, a házasság vagy a halál pontos dátuma (év, hó, nap) alapján az idézett adat az anyakönyvekből könnyen visszakereshető.

103 (Megjegyzés - Popup)

Az 1849 utáni közállapotokat az iváni szolgabíróság mintegy 4 csomagnyi anyagából rekonstruáltuk, természetesen csak a legfontosabb eseményekre, jelenségekre koncentrálva.

104 (Megjegyzés - Popup)

A Nagyerdővel kapcsolatban már mások (Mikó Sándor) és a szerző is írt különböző összefüggésekben. Itt az anyakönyvi adatok értelmezéséhez az egykorú (1584, 1597) összeírások, urbáriumok gazdasági természetű adatait és egyáltalán a gazdálkodástörténeti vonatkozásait emeltük ki.

A juhászat térhódításának fokozatait nem követhetjük figyelemmel, illetve csak részben, mert a XVIII. század közepétől ez a folyamat, legalább is Sopron megyében, a nyugati határ közvetlen közelében, már

befejeződött. Az anyakönyvekben nem több a német, mint a magyar nyelvű juhász.

105 (Megjegyzés - Popup)

Göbös újratelepítése, juhászatának létesítése az 1750-es évek végére tehető. A csapodi róm. kat. plébánia keresztelkedtek anyakönyveiben 1759. febr. 3-án bukkan fel neve először. Elvkor kereszteli Németh György és Bors Éva az itt lakó Taniczer András és Michael Katalin Éva nevű leánykáját. 1760. aug. 10-én újabb keresztelő Göbösön: ekkor Hadarics János és Süvegjártó Éva szülők Anna Mária nevű leánykáját tartja keresztvíz alá Kámán György és Megyesi Anna Mária. 1761. márc. 19-én újra keresztelnek Göbösön, de 1772-ig egyetlen göbösi keresztelő sem akad. Ekkor, június 6-án, majd 1774. július 31-én keresztelnek göbösi gyerekeket. Göbösi lakónevek: Farkas János és Szijjártó Ilona. Úgy tűnik, az új telepések egy része Csapodról költözött ki Göbösre.

106 (Megjegyzés - Popup)

A Széchényiek 1747-es fellépése miatt vizsgálat indul annak a keskeny erdősávnak törvényes birtoklása miatt, mely a két család erdői között húzódik. A Széchényiek szerint kezdettől az övék, az Esterházyak viszont tanúkkal bizonyítják, hogy akkor lett a Széchényieké, amikor a volt Nádasdy-birtokokat még 1700 előtt a máriacelli bencések bérelték az Esterházyaktól. Egy ettől délre eső erdő fejében adták át a máriacelli bencések a Széchényieknek cserébe. A csere ténye ugyan bebizonyosodik, de korrigálására már nincsen mód, így a Széchényiek változatlanul élnek az erdőt illető tulajdonosi jogukkal.